

Z P R Á V Y
JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ^o
PŘI ČSAV

ROČNÍK XXIII

1-3

1981

P R A H A

J E D N O T A K L A S I C K Ý C H F I L O L O G Ů^o

Jan BURIAN: Antická konference 1980 (Zpráva o průběhu a výsledcích) / Colloquium de antiquitate Graeco-Romana in Liblice diebus 26-28 mensis Novembris 1980 habitum 62

REFERÁTY - CENSURAE LIBRORUM

- C. Iulius Victor, *Ars rhetorica*. Ed. R. Giomini et M. S. Celentano. Leipzig, Teubner 1980 (Josef Šmatlák) 70
- Bohuslai Hassensteinii a Lobkowicz *Epistulae*, tomus II (*Epistulae ad familiares*). Ed. J. Martínek et D. Martínková. Leipzig, Teubner 1980 (Jiří Matl) 71
- Milan Kopecký, *Pokrokové tendence v české literatuře od konce doby husitské do Bílé hory*. Brno, UJEP 1979 (Eva Kamínková) 75
- Řečtí atomisté. Přel. K. Svoboda, k vyd. připravil a doplnil M. Mráz. Předmluvu napsal J. Netopilík. Praha, Svoboda 1980 (Alena Frolíková) 78
- Platón, *Dialogy o kráse*. Přel. J. Šonka. Doslov napsal J. Netopilík. Praha, Odeon 1979 (Helena Kurzová) 80
- Vitruvius, *Deset knih o architektuře*. Přel. A. Otoupalík. Praha, Svoboda 1979 (Jan Burian) 82
- Alena Hakenová a kol., *Učebnice latiny pro gymnázia I, II*. Praha, SPN 1978 (Jarmila Hackenschmiedová) 84
- Homér, *Ílias*. Přel. R. Mertlík. Doslov, poznámky a rejstřík sestavil L. Vidman. Praha, Odeon 1980 (Hjalmar Kopřiva). 87
- Gaius Valerius Catullus, *Zhořklé polibky*. Výbor sestavila, úvodní esej, komentář, kalendárium a ediční poznámku napsala E. Stehlíková. Přel. D. Svobodová, J. Hron a J. Žáček. Praha, Čs. spisovatel 1980 (Hjalmar Kopřiva) 90

SPOLKOVÉ ZPRÁVY - VITA SOCIETATIS JKF

- Zpráva o činnosti JKF za rok 1980 (Ladislav Vidman) 94
- Zpráva o hospodaření JKF za rok 1980 (Bohumila Mouchová) .. 97
- Revizní zpráva o činnosti JKF za rok 1980 (Růžena Dostálová - Dana Řežníčková) 99
- Knihy zaslané redakci - *Libri ad censendum missi* 100

IN MEMORIAM LADISLAVA VARCLA

Vzpomínáme na prof. PhDr. Ladislava Varcla, DrSc., s nímž jsme se museli nadobro rozloučit v říjnu minulého roku.

Vzpomínáme na něho s úctou, neboť byl dobrým badatelem v oboru papyrologie a raného křesťanství, schopným reprezentovat naše klasická studia v zahraničí, dobrým organizačním pracovníkem, zejména ve vedoucích funkcích na filozofické fakultě UK a v Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV, v redakcích odborných časopisů a kolektivních publikací, a dobrým pedagogem.

Vzpomínáme na něho s láskou, neboť byl dobrým člověkem, spolupracovníkem a přítelem.

Na následujících stránkách tohoto sešitu Zpráv JKF připomínáme několik nejvýznamnějších a nejzajímavějších faktů z badatelské a odborné činnosti Ladislava Varcla, abychom uchovali jeho památku mezi čtenáři časopisu, jemuž prof. Varcl věnoval své síly od založení po dobu 22 ročníků jako hlavní a záhy jediný redaktor a vydavatel.

Čest jeho památce!

Redakce

Na podzim 1980 se četní přátelé, spolupracovníci a žáci rozloučili s dlouholetým redaktorem Zpráv Jednoty klasických filologů a ředitelem Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV, univerzitním profesorem PhDr. Ladislavem Varclm DrSc., dříve vedoucím Katedry věd o antickém starověku FFUK.^{1/}

Vědecké zájmy tohoto uznávaného badatele byly mnohostranné. Často se v jejich volbě řídil i potřebami oboru, jeho rozvíjení i vyučování na vysokých i středních školách. Jako přesvědčený marxista si byl vědom, že práci v oboru klasické filologie, pěstované do počátků jeho působení sice na vysoké úrovni, ale především v pozitivistickém duchu, je třeba postavit na základy marxismu-leninismu. O to usiloval jak vlastní tvořivou prací a spoluprací se sovětskými badateli, tak i polemikou s buržoazní vědou. Ve své činnosti vědecké, učitelské i organizátorské usiloval o co nejširší uplatnění marxistické metody, dovedl se při tom vystříhat od počátku jakékoli vulgarizace.

Svou publikační činnost zahájil již jako student klasické filologie na FFUK ve svých 21 letech drobnými zprávami v Listech filologických, od r. 1934 přispíval do téhož časopisu články; intenzivní badatelskou a publikační činnost mohl plně rozvinout po ukončení svého působení na gymnáziích^{2/} a po vstupu na Katedru věd o antickém starověku na FFUK v Praze r. 1947. Tehdy se začal věnovat studiím o římském státě a právu: uveřejnil v LF články o rodových tribuích a o konzulátu a diktatuře^{3/} a vydal učební text Dějiny římského státu a práva (1953). Z literatury upoutal jeho trvalý zájem především Lukiános, ale i Hésiodos, Juvenalis, Celsus a Horatius.^{4/} O jeho péči o vyučování svědčí i práce na zlepšení znamenité gramatiky řeckého jazyka.^{5/}

Hlavními dvěma obory, jimž se věnoval soustavně po řadu let, bylo antické náboženství, především křesťanství a jeho

sekty, a papyrologie. Náboženským proudům pozdní antiky věnoval spis Simon Magus,^{6/} marxistické názory na náboženství vyjádřil m.j. v populární brožuře O vzniku křesťanství (1960) i v kapitole o antickém náboženství v knize Antická kultura (1961), která je patrně všem čtenářům známa. Kritické referáty o nových spisech světové literatury věnovaných antickému náboženství a Lukiánovi psal do LF a Eirene ještě v posledním desetiletí svého života, kdy už bojoval s těžkou a postupně se zhoršující chorobou.

Ve světě je prof. Varcl nejznámější svými pracemi z oboru papyrologie. O tomto nesnadném oboru začal psát už v letech 1946/47, kdy uveřejnil v LF článek Z Heroneinovy korespondence. V souvislosti s rozluštěním těchto textů studoval hospodářské a sociální poměry v Egyptě 3. stol.n.l. Text s komentářem a překladem přečtených textů otiskl v LF postupně v letech 1957-61; roku 1962 vyšel text všech 5 ročníků ve světové sbírce Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten.^{7/} Rozborem textů dospěl prof. Varcl k určení nové kategorie svobodných dělníků. O tomto objevu referoval v časopisu The Journal of Juristic Papyrology v letech 1957-58.^{8/}

Vedle publikační činnosti byl činný jako organizátor vědecké práce v souvislosti s vědeckými funkcemi, které po léta zastával na fakultě a v akademii. Byl redaktorem odborných časopisů,^{9/} předsedou redakční rady Slovníku středověké latiny v českých zemích, podílel se na přípravě Encyklopedie antiky (1973) i díla Antika a česká kultura (1978). Zúčastňoval se četných mezinárodních sjezdů a sympozií a referoval na nich.

Pro svou mnohostrannou plodnou činnost i pro svou spravedlivost, čestné a vlídné jednání se těšil úctě a oblíbenosti u všech, kdo ho znali. Navždy zůstane zachován ve věčné paměti.

P o z n á m k y

1. Naroz. 17.8.1909, zemřel 6.10.1980. Vedoucí katedry od r. 1958, ředitel Kabinetu od r. 1963.

2. V Berouně 1933-45, v Ústí n. Labem 1945-47.
3. LF 72, 1948, 152-156; LF 73, 1949, 8-26.
4. Společenské předpoklady Hésiodových básní, LF 74, 1950, 161-167; Lucien et les chrétiens, Studi classicæ 3, 1961, 377-384; Horatiana, Romische Literatur der Augusteischen Zeit, Berlin 1969, 1-8.
5. J.Niederle - V.Niederle - L.Varcl, 1956^{16/}.
6. Simon Magus, Věstník KČSN 1946, II, Praha 1949.
7. Texte aus dem Archiv des Heroneinos aus Theadelphia, Sammelbuch .., Wiesbaden 1962, 244-297.
8. Μεταφραστικὸν, , Journal of Jurist. Papyrol.11-12, 1957-58, 97-110.
9. Listy filologické od r. 1953, Zprávy Jednoty klas. filologů od jejich založení 1959, Eirene do r. 1964.

Originální řecké papýry se dostaly do Prahy po smrti vídeňského papyrologa a paleografa Wesselého (Carl Wessely, 1860-1931), vydavatele proslulé série Studien zur Paläographie und Papyruskunde vídeňských papýrů arcivévody Rainera. Svou soukromou sbírku papýrů, získaných převážně z antické lokality Soknopaiu Nesos, odkázal Wessely ve své závěti profesoru pražské německé univerzity Theodoru Hopfnerovi s podmínkou, že ponese jeho jméno (Papyri Wessely Pragenses). Papýry došly do Prahy koncem roku 1933 v dosti zuboženém stavu, Hopfner je zhruba utřídil (spíše podle vnějších hledisek, jako velikosti a stavu zachování), prozatímně osignoval papírové desky, do nichž bylo vloženo po jednom větším nebo několika menších papýrech, a na tyto obaly poznamenal, pokud to zjistil, o jaký druh dokumentu jde. Posléze je roku 1934 postoupil, resp. prodal pražské Národní a universitní knihovně. Jsou uloženy v rukopisném oddělení dnešní Státní knihovny ČSR. Stručnou zprávu o sbírce a jejím obsahu a stavu podal Hopfner odborné veřejnosti především v časopise Archiv für Papyrusforschung 12, 1937, 68-69. Zprávu končí tím, že v témž časopise oznámí, až budou papýry definitivně osignovány, zkatologizovány a náležitě uloženy a tím zpřístupněny studiu.

K tomu bohužel nedošlo dodnes. Brzy potom přišla druhá světová válka a kromě Hopfnera, který si vyhradil právo papýry zpracovávat (na papírových deskách bývá poznamenáno "Reserviert! Hopfner"), ale v katalogizaci nepokračoval, se jimi nikdo soustavně nezabýval. Hopfner sám vydal z této sbírky jediný papyrus v Archivu orientálním 7, 1935, 355-366 (Ein neuer griechischer Zauberpapyrus) - je to také první papyrus sbírky (prozatímní signatura Gr I 1).

A tak až po válce jako první a dosud jediný u nás jim věnoval soustavnou pozornost prof. Varcl. Neměl před tím odborné papyrologické školení a sám zdůrazňoval, že v tomto ohledu je

autodidakt. Tím více námahy ho to stálo a tím větší uznání si zaslouží jeho houževnatost, s níž suverénně zvládl tento obtížný obor. Důkladně prostudoval čtyři svazky Mittheise-Wilckena a obklopil se vši dostupnou papyrologickou literaturou; i pro svou soukromou knihovnu si opatřil různá vydání papyrů s faksimiliemi, aby se v první fázi naučil bezpečně číst papyry ne vždy dobře čitelné. Výborná znalost řečtiny byla pro něho samozřejmostí. Zvláště důležitá byla pro něho vydání florentských papyrů, v nichž je zachována část tzv. Heroneinova archivu, jenž tvoří i jednu z nejdůležitějších složek pražských papyrů. Heroneinos či Heroninos byl správce rozsáhlého theadelfského statku ve fajjúmské oblasti v polovině III. stol.n.l.

Nejprve vydal Varcl část Heroneinovy korespondence, tj. 25 nejzachovalejších dopisů z celkového počtu 95 (včetně útržků), jež Hopfner zařadil pod signaturu Gr I 52 (LF 76, 1946, 273-286; 71, 1947, 177-185). Právě z této korespondence je největší část zachována ve Florencii a Varcl mohl v mnoha případech určovat písmo podle příslušného faksimile ve vydání florentských papyrů. Práci mu usnadnily také některé předběžné prepisy Wesselého; jeden dopis z tohoto souboru sám Wessely kdysi dokonce vydal (č. 12 u Varcla). Ale hned v této první práci se Varcl ukázal mistrem. Podařilo se mu většinu dopisů přesně datovat i do příslušného roku - v dopisech totiž bývá udán den a měsíc, roky většinou jen pořadovým číslem roku vlády nejmenovaného císaře. V exkursu na konci studie pak Varcl řešil poměr dutých měř užitých v těchto papyrech. To už jasně ukazuje na jeho pozdější zaměření, kdy se zabýval převážně hospodářskými účty a otázkami s nimi spojenými, tedy i různými výpočty a metrologií.

Další dopis adresovaný Heroneinovi vydal Varcl v Lexově sborníku v Archivu orientálním 20, 1952, 424-427, a to rusky. Jde o papyrus označený Gr I 1 Hb, tedy nikoli z oné složky, z níž publikoval ukázky v první své české práci.

Tehdy už Varcl postupně začal studovat další papyry z Heroneinova archivu a zaměřoval se na jejich soustavnější zpracování. Zřejmě z tohoto důvodu pak také upustil od označování

pražských papyrů prozatímními signaturami, na jejichž nepraktičnost a složitost si stěžuje už ve své první práci, a začal je citovat podle inventárních průběžných čísel, jež sám v knihovně připisoval na obálky s papyry. Velice tím zjednodušil evidenci papyrů, v nichž také doplnil v mnoha případech jiné technické údaje (rozměry, tvar, sestavení jednotlivých zlomků), zpřesnil a doplnil Wesselého přepisy (samozřejmě tak, aby bylo na první pohled zřejmé, co pochází od Wesselého a co od něho), ale bohužel tuto katalogizační práci nedokončil; provedl ji jen v prvním oddíle, do něhož Hopfner zařadil pod souhrnným označením Gr I nejlépe zachovalé papyry. Při soustavném zpracování celé sbírky by bylo třeba takto označit i zbývající oddíly Gr II-IV.

Z uvedeného hlavního oddílu Gr I Varcl vybral, utřídil, pospojoval a přepsal ty papyry, které pokládal za nejvhodnější k osvětlení hospodářských dějin egyptského statku v II. stol. n.l., opatřil je vyčerpávajícím kritickým aparátem a komentářem a předložil nejprve v rukopise jako podklad pro udělení hodnosti doktora filologických věd. Tuto práci pak pod názvem "Aus den Archiven von Theadelphia (Papyri Wessely Fragenses)" postupně publikoval v Eunomii, cizojazyčné příloze, o níž tehdy byly rozšířeny Listy filologické: LF 80, 1957, Eun. 16-31, 56-80; LF 81, 1958, Eun. 6-27, 69-77; LF 82, 1959, Eun. 3-18, 81-86; LF 83, 1960, Eun. 16-25, 50-55; LF 84, 1961, 37-46. Tyto texty pak byly přetištěny v *Sammelbuch griechischer Urkunden aus Ägypten* pod č. 9406-9415 (sv. VI 4, Wiesbaden 1962).

Jde celkem o 21 učtů, z nichž některé jsou velmi rozsáhlé svitky pospojované z několika zlomků a napsané v několika sloupcích (pod č. 3 bylo možné také spojit pražský zlomek s florentským papyrem), a o 32 dopisů z Heroneinova archivu. Varcl je opatřil podrobným kritickým aparátem i komentářem a na rozdíl od prvního vydání korespondence v LF 1946 a 1947 rovněž překladem. I když o Heroneinově statku bylo už dříve dosti známo z jiných papyrů, podařilo se Varclovi obohatit naše znalosti o další nové aspekty, důležité pro hospodářské dějiny Egypta i celého římského impéria. Na základě studia těchto papyrů mohl také identifikovat

vat dosud neznámou kategorii svobodných zemědělských dělníků, nazývaných *αἰῶται*, které lze podle jejich postavení přirovnat nejspíše k zemědělským deputátníkům. O této kategorii a jejím poměru k nesvobodným pracovním silám pojednává v stejnojmenném článku ve varšavském *Journal of Juristic Papyrology* 11-12, 1957-1958, 97-110.

Dva kratší texty z Heroneinova archivu týkající se zavodňovacích prací publikoval Varcl v *Archiv für Papyrusforschung* 17, 1960, 17-21; druhý z nich byl pak znovu otištěn v celkovém vydání Heroneinovy korespondence (LF 84, 1961, Eun. 45-46, č. 52). V témže čísle *Archivu* je na str. 22 připojena Varclova *miscella* vztahující se k označení muže jménem Ninnoš v 17. řádku prvního papyru otištěného výše na str. 17-19; jde o oficiální označení tohoto člověka jako propuštěnce Diova - i bozi měli propuštěnce.

K papyrologickým studiím Varclovým patří i jeho rozsáhlá recenzní činnost o nových papyrologických publikacích a speciálních časopisech (soustavně referoval vždy o nových číslech *Aegyptu*).

Varclovy papyrologické práce, především vydání souboru pražských papyrů z Heroneinova archivu, jež je vyvrcholením těchto prací i jedním z vrcholů veškeré tvůrčí aktivity Varclovy, si získaly světové uznání. Spojuje se v nich filologická akribie a jasná formulace s důkladnou historickou erudicí, což jsou typické složky Varclova vědeckého snažení vůbec. Je veliká škoda, že mu nebylo dopřáno pokračovat v systematickém vydávání všech pražských papyrů, jichž byl skutečně nejlepším znalcem a nejpovolanejším interpretem.

SIMON MAGUS A POČÁTKY GNOSE

Petr Pokorný (Praha)

V soupisech prací o gnosi má své významné místo studie Ladislava Varcla "Simon Magus", ukončená roku 1946 a vydaná v Praze roku 1949. Varcl v ní podal zasvěcený přehled bádání o Simonovi z Gitty u Samaří, zvaném Magus, zejména o jeho podílu na vzniku gnose jako vlivného nábožensko-filozofického hnutí pozdní antiky. Protože běží o závažnou kapitolu starověkých dějin, bude užitečné připomenout si hlavní výsledky pozdějších prací k tomuto problému a upozornit na to, jak se v novější diskusi osvědčily Varclovy závěry.

Otázky, jichž se dotýká bádání o Simonu Magovi, rozdělím pro přehlednost do čtyř skupin: I. Jaký je vztah Simona ke gnostickému pojednání "Velký výklad" (Megalé apofasis), uchovávanému u Hippolyta Římského a Simonovi připisovanému?^{1/} II. Jaký je vztah nejstarší zprávy ve Skutcích apoštolů, kde se o Simonovi mluví jako o divotvorci (thaumaturgovi),^{2/} který se při setkání s křesťany dopustil svatokupectví (simonie), k ostatním pramenům spatřujícím v Simonovi především zakladatele gnose?^{3/} III. Jak přispívají k poznání simonovské gnose texty z Nag Hammadi?^{4/} IV. Kdy a v jakém prostředí gnose vznikla a nakolik přispívá bádání o Simonovi k určení jejího významu?

I.

Varcl ve své práci ukázal, že Apofasis byla se Simonem spojena zřejmě až dodatečně, protože obsahuje rozvinutou spekulaci, ukazující spíš k alexandrijskému prostředí, do blízkosti Filóna, i když do doby o něco mladší. Apofasis však dle Varcla vznikla pod nepřímým Filónovým vlivem (str. 107n). J. Frickel ve své monografii k tomuto problému^{5/} předložil jiné řešení a obhájuje Simonovo autorství Apofase i spolehlivost obou Hippolytových zpráv (parafráze i výtahu, viz pozn. 3). Hippolytos se opravdu ukázal být spolehlivým tradentem a referentem i v jiných případech. Závažné části Apofase jsou dle Frickela u Hippolyta do-

chovány doslova (nejde tedy jen o parafrázi), ale jsou mírně rozšířeny a rozpracovány nějakým Simonovým žákem (str. 9, 105, 112, 120nn). J.M.Salles-Dabadie ve svém komentáři k Apofasi (1969) pokládá také Simona za jejího autora.^{6/} Nejsou to ojedinělé hlasy,^{7/} ale oba chybně ztotožňují Hippolytovu relativní přesnost v předávání starších textů s předpokládanou přesností jeho údajů o autorství. Oba zdůrazňují rozdíly mezi Apofasí a valentinskou gnosí, ale shody Apofase s Naasejským traktátem (Hipp. phil. V, 7-9) a s hermetickou gnosí^{8/} ukazují, že Apofase je poznamenána širším filozofickým proudem, v němž důležitou roli hraje výraz *ἑστῆς* - "Stojící" jako označení pro neměnnou božskou sílu, která je potenciálně v každém člověku (zejm. Hipp. phil. VI, 17). Již Varcl upozornil na to, že tento termín a s ním spojená představa božské podstaty se vyskytuje u Filóna Alexandrijského (leg. alleg. II, 83), i na to, že je patrně přejet ze starší tradice alexandrijské školy (str. 74). G. Lüdemann upozornil později na jeho užití v Corp. herm. II, 12 a jako věcnou paralelu bychom mohli doplnit úvahy z Naasejského traktátu (Hipp. phil. V, 9, 4-5) a z gnostika Monoima (Hipp. phil. VIII, 12, 5-7) o zjevení "Velké moci" v nejmenším bodu. I podle latinsky dochovaného hermetického traktátu Asklepios je nejvyšší božstvo "ipsa immobilis aeternitas" (30). To všechno vede k závěru, že Apofase patří do nábožensko-filozofického myšlení, které po gnostickém způsobu zdůrazňuje intuitivní poznání^{9/} neměnné božské podstaty, zpracovává motivy ze Starého zákona a z Homéra a navazuje na populární stoickoplatónskou filozofii s pythagorejskými prvky.^{10/} Nelze prokázat, že by šlo o dílo Simonovo, ale nejde ani o typický doklad gnose II. století.^{11/} Věcné paralely, které shromáždilo novější bádání (z nich jsme se obírali souvislostmi termínu *ἑστῆς*) jsou ve své struktuře a někdy i v dochované podobě ještě mimokřesťanské. Simon a Apofasis jsou tedy dvě odlišné veličiny, jejichž přímé spojení lze doložit až do Hippolyta Římského. Povahy jejich vzájemného vztahu se dotkneme v úvahách k dalším problémům.

II.

Vztah vyprávění o Simonovi jako divotvorci k zprávám, které v něm spatřují zakladatele gnose, byl v době po vydání Varclovy práce předmětem několika závažných monografií, které podávají rozdílná řešení tohoto problému. Shodují se právě jen v kritice obou připomenutých prací o Apofasi (Frickel a Salles-Dabadie), za jejíhož autora Simona nepovažují. V první z nich K.Beyschlag^{12/} obhajuje věrohodnost obrazu Simona jako divotvorce ve stylu antického θεῶς ἄνθρωπος (str. 214). Simon jako gnostik je dle něho výtvozem pozdějších gnostických kruhů, z nichž pochází i Apofasis. Gnostikům šlo o to, aby ve své minulosti měli také významnou pozemskou postavu, která by zastínila křesťanského Ježíše. Beyschlag tedy v podstatě obhajuje starší tezi, podle níž je gnose výsledkem akutní helénizace křesťanství, vznikla proto v II. století a nemůže být pozadím pozdějších částí Nového zákona. To však není pravděpodobné již vzhledem k varování proti gnosi v 1. epišt. Timoteovi 6,20, sepsané okolo roku 100. Navíc by se potom velké gnostické systémy II. století musely objevit náhle, bez předchůdců a starších tradic, tedy jako díla geniálních jedinců, jimiž (už pro svou početnost a vzájemné shody) zřejmě nejsou. Mimokřesťanský charakter základní gnostické spekulace navíc ukazuje, že gnose vznikla na křesťanství nezávisle, patrně zhruba ve stejnou dobu.^{13/} Trvalým přínosem Beyschlagovy práce je průzkum Simonova božského nároku na pozadí náboženských proudů tehdejší Palestiny. Tímto směrem postupuje i G. Lüdemann v monografii Untersuchungen zur simonianischen Gnosis,^{14/} která je v mnoha ohledech protikladem práce Beyschlagovy. Lüdemann tvrdí, že všechny dochované zprávy o Simonovi jsou již druhotné a že o něm nelze zjistit nic určitého. Vyprávění o něm a o jeho družce Heléně je dle něho především zpětnou historizací samařského kultu Dia a Athény (Ennoie), který zavedli Seleukovci a později obnovil císař Hadrián.^{15/} Nelze zjistit, zda Simon sám vystoupil s božským nárokem, nebo byl jen prorockou postavou (str. 39, 77). Apofasi nenapsal, ta vznikla však již v jeho do-

bě, ale nezávisle na něm. S jeho osobou ji spojil teprve Hippolytos (str. 102). Pozdější legendy z křesťanských apokryfů nemají historické jádro. Tolik Lüdemann.

Presvědčivější zhodnocení nových poznatků přinesla práce B. Alandové.^{16/} Alandová jinak hodnotí skutečnost, že Apofasis není typickým dokladem gnose II. století. Má-li Apofasis mezi známými gnostickými texty určité paralely a liší-li se přitom od většiny příbuzných filozofických konceptů důrazem na intuitivní poznání božské podstaty, nelze v ní vidět spis protognostický nebo polognostický, ale ryze gnostický. Spíše tedy musíme dle Alandové opravit svůj obraz gnose a uvědomit si, že gnose zahrnovala i systémy ovlivněné populárními filozofickými spekulacemi. Odlišnost spekulace v Apofasi od velkých gnostických systémů II. století není sama o sobě dokladem její starobylosti (str. 68). Obsahově je Apofasis slučitelná s tím, co o Simonovi a Heléně a o jejich mýtu vypráví Eirenaios. Proto si simonovci mohli Apofasi přivlastnit a my toto spojení nemůžeme prohlásit za náhodné.

Na tomto místě vyvstává otázka historického vztahu mezi Simonem a simonovci, které lze doložit (Justinovou zprávou) až od přelomu I. a II. století. Alandová vychází z toho, že Simon se opravdu pokládal za vtělení božstva, jak to shodně tvrdí všechny zprávy, které se o něm dochovaly, a že byl opravdu odpůrcem židovství a raněkřesťanské misie, do níž se zprvu snad pokusil proniknout (Acta 8). Tento protiklad vyplývá ze skutečnosti, že si Simon - to je konsensus novějšího bádání - přivlastnil samařský božský titul, ať už ve formě (z hlediska pravověrných židů heretického) přívlastku Hospodina (hailā rabbā) nebo v řecké helénistické podobě přívlastku Diova (θεοῦ υἱός). Tyto rysy historického Simona odráží lidová apokryfní tradice ve Skutcích Petrových a v jeho kázáních (Κηρύγματα Πέτρον), obsažených v pseudoklémentovském románu.

Když vznikající gnostické skupiny hledaly vzor pro svůj spiritualistický postoj, zaměřený proti židovskému a křesťanskému Bohu jako stvořiteli, argumentuje dále Alandová, odvolá-

valy se jako na své zakladatele na postavy, které biblická tradice hodnotila záporně: na Kaina z Genese 4 (Kainité), na hada pokušitele z Genese 3 (Naasejci, Ofité), na zrádce Judu (Jidáše) z Ježíšova příběhu (existovalo Evangelium Judovo - Iren. adv.haer. I, 31, 1) a patrně z téhož důvodu i na Simona. Pojem *συναρισ* v Apofasi byl vhodným navazovacím bodem (str. 62nn). Jen v jednom ohledu mohou vést závěry B.Alandové k nedorozumění. Skutečnost, že Apofasis nemusí pocházet a patrně nepochází již z I. století,^{17/} neznamená, že gnostické skupiny neexistovaly již v prvním století a nemohou být pozadím, na němž - zčásti ve vědomé polemice - vznikaly křesťanské spisy druhé a třetí generace, zahrnuté později do novozákonního kánonu. Nasvědčuje tomu struktura listů do Efezu, do Kolos, Timoteovi, Titovi a zčásti snad již i Pavlových autentických listů do Korintu a do Filip.^{18/}

Alandová nezkoumala možnost, že by historický Simon chtěl být spolu se svou družkou ztělesněním starší, tehdy již existující spekulace, možnost, která je v současném bádání často připomínána.^{19/} Potom by vztah mezi Simonem a simoniány, dosvědčený Justinem, byl přímější, jak to předpokládal Varcl, bylo by více navazovacích bodů. Připouštím, že zatím jde jen o hypotézu, i když pro ni mluví některé konvergentní rysy dochovaných zpráv a spřízněné motivy v židovských heterodoxních spisech té doby: srv. oddíl o sestupu boží moudrosti na zemi v etiop. Henochově apokalypse 42 se zprávou o Simonovi a Heléně u Eirenaia (adv.haer. I, 23, 2-4).

Na rozdíl od staršího bádání, zachyceného a zpracovaného Varclem, podtrhují novější práce předěl mezi Simonem a simonovci a zdůrazňují, že Simonova dějinná postava byla zakotvena v palestinském synkretismu.

III.

Texty z Nag Hammadi, dostupné jako celek teprve od roku 1977,^{20/} potvrdily vcelku spolehlivost informací tzv. církevních otců o jejich gnostických protivnících. Pro poznání simo-

novské gnose mají tyto texty význam značný, i když ne převratný.

Paralely k pojetí božstva jako ἐστὺς, s nímž jsme se setkali v Apofasi, jsou například v liturgickém textu Tři Setovy stély (zač. III.stol.n.l.), kde se mluví o Stojícím (NHC VII, 119, 4. 16-18) jako o božstvu, které existuje samo o sobě (VII, 126, 14n). Klid a odpočínutí jsou také znaky božstva podle Tomášova evangelia (logion 50. 60. 90 aj.).^{21/}

Závažnost paralel k Apofasi v hermetické gnosi je potvrzena nálezem hermetických traktátů v VI. kodexu. Zčásti jde o traktáty známé (Asklépios), především však o traktáty dosud neznámé: O osmičce a devítce (NHC VI, trakt. 6) a děkonná modlitba (trakt. 7). I v nich se zvěst o možném splynutí s nebeským božstvem pojí s číselnými spekulacemi jako v Apofasi. Pokud jde o Helénu, která jako Simonova družka ztělesňovala dle Justinovy, Eirenaiovy a Tertullianovy zprávy Myšlenku (Ennoia) a tvořila s ním duchovní syzygii (srv. Varcl str. 78), je její mýtus jako vyprávění o duši polapené v těle a opět se spojující s Duchem k božské nehybnosti zachycen podobně jako ve zprávách o Simonovi v Tajné knize Janově (známé i z Berlínského gnostického kodexu), NHC II, 26, 24 - 31, 31 (tamtáž Tajná kniha je i v kodexu III a IV). Ve Výkladu o duši z druhého kodexu je spojení duše s nebeským Synem (II, 131,13 - 133,9), které se děje ve křtu, dosvědčeno citátem z Odysseie IV,260n o Heléniině touze po návratu domů (II, 136,36 - 137,1). Jde tedy o jakýsi chybějící článek mezi staršími zprávami o Simonovi, především z Eirenaia (adv. haer. I,132,2n) a Apofasi.^{22/}

Slovo moc (δύναμις), které je označením duchovního božstva, s nímž se ztotožnil Simon, nacházíme jako gnostickou vsuvku v některých výrocích Tomášova evangelia, redigovaného začátkem II. stol.n.l. (log. 21 a 85), a přímo jako název nejvyššího božstva v traktátu Myšlenka naší velké Síly (NHC VI, 38, 6-9 - datování nejisté, místo vzniku Palestina!^{23/}).

To vše dokresluje obraz pozdější simonovské legendy jako produktu mimokřesťanské gnose s výraznými synkretistickými rysy

a obraz Apofase jako dokumentu, který na podobném základu zpracovává některé filozofické motivy.

S výslovnou zmínkou o simonovcích se setkáváme v těžko datovatelném (nejdříve konec II. stol.) spisu Svědectví pravdy (NHC IX, 58, 2). Devátý kodex je velmi poškozený a smysl této zmínky nelze přesně určit. Zdá se, že jsou uvedeni jako ti, kdo na rozdíl od libertinistů žijí v manželství. Může to být ohlas legendy o syzygii Simon - Heléna. Nelze však vyloučit ani to, že v mezerách textu byla záporka a Simonovci tu měli být v rámci polemiky s obecnou církví a s jinými gnostickými skupinami také mravně odsouzeni (srv. tvrzení o zvrácenosti simonovských kněží v *Iren.adv.haer.I,23,4*).^{24/}

Mnoho gnostických traktátů z Nag Hammadi je zřetelně mimo-křesťanského původu (VII, traktát 5; VIII/1; IX/2; X/1; XI/3 a 4 aj.), v mnoha se objevují citáty z židovské bible (Starého zákona) i z řecké mytologie. To vede k závěru, že gnose vznikla v těsném doteku s židovským prostředím, s nímž polemizovala. Nápadný je tento polemický dotek v Druhém traktátu velkého Seta (VII/2), kde se přímo útočí na velké postavy bible (Adama, Abrahama, Davida, Šalomouna aj. - VII,62,27 - 65,2) i na úctu k ukřižovanému Ježíšovi (60,22) ve jménu Myšlenky (Ennoia 60,6nn; 61,34), které ve splnutí s nebeským Synem brání andělé Démiurga (Kosmokratora). V některých místech jakoby zaznívaly tóny známé z novozákonní epištoly do Kolos, která je však ve svém celkovém zaměření spíš protignostická. Na příkladu NHC VII/2 lze však dobře ukázat, jak motivy blízké simonovské legendě byly zasazeny do synkretistického prostředí. Mám za to, že tu běží o fenomenologickou obdobu postoje dějinného Simona.

IV.

Tím se dostáváme k širšímu problému počátků gnose, k němuž na tomto místě přispějí jen několika poznámkami.

Až gnose vznikla v Sýrii, v Palestině nebo v Egyptě, vznikala zřejmě v oblastech, v nichž byla židovská diaspora. To je závěr, který se přes některé kritické námitky^{25/} obecně prosadil

v tom smyslu, že gnose je bez vztahu k židovství nemyslitelná, ale ve svém odstupu od světa (akosmismu) je z židovství neodvoditelná.^{26/} Soteriologický náboj gnose lze chápat jako židovský mesinismus a vyznavačský postoj obrácený naruby. Simon působící v Samařsku je toho dokladem.

Není a nebylo sporu o tom, že vysoké ocenění duchovního světa vyrůstá z platónské tradice.^{27/} Několikeré nově doložené narážky na Zarathustru (NHC VIII/1) mohou doložit jen obecný vliv perského dualismu, ale původ gnose z nich odvodit nelze.

Zato základní obecně gnostická představa intuitivního poznání božské podstaty, která gnosi odlišuje od filozofie, je v podstatě sublimovaná magií, jak se s ní v názornější podobě setkáváme v některých mystériích.^{28/} Gnosi nelze vysvětlit jako pouhou kombinaci těchto dvou prvků, které jsou bezesporu jejím pozadím, s tradičními proudy, na něž gnose navazuje. Za určité dějinné situace vzniká však jejich spojením nový duchovní a kulturní jev, nábožensko-filozofický proud sui generis, aspirující po určitém krátkou dobu na roli světového náboženství.

P o z n á m k y

1. Hippol. philos. VI,9,4 - 18,7.
2. Acta apost. 8,9-13.18-24. V této linii pokračují i apokryfní Skutky Petrovy (Act.Vercell.4-32).
3. Just.Mart.apol.I,26,1-3; Iren.adv.haer.I,23,1-4; další zmínky jsou v Hipp.phil.X,12 (výtah z Apofase); Clem.Alex.strom.II,11 (= § 52,2); Orig.c.Cels.I,57; epist.apostolorum 1.7; acta Pauli 8 = epist.Corinthiorum; PsClemens.homil II, 16; XVII,13par. (= tzv. Κηρύγματα Πέτρου) a tamt.II,22-26.35.
4. Stručný přehled nalezených textů: P.Pokorný, Tomášovo evangelium. Překlad s výkladem, Praha 1981, 14nn.
5. Die "Apophasis Megale" in Hippolyts Refutatio (VI,9-18), Rom 1968 (=Orient.christ.anal. 182).
6. Recherches sur Simon le Mage I, L' "Apophasis Megale", Paris 1969 (=Cahiers de la Rev.Bibl. 10), 128 aj.
7. Již dříve tvrdil W.Schmithals, že Apofasis je spolehlivým zpracováním Simonových nauk: Die Gnosis in Korinth, Göttingen 1970 (= Forsch.z.Rel.u.Lit.d.Alten u.Neuen Test.66), 36nn.

8. Pripouštětjí je i Frickel (pozn. 5) 169nn a Salles-Dabadie (pozn. 6) 106.
9. Přesvědčivě to doložila B.Alandová, Gnosis und Philosophie, in: Proceedings of the International Colloquium in Gnosticism (Stockholm 1973), Stockholm 1977, 34-73.
10. K celkové charakteristice L.Cerfaux, La gnose Simonienne III, naposledy v: Recueil L.Cerfaux I, Gembloux 1954, 191nn; 249nn; W.Foerster, Die Gnosis I, Zürich-Stuttgart 1969, 324-326. Salles-Dabadie (pozn. 6) o této spekulaci tvrdí, že je to "une gnose tellement archaïque, qu'elle ne mériterait pas le nom de gnose ..." (113).
11. Souvislost s velkými gnostickými systémy přecenil ve své studii o Apofasi E.Haenchen, Gab es eine vorschristliche Gnosis? (1952), a dále Gott und Mensch, Tübingen 1965, 265-298.
12. Simon Magus und die christliche Gnosis, Tübingen 1974 (Wiss. Unters. z. N.T. - 16).
13. P.Pokorný, Počátky gnose, Praha 1969² (=Studie ČSAV 6), 10 nn.
14. Göttingen 1975 (=Gött.theol.Arb.1). Lüdemann podává také souvislý přehled dosavadního bádání o simonovské gnosi.
15. Srv. H.G.Kippenberg, Garizim und Synagoge, Berlin 1971 (= Religionschesch.Versuche und Vorarbeiten 30), 328nn.
16. viz pozn. 9.
17. Závěrečné shrnutí Apofase (Hipp.phil.VI,9,8) klade Alandová (pozn. 9) až na přelom II. a III. století (str. 68).
18. Gnostickému pozadí novozákonních spisů věnoval monografii R.McL.Wilson, Gnosis und Neues Testament, Stuttgart 1979 (sebrané články k tématu, přeložené z angličtiny) a byl mu věnován sborník Gnosis und Neues Testament, Berlin 1973.
19. Pokorný (pozn. 13) 3ln; H.-M.Schenke, Die Gnosis, in: J.Leipoldt - W.Grundmann (ed.), Umwelt des Christentums I, Berlin 1965, 371-415, zejm.str.401; K.Rudolph, Randerscheidungen des Judentums und des Gnostizismus (1967), a tžž (ed), Gnosis und Gnostizismus, Darmstadt 1975 (=Wege der Forschung 262), 768-797, zejm.str.791.
20. Nag Hammadi Codices, The Facsimile Edition I - XII, Leiden 1972-1977. Edice s kritickým aparátem začala vycházet v Leidenu roku 1975 a zahrnuje dosud čtyři svazky. Současně vyšlo roku 1977 souborné vydání anglického překladu: The Nag Hammadi Library in English, San Francisco - Toronto, paral. edice Leiden. K celému nálezu: D.M.Schöler, Nag Hammadi Bibliography 1948-1969, Leiden 1971, doplňováno v časopise Novum Testamentum, Leiden.
21. K výkladu Pokorný (pozn. 4) 90.
22. Srv. S.Arai, Simonianische Gnosis und die Exegese über die

- Seele, in: *Gnosis und Gnosticism*, Leiden 1977 (=Nag Hammadi Stud. VIII), 185-203.
23. D.M.Parrot, in: *Nag Hammadi Library in English* (pozn. 20) 284.
 24. K rekonstrukci a výkladu: K.Koschorke, *Die Polemik der Gnostiker gegen das kirchliche Christentum*, Leiden 1978 (=Nag Hamm. Stud. XII), 155-158.
 25. W.C. van Unnik, *Gnosis und Judentum*, in: *Gnosis* (FS H.Jonas), Göttingen 1978, 65-86; R.McL.Wilson, *The Gnostics and the Old Testament*, in: *Proceedings* (pozn. 9) 164-168.
 26. K.-W.Tröger, *Gnosis und Judentum*, in: *Altes Testament - Frühjudentum - Gnosis*, Berlin 1980, 155-168, zejm.str. 168, srv. K.Rudolph, *Die Gnosis*, Leipzig 1977, 293nn; W.Myszor, *Pradzieje biblijne v tekstach z Nag Hammadi*, in: *Warszawskie studia biblijne*, Warszawa 1976, 148-167.
 27. Podrobně o tom píše P.Boyancé, *Dieu Cosmique et dualisme*, in: *Le origini dello gnosticismo*, Leiden 1967, 340-356.
 28. U.Bianchi, *Perspectives de la recherche sur les origines de gnosticisme*, in: *Le origini* (pozn. 27) 716-746.

K VÝKLADU JEDNOHO NEURČENÉHO NÁMĚTU
V MALÍŘSKÉM ODKAZU JANA KRÝŠTOFA LIŠKY
(Vzpomínka na prof.Ladislava Varcla)
Edita Svobodová (Praha)

U příležitosti výstavy "Mistři vrcholného baroku. M.L.Willmann^{1/} a J.Kr.Liška^{2/}", uspořádané v červenci - říjnu 1965 (opakovaně v pozmeněné podobě v létě 1966) v zámku Trója v Praze, obrátil se autor libreta a katalogu výstavy Jaromír Neumann na Kabinet pro studia řecká, římská a latinská s žádostí o případný výklad tématu jednoho z vystavených Liškových pláten, na němž je vyobrazena scéna vraždy: oběť - muž leží na klíně sedící ženy, vrah mu vráží do prsou meč. Fotografie obrazu nebyla tenkrát k dispozici. Na základě těchto sporých údajů vyslovil prof. Varcl pohotově domněnku, že by mohlo jít o vyobrazení Caracally vraždícího Getu v náručí matčině. Toto lákavé řešení bylo ovšem nutno podepřít jednak zprávami o podrobnostech Getova zavraždění, pokud se zachovaly u antických historiků, jednak konfrontací těchto zpráv se situací zachycenou na Liškově obraze. Tímto úkolem byla pověřena pisatelka těchto řádků.

Nejobširnější zprávu o Getově konci máme zachovánu v řecky psaných Dějinách římských Cassia Dióna Cocceiana: "Svého bratra (Getu) chtěl (Caracalla) zavraždit ještě za života otce, ale nebylo to možné ani tehdy kvůli otcí, ani později na válečné výpravě kvůli vojsku: Geta byl totiž i z jiných důvodů u vojska velmi oblíben, zvláště však proto, že se i vzhledem velmi podobal otcí. Když se však vrátil do Říma, odpravil i jeho. Na oko si sice prokazovali vzájemnou lásku a přízeň, ale dělali si všechno naschvál a bylo očividné, že z jejich strany dojde k něčemu strašnému ... (77,1,3n). Poněvadž Getu střežilo množství vojáků a gladiátorů na veřejnosti i doma, ve dne i v noci, přemluvil Caracalla matku, aby je samy dva pozvala do svého domu, jako by se tam měli smířit. Geta tomu uvěřil a vešel s ním do domu; když se octli uvnitř, vtrhlo tam množství jakýchsi centuriónů, které k tomu Caracalla předem připravil. Když je Geta

spatřil, utekl se k matce, pověsil se jí na krk, přitiskl se k její hrudi a prsům a žalostně volal: Matko, matko, rodičko moje, pomoc, vraždí mne! Tak ho zavraždili. A ona takto oklamána musila přihlížet, jak její syn hyne nejbezbožnějším způsobem, a přijala jaksi jeho mrtvolu do téhož klína, z něhož se zrodil: neboť byla celá zalita jeho krví, takže nic nedbala vlastního poranění, jež utrpěla na ruce. Nesměla však ani truchlit, ani oplakávat syna, ač předčasně takto bídne zahynul (byl totiž stár 22 let a 9 měsíců), nýbrž musila být veselá a usmívat se, jako by ji potkalo nějaké velké štěstí: neboť vše, její slova i gesta i barva její pleti byly přesně pozorovány. Ona jediná, císařovna, manželka císařova a matka dvou císařů, nesměla ani někde v skrytu prolít slzu nad tak velkým utrpením^{3/} (77,2,2-6).

Héródianos vylíčil ve svých řecky psaných románových dějinách císařské doby - oblíbených ještě ve středověku - poměrně obšírně Caracallovu bezostyšnou vládychtivost, jež se nezastavovala před proléváním krve (III 15, 1-7), i vzrůstající vzájemnou nenávist mezi oběma bratry (IV 3, 1-6, 8-9), jež vyvrcholila rozhodnutím Caracallovým, že "buď vykoná velký čin, nebo při něm sám podlehne Protože se mu skrytý úklad nezdařil, pokládal za nevyhnutelný nebezpečný a zoufalý úskok vůči matce pomocí lásky, vůči bratrovi pomocí násilí" (IV 4, 2-3). Popis vraždy chybí, dovidáme se jen výsledek: "Smrtelně raněný Geta vykrvácel na matčině hrudi a zemřel. Antoninus, který dokonil bratrovraždu, kvapně opustil místnost."

V Knize o císařích Sexta Aurelia Victor (20,32) čteme pouze stručné konstatování: "Geta byl zákeřně zabit, protože mírnou povahou znepokojoval svého bratra."^{4/}

Potud tedy starověká svědectví. Zbývalo nyní to hlavní, seznámit se z autopsie s Liškovým plátnem. Mé napjaté očekávání bylo při shlednutí obrazu radostně uspokojeno, neboť výjev zcela odpovídal popisu, jak jej podal Cassius Dión. Do klína starší ženy padá zády muž, kterému vráží do hrudi meč muž přicházející zleva, oblečený v červené roucho a ověnčený vavřínem.

Za vrahem přichází ozbrojený voják s kopím v pravé ruce. Vpravo od obou ústředních postav jsou vyobrazeny dvě ženy, stařena a mladá služka, jejichž gesta vyjadřují krajní zděšení. Výjev se odehrává před velkou drapérií v prostoru paláce. Varclova blesková hypotéza se tedy potvrdila a byla odborníky přijata.^{5/}

Podle slov J. Neumanna "Barokní malíř" našel u starého spisovatele působivou charakteristiku utrpení matky, která mu patrně připomněla motiv P. Marie, jež oplakává svého syna. Dílo prozrazuje malířovy nevyužitě schopnosti v oboru malby historické a mytologické^{6/} a je důležité i proto, že zajímavě naznačuje, nakolik těžil z Liškova příkladu Brandl ve způsobu vzrušeného vyprávění, ve sdílné výrazovosti gest a také v pojetí ženských postav. Z hlediska malířského pojetí je to práce, s jakou se občas setkáváme mezi objednávkami české šlechty, určenými pro dekoraci pražských paláců nebo pro výzdobu venkovských zámků." Na základě srovnání se stylovými znaky jiných Liškových děl dává Neumann obraz do 90. let, do období, kdy Liška přesídlil z Lubuše do Prahy. Obraz (olej na pl. 131 x 182,7) je dnes instalován na zámku Kozel u Plzně.

P o z n á m k y

1. Michael Leopold Willmann (1630-1706), významný představitel barokní malby ve Slezsku, v l. 1653-55 činný v Praze. Sehrál důležitou úlohu při formování stylu vrcholného baroku v Čechách. - Z antické mytologie čerpal látku k obrazu "Osvobození Andromedy", kolem 1695 (NG, Jiřský klášter na Pražském hradě). - Srv. J. Neumann, Český barok, Praha 1969, 14, 57n, 62, 67, 88, 172-174.
2. Jan Kryštof Liška (kolem 1650-1712), Willmannův nevlastní syn a žák. Pobył šest let v Itálii, asi r. 1689 přesídlil ze slezské Lubuše, kde pracoval v otcimově dílně, do Prahy a v Čechách byl činný do r. 1706. Svým dílem působil na hlavní představitele vrcholné barokní malby v Čechách, P. Brandla a V. V. Reinera. Těžiště jeho činnosti leželo v malbě oltářních obrazů, objednavatelem jeho děl byla však i aristokracie, jak dosvědčují jeho obrazy ve valdštejském majetku a zejména styk s Janem Josefem z Valdštejna, majitelem proslulé duchcovské obrazárny. - Srv. J. Neumann, Jan Kryštof Liška, Umění XV, 1967, 135-176, 260-311. - Český barok, 58, 62, 66, 72, 75, 88, 174n, 177, 196n.
3. Překlad E. Svobodová.

4. Překlad J. Burian a B. Mouchová, Héródianos, Řím po Marku Aureliovi, 113; Sextus Aurelius Viktor, Kniha o císařích, 235, AK 30, Praha 1975.
5. Umění, 155n. - Reprodukce obrazu tamtéž 142.
6. Pokud jde o náměty s antickou tematikou v Liškově tvorbě, dodejme pro úplnost, že z římských dějin zobrazil ještě jeden výjev, neméně drastický: generál Ptolemaia XIII. "Achilles přináší Caesarovi hlavu Pompeiovu". Obraz, uvedený poprvé v katalogu dražďanské obrazárny z r. 1765, se dostal r. 1861 dražbou do soukromého majetku a od té doby je neznámý. Neumann (Umění, 170) upozorňuje na námětovou příbuznost s pozdějším Brandlovým nástropním obrazem na zámku v Chyších, na němž přinášejí králi Davidovi hlavu syna Saulova.

Ve valdštejské obrazárně v Duchcově je vystavena skica k nezachované (nebo nerealizované) nástěnné malbě, určené patrně pro některý zámecký nebo palácový interiér (olej na pl. 35,5 x 67,2). Podle Pavla Preisse (Johann Christoph Liška und die Anfänge der Barockskizze in Mitteleuropa. Sborník k sedmdesátinám Jana Květa, AUC 1965, Phil. et Hist. 1, 183-190) tu jde o zvláštní, ve spojení jednotlivých mytologických motivů zcela ojedinělý program. Plocha skici je rozdělena na tři velké skupiny, z nichž jedna zobrazuje narození Dionýsa z boku Diova, druhá ilustruje Ovidiovo vyprávění o devíti dcerách krále Píera v Pelle, jež vyzvaly Múzy k soutěži ve zpěvu a podlehnuvše byly proměněny ve straky. Nejasná zůstává prostřední scéna, na níž Athéna a Dionýsos unášejí do nebe jakousi dívku. K domněnce P. Preisse, že skupina představuje "Himmelfahrt der symbolisch als Stern gedeuteten Ariadne" lze připomenout, že podle báje odvedl Dionýsos z podsvětí mezi nesmrtelné na Olympos kromě Ariadny (Hes. Theog. 947 n, Diod. 4,25,4, Apollod. Bibl. 3,5,3) i svou matku Semelu (Pind. Ol. 2,27, Paus. 2,37,5).

Č L Á N K Y

HUMANISTICKÉ VERŠE V BŘEZANOVÝCH ŽIVOTOPISECH

VILÉMA A PETRA VOKA Z ROŽMBERKA

Josef Hejnic (Praha)

Rožmberský archivář Václav Březan vložil do svých životopisů dvou posledních Rožmberků Viléma a Petra Voka na několika místech kromě českých veršů a originálních textů archivní povahy také latinské básně, které mají většinou příležitostný charakter.^{1/} Autoři jsou uvedeni jen v některých případech, takže verše zůstaly zčásti anonymní. Po textové stránce nejsou starší edice (viz pozn. 1) vždy zcela spolehlivé - nesprávná čtení v některých případech např. znemožnila vyřešit autorskou otázku (srv. níže č. 10). Proto bylo třeba přihlédnout k původním autografům Václava Březana. Až na malé výjimky (srv. č. 10 a 12) přinášejí Březanem zaznamenané latinské verše obohacení dosavadních znalostí o českém humanismu; budou proto evidovány v připravovaných dodatcích k Rukověti humanistického básnictví v Čechách a na Moravě.

Zkratky

- LF = Listy filologické
- ms.P = autograf Březanova Života Petra Voka z Rosenberka, uložený v Státním oblastním archivu Třeboň: CR-z Rožmberka 28/nr. 8, karton 79.
- ms.W = autograf Březanova Života Viléma z Rosenberka, uložený ve Státní knihovně ČSR Praha (F VI 127).
- P = Václava Březana Život Petra Voka z Rosenberka. Vydal František Mareš; Praha 1880.
- Posloupnost = Václava Březana Posloupnost krumlovských farářů (vydal J. Hejnic): Archivum Trebonense 1973, str. 217-247.
- Rozpravy = J. Hejnic, Českokrumlovská škola v době rožmberské. Praha, Academia 1972 (=Rozpravy ČSAV-řada společenských věd 82, 1972, č.2)

- Rukověť 1-4 = Rukověť humanistického básnictví v Čechách
a na Moravě 1-4. Praha 1966-1973.
- Sborník = J. Hejnic, O knihovně Václava z Rovného. Praha,
NM 1968 (=Sborník Národního muzea v Praze. Řa-
da A - Historie XXII, 1968, č. 5).
- W = Wácslawa Březana Żiwot Wiléma z Rosenberka.
Praha 1847.

1.

Epitaf Ambrože Kitzhäupela
(ms.W, f. 137r-v; W 132n.)

- Qui fuit in sophiae clarissimus arte magister
Et dignus Pyliei secula videre senis,
Occidit, ecce, gravis prisca pietate sacerdos
Crumnovii Ambrosius, splendor honorque chori.
- 5 Auspiciis cuius multos bene recta per annos
 Ecclesia: hac magnum sumpsit in urbe decus,
Sive sacro resonanda essent haec templa boatu,
 Seu fierent summo thura adolenda deo.
- Praefuit assiduus semper altaribus ipse,
10 Ut specimen aliis hac pietate daret.
 Seu vindex flectenda fuit laesi ira Tonantis,
 Incubuit precibus nocte dieque piis
 Longaque pauperibus dispersit dona scholaeque,
 Quam potuit, tulerat sponte patronus opem.
- 15 Extitit impulsor rov<n>ensi Vencesilao
 /Eius adoptivus nam prope gnatus erat/,
 Ut tres redditibus fundaret pinguibus aras
 Ornaretque bonis haec pia templa suis.
 Plura sui fuerat nobis monumenta daturus,
 Ni sibi clausisset mors truculenta diem.
 Illius hinc tegitur vicino marmore corpus
 Mens caelo ambrosiis vescitur atque cibis.

Poznámka: Latinský text je u Březana uveden takto: "Léta předepsaného (tj. 1559) dne 6. měsíce Maji kněz Ambrož, učený muž, při faře krumlovské pomocník, umřel, na nějž tito veršové nacházejí se." Následuje výše otištěná, napříliš zdařilá latinská báseň, stylově příbuzná obdobným skladbám Matouše Petříka, který byl pravděpodobně Ambrožovým žákem; srv. Rukověť 4, str. 154n. O Ambroži Kitzhäupelovi, který pocházel z Českého Krumlova, srv. Sborník, str. 268n. a pozn. 130; Posloupnost, str. 222, 229, 236 a 247.

2.

Epitaphium illustrissimae d.d. Katharinae etc.,
coniugis illustrissimi Gulielmi Ursini, domini
a Rosenberg

(ms.W, f. 138r-v; W 133n.)

Inclyta sub saxo iacet hoc Catharina sepulta,
Erici quondam filia chara senis:
Brunschwigiae populo dux et fortissimus heros,
Dum vixit, fuerat hic patriaeque pater.
5 Ortum praeclarae matri sed Marchia donat,
Argumentum ingens quae pietatis erat.
Et, genereose, thoro nympha haec, Gulielme, iugali
Digna, pari lecto quae sociata tibi,
Gignend(a)e ducta est spe prolis Caesaris undas,
10 Mox iuvenis fatuo concidit illa malo.
Expers exanguis vestri hic est pulvis amoris,
Coniungant animas sidera clara poli.

In titulo Gulielmi ms.W Guilielmi W - 7 Gulielme ms.W
Guilielme W - 11 Hic vestri cf. inferius.

Poznámka: Latinský text je u Březana uveden takto: "Dne 10. měsíce Maji (tj. 1559) ... kněžka Kateřina, paní Rosenber- ská, manželka pana Viléma, život dokonala Ku pohřbu nese- na do kláštera vyšebrodského a tam tělo její odpočívá." Březan neuvedl, kdo je autorem výše uvedené básně, ale jeho zásahy do textu naznačují, že jde o nepřiliš zdařilý výtvor. V ms.W je upraven slovosled ve verši ll nadepsanými číslicemi takto:

5 3 7 1 4 2 6
Expers exanguis vestri hic non pulvis amoris,
přičemž na okraji (ms.W, f. 138v) je připsáno jiné znění:

Hic pulvis exanguis non est expers amoris vestri,
pod nímž Březan připojil český překlad:

Vaší upřímné lásky tento prach zůstane znamením dole,

Než v nebi dušičky s radostí shledají se.

Ani obě výše uvedené úpravy, ani Březanův překlad asi nevysti- hují smysl uvedeného verše. Kdybychom měli předpokládat, že autor užil dvojí zápor (non expers) úmyslně, bylo by třeba pře- kládat asi takto:

Mrtvě zrozené děťátko poznalo zde vaší lásku ...

Pravděpodobnější je asi předpoklad, že dvojí zápor je bohemis- mus, přičemž non se dostalo do textu místo předpokládaného est, jak je uvedeno výše. Příslušný verš má potom tento smysl:

Mrtvě zrozené dítě již zůstane bez vaší lásky

3.

Eteostich o svatbě Evy z Rožmberka 10. září 1564
(ms.W, f. 168r)

LVX SepteMbrIs Vt est bIs qVInta eXaCta, SarInVs
ConnVbIIIs LaetIs IVngItVr, eCCe, Rosae.
C. H.

Poznámka: Jak mne upozornil dr. Jaroslav Pánek, výše uvede- né verše jsou zapsány v ms.W, f. 168r (autograf Václava Březana)

in margine. Ve W 161 (u odstavce nadepsaného: "Vdavky panny Evy z Rosenberka etc.") byly vynechány. Uvádí se v nich denní datum svatby, které jinak v českém textu chybí. Autor tohoto dvojverší je naznačen monogramem C. H., za nímž se pravděpodobně skrývá C(hristophorus) H(ecyrus), českokrumlovský roďák, známý svým dobrým vztahem k Vilémovi z Rožmberka a rodnému městu; srv. Rukověť 2, str. 28ln. a Rozpravy, str. 26n.

4.

Eteostich o volbě Viléma z Rožmberka za nejvyššího purkrabí pražského 26.5. 1570
(ms.W, f. 184v; W 177)

Aeteostichon

Post CorpVs ChrIstI Caesar te, LVCE, Rosenberg,
In Praga bVrgraf noMInat atqVe faCIt.

In titulo Aeteostichon ms.W Eteostichon W

Poznámka: Vilém z Rožmberka se stal nejvyšším purkrabím pražským "léta předešpaného (tj. 1570) v pátek po božím těle (tj. 26. května)", srv. W 177. Eteostichon je nesprávné, uvádí se jím rok 1575. Březan neuvedl autora, nelze však vyloučit, že jím byl blíže neznámý Gerardus Druides, od něhož pochází i následující skladba (č. 5).

5.

Přání Gerarda Druidese Vilémovi z Rožmberka
k jmenování nejvyšším purkrabím pražským
(ms.W, f. 185r; W 177)

Auspiciis obeas burgravi munia dextris,
Quae tibi Pragensi Caesar in arce dedit.
Consiliis Domini virtus tua celsa regatur,
Sors tibi sit vitae fausta favente Deo.

Poznámka: Výše uvedená skladba se týká téže události jako předešlé Aeteostichon. Březan ji uvedl slovy: "Item Gerarda Druidesa votum k témuž ouřadu." Autor není blíže znám. Nelze vyloučit, že jde o pseudonym nebo anagram.

6.

Blahopřání Abrahama Böcka k svatbě Viléma z Rožmberka
s Annou Marií Bádenskou 27. ledna 1578
(ms.W, f. 237v; W 230)

Epigramma

Sustulit atra dies socias Catharam Sophiamque,
Ast Annam faelix reddidit alma dies.
Anna Maria decus fido de pectore vestrum,
Hanc thalami sociam iungit amore Deus.
5 Crescat amor, crescat numerosa propago fidesque,
Austria cum Bavaro iuncta, Badena Rosis.
Abraham Böck

2 faelix ms.W felix W - 3 vestrum ms.W vestram W

Poznámka: "Epigramma" se týká třetího sňatku, který Vilém z Rožmberka uzavřel 27. ledna 1578 s Annou Marií Bádenskou; srv. Rukověť 4, str. 377. Březan uvedl verše takto: "Ač mnoho veršů k tomu sňatku, vinšovavše manželům požehnání božního, složeno, však jen tato tři disticha vidělo mi se jakožto obzvláštní tuto položití." Abraham Böck nebyl dosud znám mezi našimi hu-

manisty ani mezi cizími autory, kteří zasáhli do literárního procesu u nás.

7.

Epigramma in cymbalum arcis Crumnoviensis noviter
erectum anno Salutis 1581 die 5. Junii
(ms.W, f. 256r; W 249)

Cymbalum affatur legentem
Fata vocant, fugit hora celer, mors iacula tendit.
Tempora ego mensuro: necis tu sis memor atque
Me resonante putato dies instare supremos,
Continuo solvens grates pro munere Christo
5 Praesens extrema ut etiam remanet tibi hora.

5 ut ms.W et W

Poznámka: Březan uvádí verše takto: "Byv toho času nový cimbál na nové věži krumlovské zavěšen, památka toho listovní tato se nachází." Autor byl asi týž jako u č. 8.

8.

Eteostich Šebestiana Petřika o téže události
(ms.W,f. 256r; W 249)

Distichon complectens numerum anni, mensis, diei ut supra

QVInta Vt LVX IVnII LVCentI eXfVLsIt In aXe,
HoC VrsInVs opVs strVXIIt reXIItqVe VILheLMVs.
S. Petržyk

l eXfVLsIt ms.W eXfuLsIt W 2 strVXIt ms.W
struXIt W Petržyk ms.W Petřík W

Poznámka: Výše uvedené dvojverší je zařazeno u Březana hned za předešlou skladbou (7), takže autorův podpis S(ebastianus) Petržyk se s velkou pravděpodobností vztahuje na obě skladby. Šlo o krumlovského rodáka a bratra humanistického básníka Matouše Petříka; srv. Rukověť 4, str. 154n. Na rozdíl od Matouše, který z Českého Krumlova odešel již r. 1569 a nezanechal po sobě příliš dobrou památku (Rozpravy, str. 32), žil Šebestián v rodném městě od roku 1575 a je znám jako autor několika latinských epeostich (J. Hejnic, LF 100, 1977, str. 120n). Podpis je proto třeba připsat Šebestianovi. Identifikace S(acerdos) Petržyk by byla sotva správná.

Hned za Petříkovým podpisem se v rukopisu (ms.W, f. 256v) i v edici (W 249) za úvodním "Vel sic:" znovu opakuje výše uvedená skladba (8), zapsaná tak, jako by nešlo o chronogram; podpis v tomto případě chybí. Březan pravděpodobně opsal omylem tutéž báseň dvakrát, ve druhém případě asi místo jiné obdoby.

9.

Distichon Viléma z Rožmberka na rok 1587
(ms.W, f. 280r; W 272)

Non habet impietas successus, credite, longos
Et male promeritos tristia fata manent.

Poznámka: Jde o jediný dosud známý básnický projev Viléma z Rožmberka. Týká se roku 1587, který měl být podle obecně rozšířené víry naplněn mnoha pohromami a neštěstími; srv. Hand-

wörterbuch des deutschen Aberglaubens. Herausgegeben unter
Mitwirkung von E. Hoffmann-Krayer von Hanns Bächtold-
Stäubli, IX, Berlin 1938-1941, sl. 359. - U nás se tato pověra
šířila též příležitostnými tisky, srv. Knihopis 14.415.

Březan (ms.W, f. 280r in margine) přeložil distichon tak-
to:

Bezbožní již k zkáze běží, nechať tomu každý věří;
Neb ti jenž zlost dovršili, pokut hrozných zasloužili.

10

Verše Nikodéma Frischlina o čtyřech ženách Viléma
z Rožmberka
(ms.W, f. 280v; W 272n.)

Esse quid hoc dicam: quod Be cognominat omnes
Uxores huius (res mihi mira) ducis?
Nam Brunsuicensi magnum de stirpe trahebat
Prima marita genus: principe nata domo.
5 Brandemburgiaca fuit orta penatibus aulae
Altera: Badeno tertia patre sata;
Nunc Baerosthenio generosa Polyxena virgo
Nata patre in thalamum quarta marita venit.

3 Brunsuicensi Frischlinus Brunswicensi ms.W et W -
4 genus Frischlinus W gemus ms.W - 6 sata Frischlinus
fata ms.W nata W - 7 Baerosthenio Frischlinus Bero-
steinhenio ms.W W.

Poznámka" Verše uvedl Březan takto: "11. Januarii (1587)
pan Vilém z Rosenberka po čtvrté ženiti se ráčil v Praze
..., pojímav sobě šlechtičnu z Pernšteina, pannu Polexinu ...

Rozličná carmina na též manželství od poetů skládána; mezi jinými Nicodemus Trischlinius (sic!, recte= Frischlinus), poeta laureatus, byv tehdáž v Praze, toho v verších svých doložil, že pánu manželky všechny dostaly se pod literou B, totiž Brunschweig, Brandenburg, Baden, Bernstain; takto obsáhl to Březanem ne zcela přesně citované verše tvořily součást jednolistu Nikodéma Frischlina, Epithalamia in thalamum ... Gvilhelmi Ursini, supremi domus Rosenbergicae gubernatoris Pragae ex officina typographica Michaëlis Peterle. Anno M.D. LXXXVII., který tvoří součást Sborníku Dobřenského, srv. Rukověť 2, str. 173. Z tohoto zjištění vyplývá, že je třeba emendovat jméno "Trischlimus" (ms.W), ev. "Trischlinius" (W) na správné "Frischlinus".

11.

Distichon numerale annum, mensem, diem ac
festum nuptiarum indicans
(ms.W, f. 280v; W 273)

IanI VnDena Eos Pragae Dat LaVta RosensI
Festa thoro IesVs pVer erVDIt Vrbe SIONIs.

1 IanI J. Hejnic, CIanI ms.W W - 2 erVDIt ms.W
erVDIT W SIONIs ms.W SIONIS W

Poznámka: Toto dvojverší netvořilo součást Frischlinova jednolistu (srv. výše č. 11). Autor není uveden.

Verše o úmrtí Viléma z Rožmberka
(ms.W, f. 31Or; W 299)

LetaLis CroCeo fVLgens paLLore CoMetes:
Ostentum petit hoc te, Leo, Roma Caper.
Ter tria, ter quatuor, ter quinque nec amplius addas:
Terminus hic rerum vel status alter erit.

Poznámka: Výše uvedené verše napsal Martin Kuthen a jsou citovány u Daniela Adama z Veleslavína, Kalendář historický (Knihopis 59), str. 129, ale ve zcela jiné souvislosti: "Léta M.D.LVI. kométa ... se ukázala a trvala toliko za dvanácte dní O té kométě Martinus Cuthenus z naučení M. Mikuláše Šuda, znamenitého hvězdáře, napsal tyto verše". (Následují 2 latinská disticha, uvedená také u Březana). Březan vztáhl druhé dvojverší na úmrtí Viléma z Rožmberka, neboť připočítá-li se 36 (tj. součet: 3 x 3 + 3 x 4 + 3 x 5) k roku 1556, dojde se k roku 1592, v němž Vilém z Rožmberka zemřel.

Výňatek z epithalamia Jana Fredera k poctě
Kateřiny z Ludanic a Petra Voka z Rožmberka
(ms.P, p. 115; P 82n.)

Arx deus ipse tuae fundamentumque salutis
Et decus et firmum est omni in discrimine robur,
Qui te perpetuo fidei vitaeque gerendo,
Quae non intereat, quae nunquam marcida fiat.
5 Cum placide annorum plenus iam cesseris orbi,
Coelesti Rosea decorabit in arce corona.

Poznámka: Březan uvedl verše takto: "Mezi jinými svatebními písníčkami neb verši Johannes Frederus ku poctivosti týmž manželům v Roztochu vytisknouti dal epithalamium, v němž při konci tento závěrek položil." Ioannes Frederus, autor tohoto dosud neznámého epithalamia, byl profesorem na rostocké univerzitě v severním Německu a udržoval přátelské styky s českými humanisty, např. s Tomášem Mitisem, srv. Rukověť 2, str. 164. Vyše citovaný Březanův úvod k Frederovým veršům se zde podává podle ms.P (kdežto P uvádí vlastní jména s odchylkami).

P o z n á m k y

1. Václava Březana Život Viléma z Rosenberka. Praha 1847; Václava Březana Život Petra Voka z Rosenberka (vyd. František Mareš), Praha 1860. Podle obou těchto vydání se dále cituje. - Podnět k tomuto článku dal dr. Jaroslav Pánek, který připravuje souborné vydání výše uvedených Březanových životopisů a v této souvislosti mne požádal o spolupráci týkající se latinských veršů v obou Březanových dílech.

R é s u m é

Venceslaus Březan, tabularii Trebonensis praefectus nec non rerum Bohemicarum scriptor celeberrimus, saeculo XVII. inante in libris historicis, quos de Guilelmo et Petro Vocone fratribus Rosensibus scribebat, tredecim carmina Latina adducebat, quorum auctores partim ignorabantur. Erant carmina aut funebria aut sollempnia aut epigrammata, qualia de quibusdam rebus memorabilibus componi solent, maxima e parte manu celerius. Březan enim his versibus potius res gestas illustrare quam colore poetico ornare volebat. Quorum e numero undecim carmina poetarum nominibus nunc donare possumus:

1. Matthaeus Petřík Crumloviensis, 3. Chrystophorus Hecyrus Crumloviensis, 4.-5. Gerardus Druides, 6. Abraham Böck, 7.-8. Sebastianus Petřík Crumloviensis, 9. Guilelmus de Rosenberg, 10. Nicodemus Frischlin, 12. Martinus Cuthenus Gutebergenus, 13. Ioannes Frederus; duo vero (2, 11) sine auctorum nominibus manserunt.

K SOUČASNÝM PROBLÉMŮM SPISOVNÉ NOVOŘEČTINY

Růžena Dostálová (Praha)

K 1. dubnu 1976 byl po 150 letech bojů o formu spisovné novořečtiny projednán v řeckém parlamentu dodatek k zákonu o řízení a organizaci všeobecného vzdělání. V článku 2 tohoto dodatku se praví: "Vyučovacím jazykem a jazykem učebnic na všech stupních vzdělání je novořečtina" (neocelliniki glossa). Hned zde je třeba upozornit, že použití termínu "novořečtina" v tomto kontextu je zcela nové, tento termín je poprvé v oficiálním textu nadřazen dříve používaným termínům "dimotiki" nebo "kathareusa". Proto je také v dalším textu čl. 2 definován: "Novořečtinou se rozumí dimotiki, z níž řecký lid a významní spisovatelé národa tvořili všeřecký vyjadřovací nástroj bez idiomatismů a krajností."^{1/}

K této definici se ještě vrátíme, nejdříve ale je třeba úvodem připomenout alespoň nejdůležitější stadia vývoje tzv. diglossie a s ní související "jazykové otázky" v Řecku. Mezi jazykovědci není sporu o tom, že řecký jazyk se vyvíjí kontinuálně a je doložen jako jeden a týž jazyk v různých vývojových stadiích od nejstarších písemných a literárních památek až do současnosti, tedy přibližně 3000 let. Ve starších fázích vývoje byly literární jazyky i jednotlivé nářeční formy (dórský, iónský, attický dialekt), z nichž pak v próze 5. a 4. století převládl attický dialekt, který se pak v říši Alexandra Velikého a jeho nástupců stal s příměsí iónských prvků základem obecné řečtiny (tzv. helénistická koiné). Až asi do doby 1. století př.n.l., kdy už Řecko ovládli Římané, probíhal tedy jazykový vývoj obvyklým způsobem od dialektů k obecnému národnímu jazyku, jehož nejvýznamnějším dokladem je Nový zákon. V tomto okamžiku však nabývají významu některé momenty, z nichž některé jsou specifické právě pro vývoj řečtiny: 1. kontinuita vzdělávacího systému založená stále na stejných literárních textech, jimž byla přikládána modelová hodnota, a odtud plynoucí zvyšující se diskrepance mezi psaným a mluveným jazykem;

2. vázanost jazykové podoby literárního díla na určitý žánr a odtud splývání vzorového stylu se vzorovým jazykem;
3. archaistická a klasicistická reakce proti římské nadvládě;
4. určitá "vyšší", "čistší" jazyková podoba jako výraz vzdělaní a vyššího sociálního statutu. Některé z těchto momentů, které v 1. stol. př.n.l. charakterizují tzv. atticismus, se opakují i v dalším vývoji.

Zatímco až do 7. stol. n.l. máme některé doklady hovorového jazyka, zvláště v dopisech na papýrech, jsme pro raný středověk (do 11. stol.) odkázáni pouze na památky literární, jejichž jazyk je jen více nebo méně (kroniky) ovlivněn texty čtenými ve škole, které zůstaly tytéž jako ve středověku. Jisté je, že všechny podstatné změny ve struktuře řečtiny, zvláště ve fonologii a tónickém systému, které pak měly vliv na změny v morfologii, převaha analytických tendencí nad syntetičností staré řečtiny, přechod od hypotaxe k parataxi v oblasti syntaxe, proběhly do 10. století n.l.

Diglossie, tj. veliký rozdíl mezi konzervativně zachovávaným archaickým jazykem literatury a státní správy, modelovaným stále podle antických vzorů, a mezi vyvíjejícím se mluveným jazykem, existovala a prohlubovala se po celý středověk. Od 12. stol. pod vlivem pronikání křižáků a západní franské civilizace do východního Středomoří se objevují i literární památky blízké hovorovému jazyku (např. Kronika morejská), a to zvláště v nových žánrech, které nestojí pod tlakem antických vzorů (veršovaný milostný román). Byzantská diglossie zůstává záležitostí literatury, s ohledem na ni lze např. klást otázku po počátcích novořecké literatury, nestala se však nikdy problémem byzantského školství nebo společnosti. Byzanc nikdy neměla svého Danta, který by byl tento problém otevřel nějakým traktátem De vulgari eloquentia. Naopak úpadek říše jako státního organismu, pokles ekonomického potenciálu říše opět posílil archaistické, klasicistické reakce v zchudlých intelektuálních vrstvách, u nichž právě jen "klasické" vzdělání bylo známkou elitního sociálního statutu.

Turecká okupace téměř celé bývalé byzantské říše ztížila a komplikovala další vývoj k národnímu jazyku. Na okraji této oblasti na Krétě se až do jejího obsazení Turky v roce 1669 vyvíjel pod vlivem italské renesance krétský dialekt jako literární jazyk, ale pád ostrova znemožnil další vývoj tímto směrem a vzdělané vrstvy na íónských ostrovech při západním pobřeží Řecka, které nikdy nebyly obsazeny Turky, byly do značné míry poitalštěny. V území obsazeném Turky byla jediným nositelem vzdělanosti církev (zvláště okruh cařihraského patriarchátu ve čtvrti Fanar tzv. fanarioté), konzervativní již povahou církevní organizace, tíhnutím k tradicím, která v křesťanské víře a ve starobylém jazyce viděla jediné nesporné dědictví po předcích a jedinou záruku přežití národa v cizím jazykovém a kulturním prostředí. V tomto okamžiku se poprvé dostávají do úzké souvislosti otázka jazyková a otázka národní, což se v celé naléhavosti projeví v 18. století, kdy v souvislosti s revolučním vývojem a rostoucím nacionalismem v tehdejší Evropě je položena i otázka osvobození Řeků z turecké nadvlády a otázka jednotného národního jazyka. V této diskusi se diferencují konzervativní přívrženci archaického jazyka pocházející z okruhu vyššího kléru a fanariotské šlechty, intelektuálové ovlivnění evropským klasicismem, kteří v jazyce "očištěném" od úpadkového nánosu úpadkových období hledali prostředek k návratu zašlé slávy, i romantičtí obdivovatelé lidu a lidového jazyka. Tato diskuse ústí v polaritu puristické k a - t h a r e u s y, která se stala jazykem státní správy, církve, školy, odborné literatury, novin a zpočátku i beletristické prózy, a hovorové d i m o t i k i uplatňované v denním životě a v poezii.^{2/} Toto první stadium dimotikismu, romantického obdivu k lidovému jazyku jako přirozenému výtvaru lidového genia, se označuje názvem jazykový dimotikismus (glossikos dimotikismos). Vědecky jej prosazoval řecký linguista a spisovatel žijící ve Francii Jannis Psycharis,^{3/} který vyšel ze školy Ferdinanda de Saussura, zajímal se hlavně o fonetický systém jazykového organismu, o dialektologii a o cestu, která vede od

dialektu k obecnému jazyku. Zdůrazňoval nutnost synchronního a diachronního výzkumu obecné novořečtiny jako specifického celku v synchronní a diachronní perspektivě. Podle Hip.Taina byl přesvědčen, že jevy duchovního života, tedy i jazyk, jsou ovládány pevnými zákony stejně jako příroda, a proto usiloval o obecný jazyk, který by byl v souladu s přirozenými zákony jazyka. Psycharis ve svém autobiografickém díle *To taxidi mu (Moje cesta)*^{4/} ukázal prakticky možnost použití dimotiki v literatuře (*logotechnikos dimotikismos*, literární d.). Ale už zakladatel novořecké poezie Dionysios Solomos viděl souvislost dimotikismu s hlubšími společenskými problémy. Na prvním místě se projevila jeho souvislost s výchovným systémem (*ekpedeftikos dimotikismos*, pedagogický d.). Boj o zavedení dimotiki do školství pak otrásal řeckým školským systémem, a jak v dalším uvidíme, i společenským vývojem až do nedávných dnů. Otázku otevřel F. Fotiadis r. 1902 knihou *Τὸ γλωσσικὸν μας ζήτημα καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννησις* (Naše jazyková otázka a reforma výchovy). K provedení školské reformy zejména v oblasti jazykové byl r. 1910 ustanoven *Ekpedeftikos omilos* (Vzdělávací sdružení), jehož členy byli D. Glinos, A. Delmuzos a lingvista M. Triandafyllidis a jehož cílem byla kodifikace pravopisu a zavedení živého jazyka do základního i středního školství. Vědeckým odpůrcem Triandafyllidisovým byl G. Chatzidakis, vyškolený v historizujících tradicích německé mladogramatické školy a zastánce krajního historismu v oblasti jazyka. Školská oblast je ovšem velmi citlivou oblastí společenského života a tak jazykový spor velmi brzy jako jiskra přeskočil do diskuse o utváření řecké společnosti vůbec (*kinonikos dimotikismos*, sociální d.). Podnětem k této diskusi byla kniha marxisty G. Sklirose *Τὸ κοινωτικὸν μας ζήτημα* z r. 1907 a diskuse o této knize v časopise *Numas*, vyvolaná Delmuzovou recenzí *Πρὸς τοὺς δημοτικιστας*.^{5/} Dimotikismus se tak stal levicovým sociálním hnutím spojeným s třídními zájmy^{6/} a posuzoval uplatňování *kathareusy* ve výchovném systému jako nástroj třídního útlaku vedoucí k výlučnosti elitářského vzdělání.

Poprvé byla dimotiki prosazena do základních škol v roce 1917 po nástupu Venizelovy vlády. Nebyla to ovšem už romanticky radikální dimotiki Psycharisova (dimotiki tu choriu i tis florejas). Triandafyllidis soudil, že Psycharisovy zásady se mohly uplatnit ve volnějším jazyce literatury, ale ne v odborné literatuře a ve vzdělávacím systému. Klonil se proto ke kompromisnímu řešení v lexiku, ve fonetice i v morfologii, proto Psycharis odsuzoval jeho řešení jako polovičaté.

Pád Venizelovy vlády v r. 1920 znamenal opětné vypuzení dimotiki ze škol v r. 1921 proslulým dekretem *và καῶσι* "necht jsou ihned odstraněny ze škol a spáleny čítanky^{7/} upravené podle dřívějších zákonů, jako díla lživých a zlovolných záměrů

necht ti, kteří jsou zodpovědni za díla směřující ke zkáze řeckého jazyka a výchovy, jsou trestně stíháni." Zdá-li se někomu toto řešení problému spisovného jazyka až středověké, připomeňme, že ještě v r. 1901, když Alex. Pallis uveřejnil v časopise Akropolis překlad evangelií do lidového jazyka, došlo v aténských ulicích ke krvavým demonstracím (tzv. Evangeliaka), při nichž byl zraněn i ministerský předseda Theotokis a dalších 70 lidí a 8 lidí usmrceno. Neklid vládl v hlavním městě téměř 6 týdnů, padla vláda, policejní prezident i metropolita. V roce 1903 Královské divadlo v Aténách ohlásilo inscenaci Aischylovy Oresteie v překladu do lidového jazyka. Toto divadelní představení vyvolalo nové demonstrace davu a studentů (tzv. Orestiaaka), kteří hrozili, že zapálí divadlo i s jeho ředitelem. Tyto bouře si vyžádaly další život a 15 zraněných. Představení bylo staženo. V politickém ovzduší Balkánu nedávno osvobozeného od Turků, kde nacionalismus mladých národních převážně slovanských států usiloval o nové teritoriální rozdělení, jak se brzy mělo projevit v balkánských válkách, se boj o řecký jazyk spojil s politickými protislovanskými postoji. Dimotikisté posměšně nazývaní "malliari" (vlasáči), byli obviňováni jako "zaprodanci rublu", národní zrádci a propagátoři panslavismu. Z hlediska obránců jazyka (glossamyntores) byla národní samostatnost a svébytnost spojená s "čistotou" původního starobylého jazyka. Proto

fanatický obránce jazyka, profesor aténské univerzity Mistri-otis ve své řeči, kterou pronesl v souvislosti s orestliaky v téměř čisté archaické řečtině, prohlásil: "Obnovené Řecko ... zbavivší se pout otroctví, ze všeho nejdříve usilovalo o to, aby znovu našlo onu líbeznou řeč, jíž hovořily k světu božské básně Homérovy."^{8/}

V dalším vývoji byla dimotiki ještě dvakrát, vždy na poměrně krátkou dobu, připuštěna do nižších školních tříd, v r. 1929 za vlády Venizelovy a v r. 1964 za vlády Papandreovy.

Nejdůležitějším mezníkem ve vývoji dimotiki k spisovnému jazyku je první pokus o její popis, systemizaci a normativní kodifikaci, Triandafyllidisova Neoelliniki grammatiki (tis dimotikis) z r. 1941, na niž autor pracoval téměř 40 let a vyhledal z průzkumu živého hovorového jazyka i literárních děl z doby před Psychoharisem i po jeho vystoupení. Události 2. světové války, občanská válka v Řecku v l. 1947-1949 i další neklidný politický vývoj s dvěma vojenskými převraty^{9/} zabránily jejímu širšímu uplatnění v řecké škole, pro niž byla určena.

Takto lze velmi zhuštěně popsat bouřlivý vývoj vzniku novodobého národního jazyka v Řecku, v němž se tak specificky spojovaly a střetávaly mimojazykové momenty historické (starobylost a kontinuita, dlouhé literární tradice), psychologické (novozákonní řečtina jako původní sakrální jazyk), sociální (rozevírající se nůžky psaného a mluveného jazyka, vylučující 85 % národa bez středoškolského vzdělání i z možnosti mimoškolského prohlubování vzdělanosti), ale do něhož zasahovaly i soudobé evropské kulturní proudy, jako podněty romantismu obracího se k národnímu folklóru a v protikladu k němu působení německého winckelmannovského idealizujícího klasicismu a filhelénství usilující o zmrtvýchvstání antiky, jak toho zhmotněným výrazem jsou stavby aténské univerzity, akademie a univerzitní knihovny jakoby snesené z Akropole do středu moderních Atén. Ale působí tu i nacionalistické reakce proti Fallmerayerovým teoriím o raněstředověkém poslovanštění Řecka a biologickým hynutí původních Řeků, která hledá argumenty v kontinuitě sta-

robylého jazyka.

Na tomto politickém a sociálním pozadí ovšem práce lingvistů probíhala za velmi ztížených podmínek, i když se řecká lingvistika od svých počátků převážně zabývala studiem novořečtiny, už proto, že v chudém mladém státě nebyly k dispozici edice starých děl a staré rukopisy byly už dávno majetkem evropských knihoven a v Řecku panovaly rovněž předsudky proti evropské erasmovské výslovnosti staré řečtiny. Kromě toho byli i řečtí lingvisté, jak jsme už výše naznačili, rozděleni do dvou táborů, do konzervativní historizující školy Chatzidakisovy a do dimotikistické školy Psychocharisovy, na něhož navázal Triandafyllidis a po něm svou prací o novořecké syntaxi Ach. Tzartzanos,^{10/} který byl sice žákem Chatzidakisovým, ale stal se jedním ze zakladatelů tzv. novodimotikismu. Z cizích lingvistů se novořečtinou zabývali hlavně Francouzi (A.Mirambel, H.Pernot), z Němců P.Kretschmer.

Ani otázka po rozdílech mezi kathareusou a dimotiki není zcela jednoduchá. Řekli jsme již, že kathareusa (z řec. katharos = čistý) je jazyk uměle vytvořený p o s t u p n ý m o č i š ť o v á n í m mluveného jazyka a zaváděním stále více a více morfologických prvků literárně tradovaného jazyka, přičemž tato očista mohla nabývat různých stupňů od umírněného k extrémnímu. V souladu se zásadami starověké rétoriky, která odmítala běžná a banální slova, se nezachovala ze starověku slova označující mnoho předmětů denní potřeby, proto pro ně musela kathareusa tvořit pseudoarchaické neologismy (κάσσα x χρηματοκεβύτιον) nebo kalky (πατάτα x γεώμηλον), zvláště na základě franštiny. Praktická aplikace kathareusy vždy vyžadovala dobrou znalost staré řečtiny v oblasti pravopisu, morfologie, syntaxe i lexika a znalost velkého množství uměle vytvořených neologismů.

Rovněž dimotiki nebyla koherentním jednotným kodifikovaným jazykem, ale obsahovala u různých uživatelů různé fonetické zvláštnosti, dialektismy a idiomatismy, jež se tradovaly, poněvadž vyloučení dimotiki ze škol znemožnilo v této oblasti uni-

fikační působení školy.

Mirambel^{11/} před více než 40 lety s ohledem na nedostatek koherence kathareusy i dimotiki rozeznával ve své charakteristice novořečtiny pět "usages linguistiques" nebo "états de langue", z nichž první dva jsou tehdy existujícími formami kathareusy, druhé dva formami dimotiki a pátý neexistujícím ideálem krajní dimotiki:

1. k a t h a r e u s a - zachovává do značné míry starou morfologii. Je bohatá na adjektiva a abstraktní substantiva, v syntaxi zachovává hypotaxi často i několikastupňovou. Je puristická v lexiku, slovní výpůjčky nahrazuje kalky. Až do r. 1976 byla oficiálním jazykem státu, státní správy, církve, armády a školy.
2. m i k t i (glossa, tj. smíšený jazyk) - vyhýbá se extrémním archaismům, ale strukturou je podobná kathareuse. Přijímá slovní výpůjčky z dimotiki spolu s jejich morfologií, toleruje tedy vedle sebe heterogenní formy. Byla jazykem novin, vědy a techniky.
3. k a t h o m i l u m e n i (glossa, obecný jazyk) - vychází ze základní dimotiki a přijímá prvky ze vzdělané tradice (logia glossa) pro abstrakta a odborné termíny. Proto je rovněž heterogenní v morfologii i v lexiku (ή βρούση, -ης; ή νεότητα, -ας x αναγέννησις, -εως; έθνικότης, -τος; άλλας chem.x λατι kuch. atd.). Má široké hovorové užití a stávala se stále více jazykem novin, masově komunikačních prostředků i odborných publikací.
4. d i m o t i k i - je výsledkem přirozeného vývoje řeckého jazyka. Hlavními charakteristickými znaky jsou sjednocení a zjednodušení nominální flexe pod silným vlivem analogie a tendence k analytičnosti struktury, snadné tvoření kompozit, zvláště verbálních dvandvových kompozit, velké bohatství nových plodných nominálních suffixů, snadné přijímání slovních výpůjček, které často zůstávají nesklonné. Je to nejrozšířenější forma hovorového jazyka, poezie a beletrie.
5. m a l l i a r i (glossa, "zhrublý" jazyk) - pejorativní

označení extrémní dimotiki^{12/} usilující o zjednodušení historického pravopisu na fonetických principech a o normování fonologických a morfologických forem dimotiki pro všechny případy užití. Její gramatika není deskriptivní, ale deontologicky normativní.

Díky rozšíření masově komunikačních prostředků a růstu jejich významu po druhé světové válce ustupovala kathareusa typu mikti. Ale ještě r. 1969 soudil Browning (jistě pod dojmem tendejší jazykové politiky vojenského režimu), že je velmi vzdána možnost kompromisu mezi dimotiki a kathareusou, z něhož by vzešel jednotný národní jazyk.^{13/}

Hlavní diagnostické charakteristické rysy, jež rozlišují dimotiki od kathareusy, jsou absence koncového -υ v koncovkách neuter a ve slovesných koncovkách, zjednodušení a sjednocení výslovnosti historického pravopisu původních skupin κτ, χθ, πτ, φθ χτ, πτ(πτόχεον - φτερό; στήμα-σάρα), synizeze skupin -ιδ, -ιδ (καρόλα-καροΐδ); ztráta dativu, zachování slovesného augmentu pouze je-λι na něm přízvuk, odstranění reduplikace, nesklonné participium na -οντας, zjednodušení systému slovesných koncovek zejména působením analogie, zjednodušení systému předložek a omezení jejich počtu, lexiku převládání slov, jež se snadno přizpůsobují zjednodušenému morfologickému systému dimotiki (νερό x υδωρ; μύτη x ῥίς) a tím i potlačování možných "výjimek", zjednodušením systému adjektiv potlačením bývalých -s kmenů; v pravopise adjektiv podržení přízvuku na těžce slabice ve všech rodech pádech.

Absolutní uznání dimotiki jako jediného oficiálního jazyka státu ve všech oblastech života společnosti způsobilo především, že jazyk přestal být předmětem politických a ideologických sporů. V definici nyní uznané novořečtiny - neoeλληνiki glossa - je výslovně vyzdvížena dvojí tradice, z níž tento jazyk vzešel. Jeho tvůrcem je "lid", jedná se tedy o jazyk mluvený (proforiki glossa), ale také "významní spisovatelé" (grapti glossa), uznává se tedy jazykotvorné působení literární tradice.^{14/} Další zdroj možných rozporů je obsažen v omezení "bez

idiomatismů a krajností.

Diskuse, která od r. 1974 probíhá v řeckém denním tisku i na odborné platformě, ukazuje, že problém, zbavený nyní emotivního přístupu, není zdaleka tak jednoduchý, aby jej bylo možno vyjádřit dichotomií dimotiki - kathareusa. Ukázalo se rovněž, že i Triandafyllidisova mluvnice se vyhnula některým problémům, nechala je otevřené, v řadě případů ponechávala dublety a vystavovala tak systém dimotiki výtkám nestabilitě a anarchie.

Současné jazykové problémy v Řecku vyplývají na jedné straně z dlouhodobého vyloučení dimotiki z jazyka vědy a státní správy (jazyk zákonů a soudů) a na druhé straně z rozvoje vzdělanosti a vědy a jejich širokého uplatnění v moderních masově komunikačních prostředcích v posledních desetiletích. Pokud byla dimotiki literárním jazykem poezie a beletrie, byla autorům ponechávána značná volnost, a to nejen v utváření lexika obohacujícího se často z dialektů, ale i v morfologii. Dále se ukázalo, že stopadesátiletá symbióza kathareusy a dimotiki vedla přece jen k vzájemnému ovlivňování, které nelze vymazat z historie jazyka. Stanovisko, že symbióza obou jazykových variant vedla k nové organické syntéze v novořecké koiné, zastává G. Babiniotis, zastánce deskriptivního přístupu k jazyku.^{14a/}

Na jednu z hlavních nejasností při hodnocení dimotiki a kathareusy ukázal A.G.Tsopanakis^{15/} poukazem na rozličné chápání pojmů "hovorový" a "spisovný" jazyk. Zatímco filozofická fakulta v Aténách zastávala názor, že kathareusa je spisovnou formou dimotiki a dimotiki hovorovou formou kathareusy a že se nejedná o dva jazyky nebo dvě podoby jednoho jazyka, ale jen o dva styly (hyfos),^{16/} obhajovali dimotikisté dimotiki jako obecný národní jazyk, jednotný v mluvené i psané podobě. V rozporu s tímto hypotetickým předpokladem se próza postupně vzdávala jazyku, který vytvořil Psycharis na přelomu 19. a 20. století, ale ani Triandafyllidis ve své Velké (1938-1941) a později Malé gramatice (1949) nevzal na vědomí, že už existu-

je uvnitř rámce dimotiki hovorová a psaná forma jazyka. Byla to právě až praxe po roce 1974, kdy se dimotiki téměř automaticky po pádu diktatury 23. července začala uplatňovat v komunikačních prostředcích, která vyvolala vědomí rozdílů a hranic mezi hovorovou a spisovnou dimotiki. Ukázalo se, že lidé, kteří dimotiki zcela běžně hovořili, při písemné formulaci jazykového projevu "myslí v kathareuse" a "překládají" z ní.^{17/} Ukazuje se, že nejde jen o rozdíly v morfologii, ale i ve stylu. Proto uspořádala společnost Techni a Ústav novořeckých studií M.Triandafyllidise při Aristotelově univerzitě v Soluni v roce 1975 v Soluni symposium o problémech dimotiki, které se zabývalo jazykem novin, jazykem rozhlasu a televize, jazykem učebnic, pravopisnými problémy, syntaktickými problémy, problémy výpůjček z cizích jazyků a otázkami vědecké terminologie.^{18/} Jednání symposia se usneslo na těchto závěrech:

1. Je nutno vypracovat normu obecné spisovné dimotiki (kini grafomeni dimotiki) na základě soudobého jazykového citění. Z kathareusy přijmout ty prvky, jimž se nebrání obecný jazykový cit a co není v rozporu s celkovou strukturou obecného jazyka.
2. Je nutno zavést výuku novořečtiny do základní i střední školy. Tento závěr byl v r. 1976 splněn.

Z odborného jednání vyplynulo, že obecná řečtina jako živý organismus je schopna organicky adaptovat cizí prvky vlastnímu charakteru a že je tedy v případě potřeby může přijímat i z kathareusy. Je to jazyk posud neustálený, v denním i odborném tisku lze na téže stránce najít dva už tři různé typy téhož slova, značně neustálený je pravopis. Zdá se, že se v obecném jazyce udrží starý typ -s kmenových adjektiv na -ης, -ες, ačkoli Triandafyllidis je odmítal a nahrazoval tvary na -ιμος. Někteří filologové obhajují i typ maskulin na -εύς, který se v dimotiki změnil na -εας. V odborném jazyce bude patrně nutné zachovat zatím i skloňované participium (ὁ ἰσχυὸν νόμος, ἡ κρατοῦσα γυνή), které umožňuje úspornější vyjadřování než opisy pomocí vedlejších vět. Problematický zůstává augment, kte-

rý se v obecném jazyce udržel, jen pokud je na něm přízvuk, ale objevují se i zbytky archaického vnitřního a časového augmentu. Obtíže při zařazování do systému dimotiki působí zbytky starých nepravidelných sloves typu λέγω, ἔρχομαι a zbytky tzv. -miových sloves. Starší jazykové formy se udržují v některých frazeologických rčeních, v názvech institucí (archaické genitivy) a v případech, kde slovo z dimotiki je spojeno s citovým zabarvením (ἡλιοβασίλεμα x δύση τοῦ ἡλίου; νερό x βαρὺ ὕδωρ) a v některých předložkových vazbách (zde dokonce i zbytky dativu: ἐν ἰσχύι, ἐν συνεχείᾳ). Je ovšem možné, že tento stav je jenom přechodný a že spisovná dimotiki nahradí i tyto archaické reliktu vyjadřovacími prostředky, které budou lépe odpovídat její struktuře. V r. 1976 byla zatím vydána upravená Malá novořecká mluvnice Triandafyllidisova^{19/} jako učebnice pro 5.-12. třídu, která usiluje o spojení normativní a deskriptivní gramatiky. Od Triandafyllidisovy mluvnice se liší jen několika pravopisnými úpravami: v tónickém systému je zrušen zvrácený přízvuk, ve stupňování o-kmenových adjektiv jsou pouze koncovky s -ο (ne ω), v koncovkách konjunktivu je -ει m.η a -ο- m.ω.

Objevují se však silné tendence k zavedení monotonickeho systému, který ruší přídechy a ponechává jen formu ostrého přízvuku nebo zavádí tečku jako novou značku pro přízvuk.^{20/}

Zmíněné soluňské sympozium doporučilo zavedení monotonickeho systému, dále doporučilo vypracování syntaxe a pravidel pravopisu současné dimotiki a ustavení komise, která by pečovala o jednotu jazyka učebnic a vedla jazykové semináře pro učitele, novináře a pracovníky rozhlasu a televize.

Již po několik let se udržuje velký zájem o otázky jazyka na stránkách denního tisku, a to nejen v článcích, ale i v rubrikách vyhrazených diskusi a listům čtenářů.

Lze doufat, že po vyřešení nejnaléhavějších problémů kodifikace novodobého spisovného národního jazyka, k níž dochází u tohoto nejstaršího živého evropského jazyka nejpozději, přispějí řečtí lingvisté i k lepšímu poznání obecné teorie jazyka a zákonů jeho vývoje, k čemuž právě jejich jazyk poskytuje vel-

P o z n á m k y

1. Vima 2.4.1976
2. Stručný, ale velmi výstižný přehled vývoje řečtiny od helénismu do nové doby s charakteristikami jazyka v jednotlivých obdobích podává R. Browning v sedmi kapitolách své knihy *Medieval and Modern Greek*, London 1969.
3. E. Kriaras, 'Ο Ψυχάρης καὶ ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας μας *Nea Hestia*, Christugenna 1976, 147-164.
4. Podle T. Vurnase, 'Η ἰδεολογία τοῦ δημοτικισμοῦ, Charavji 15.3.1977, byl dimotikismus v raném stadiu vývoje spojen s nacionalismem nastupující buržoazie, jejímuž rozmachu měla filologie a historie poskytnout zázeší. To taxidi mu je obrazem této ideologie.
5. Srov. R. Stavridu-Patrikiu, *Δημοτικισμὸς καὶ κοινωνικὸ πρόβλημα*; Atény 1976.
6. Srov. R. Stavridu-Patrikiu, Vima 4.4.1976. Dokladem toho, jak těžce se dimotiki probojovávala, je to, že i noviny KS Řecka *Rizopastis* byly až do r. 1925 vydávány v kathareuse.
7. Jednalo se o čítanky 'Ηλιος a Ψηλά βουνά. Srov. Th. Xydis, 'Η νεοελληνικὴ γραμματικὴ στὰ σχολεῖα: *Nea Nestia* 1976, sv. 1184, 1441-1444.
8. Vradyni 31.1.1976, str. 5-6.
9. Za diktatury v ústavě z r. 1968 byla kathareusa uznána oficiálním státním jazykem a jazykem vzdělávacího systému od 4. tř. (zák. č. 129 z r. 1967).

10. Ach. E. Tzartzanos, Νεοελληνική Σύνταξις ἤτοι Συντακτικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης (δημοτικῆς καὶ κοινῆς ὁμιλουμένης, Atény 1928.
11. A. Mirambel, Les états de langue dans la Grèce actuelle (Conférences de l'Institut de linguistique de l'Université de Paris 5), Paris 1937.
12. Bývá spojováno s extrémní politickou levicí. Srov. označení ααλιταροκομμουνισμός.
13. Browning, na uv.m. str. 114.
14. G.Th. Vafopoulos, Ἡ γλωσσοπλαστικὴ δύναμη τῆς λογοτεχνίας: Nea Hestia, Christugenna 1976, 18-22.
- 14a. G. Bobiniotis, A linguistic approach to the "Language Question" in Greece: Byz. and Med. Greek Studies 5, 1979, 1-16.
15. A.G. Tsopanakis, Γραπτὴ καὶ προφορικὴ δημοτικὴ: Nea Hestia na uv.m. 115-134.
16. Srov. publikace Ἑθνικὴ γλῶσσα vydaná v r. 1972 pro řeckou armádu; G.I. Ikonomakos, Καθαρεύουσα καὶ δημοτικὴ: Parnassós 20, 1978, 1, 64-67; srov. definici τὰ Νέα ἑλληνικὰ γιὰ ξένους, Thessaloniki 1974, str. 232: "Řecký jazyk je jeden, ale z historických důvodů má dvě podoby. Mluvený jazyk (ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα) se od starověku s příměsí dialektů a jiných vlivů vyvinul do dnešní podoby, která se nazývá dimotiki a jíž hovoří všichni Řekové, jimž se dostalo základního vzdělání. Starověký atický dialekt se stal vyjadřovacím prostředkem vzdělanců celého řeckého světa a vyvinul se v dnešní kathareusa."
17. Např. pojem "zprávy" vyjádřený δελτο εἰδήσεων je kathareusa bez -v. V dimotiki zní tento pojem τὰ νέα τῆς ἡμέρας. Pojem "zvětšená oblačnost" vyjádřený αὐξημένες νε-

φώσεις) je pouze kathareusa bez augmentu (ηὐξήμενες νεφώσεις) pro dimotiki doporučeno μεγαλύτερη συννεφια.

18. Προβλήματα τῆς δημοτικῆς γλῶσσας , Thessaloniki 1976.

19. Νεοελληνικὴ γραμματικὴ , Ατény 1976. V r. 1967 učinili první pokus o deskriptivní gramatiku současné řečtiny G. Babiniotis a P. Kondos, Συγχρονικὴ γραμματικὴ τῆς κοινῆς νέας ἑλληνικῆς , Ατény 1967. V současné řecké jazykové skutečnosti vidí výsledek dlouhé symbiózy kathareusy a dimotiki, který vedl k spojení prvků lidového a "vzdělaného" jazyka.

20. E. Kriaras, Γλῶσσα καὶ τονικὴ ἀπλοποίηση:

Vima 21.3.1976; I.A. Thomopoulos, Οἱ τόνοι καὶ ἡ μορὰ τους; N. Hestia, Christugenna 1976, 72-88. Monotonickým systémem pouze s ostrým přídechem je vydán sborník uvedený v pozn. 18. Tečku nad přízvučnou slabikou zavedl E. Kriaras od 5. sv. svého Λεξικόν τῆς μεσαιωνικῆς ἑλληνικῆς, δημώδους γραμματείας. - Odstranění přízvučků prosazoval již v r. 1814 J. Vilaras ve své gramatice 'Η 'Ρωμαικὴ γλῶσσα , v níž rovněž zavedl jeden znak pro fonémy e, i, o. Prof. I.Th. Kakridis byl v r. 1941 po disciplinárním řízení potrestán dvouměsíčním uvolněním za to, že použil monotonického systému při vydání jedné své přednášky (tzv. Δίκη τῶν τόνων). Monotonickým systémem vydával své knihy i N. Kazantzakis. V diskusi se upozorňuje i na některé obtíže spojené se zjednodušením pravopisu. Srov. παιδίων x πεδίων; νομός x νόμος x νόμος (tzv. tonika paronyma).

21. Aktivitu řecké lingvistiky zachycuje pravidelně vydávaná bibliografie, Bibliographical bulletin of the greek language, kterou řídí G. Babiniotis. V r. 1978 vyšel 3. seš. za l. 1975-6.

Spisovatel Václav Vlček (1839–1908), zakladatel a redaktor konzervativní literární revue Osvěta (jejími hlavními kritickými mluvčími byli Ferdinand Schulz, Eliška Krásnohorská a František Zákrejs), nevynikal jistě jako spisovatel ani jako dramatik. Jan Neruda jej sice ještě při příležitosti prvního desetiletí Osvěty zařadil mezi "nejoblíbenější spisovatele naše", jehož spisy ho "chválí samy", protože "vše jde do hloubky",^{1/} ale již o málo později F. X. Šalda^{2/} vyřkl nemilosrdný soud, jenž v podstatě platí dodnes, třebaže půvab Vlčkových próz tkví pro dnešního čtenáře jinde, než v jejich estetické hodnotě. Šalda napsal, že dílo Vlčkovo "zanechává práci objemnou a rozvleklou, ale pranepatrného významu literárního, uměleckého, básnického a myslitelského."^{3/} Rozeznal tak bystře, že Vlček zakrývá běžné šablony povrchní vlasteneckou tendencí^{4/} a ztroskotál i jako básník,^{5/} dramatik a publicista.^{6/} Šalda mu vytýká utilitárnost, která vtiskla také Osvětě spíše charakter časopisu naukového než revue podněcující vývoj poezie a krásného umění slovesného.^{7/} Přesto se někdy k Vlčkovi vracíme. Jistě nikoliv pro umělecký zážitek, ale jako k dokumentu o době, v níž Vlček žil a již přiblížil zejména v svých dílech memoárových a autobiografických, které často převlékal do románového nebo povídkového hávu. Šalda právem upozorňuje, že jeho prózy jsou často "úporně a prázdně povídané",^{8/} ale nedoceníl, kolik různorodých a bezprostředních informací podávají.

Jedním ze "vzpomínkových románů" je rozsáhlejší text o maloměstském životě v Českých Budějovicích "Kde Vltavu líbá Malše",^{9/} který čerpá ze vzpomínek na první suplentská léta v druhé polovině šedesátých let (text má podtitul "Budějovické vzpomínky" a již v prvním odstavci jasně naznačuje, že jde o osobní výpověď: "Strávil velké školní prázdniny r. 1865 ve svém rodném kraji (= Posázaví), obdržel jsem na samém konci měsíce dopis z Prahy od školního rady Svobody, že počátkem nového školního

roku mám nastoupit suppleturu v Českých Budějovicích." Pro klasické filology není bez půvabu pasáž, v níž autor v rozhovoru s kolegou Janem Novákem vzpomíná na svá studia v Praze. Načrtl živé portréty profesorů Bipparta,^{10/} Kvičaly^{11/} a Ludwiga,^{12/} které by neměly uniknout pozornosti našich historiků antických studií - třebaže jsou zasuty na tak neobvyklém místě a do tak nezvyklého kontextu.

Výňatek textu (je součástí VI. kapitoly) otiskujeme zkráceně podle prvního vydání v Osvětě (36, 1906, 728 sq.).

+ + +

"Když jsem potom přišel nahoru, kolega ukázal mi svou učebnu, světlou sice, ale nízkou a pro počet žactva těsnou; jeho pokojík za ní byl úzký, málo pohodlný Novák jal se hned nalévatí přichystaný čaj, při němž se nám pak rychle rozvázaly jazyky.

Ačkoli nás už lidé titulovali "pane profesore", přece jsme s obzvláštní chutí povídali o svých studentských letech a svých bývalých učitelích. Po Hattalovi došlo na filology klasické, profesory Bipparta, Kvičalu a Ludwiga. Bippart byl už letitý pán, Němec z "rajchu", který po celý svůj život trval při tvrdé výslovnosti svého domova, a to i při latině, takže na příklad říkal: bodest místo potest, machna buchna buchnabatur místo: magna pugna pugnabatur, atd. Proto mu studenti přezdívali Pibbard. K tomu hlas jeho neměl modulace ani zvuku.

Ve škole se nikdy neusmál, pořád hleděl zakaboněn, od knihy před sebou položené velmi zřídka a jen na pouhý okamžik pozdvihl oči ke škamnám. Zdálo se, že na té katedře sedí jen z donucení, že v něm vře na posluchače málo tajený hněv, který by mohl každou chvíli bouřlivě propuknouti.

To všechno velice vadilo účinku přednášek jeho, neřku vzájemnému poměru, který mezi profesorem a žákem má býti jako otcovský a synovský. A vadilo to zbuhdarma, neboť prý ten kaka-bus v pravdě byl dobrotisko; i povídalo se, že změniv víru jest

tuze nábožný katolík a že stálá zachmuřenost jeho jest následek jakéhosi osudného zklamání; i byly o tom také romantické domněnky, zvláště když pořád žil jako starý mládenec.

Profesor Ludwig dostal se do Prahy z Vídně teprv r. 1860. Ač měl již dosti dlouhý plnovous, byl přece ještě učiněný mladíček, úzkého, vytáhlého těla, hubeného ale pěkného obličejce, temných očí, zvláštním vnitřním ohněm zářících. Učenost jeho byla na mladý jeho věk náramná, teoreticky znal kdo ví kolik řečí, také slovanské, ale prakticky se i po německu vyjadřoval nesnadně, dar výmluvnosti nebyl mu udělen větší měrou než biblickému Mojžíšovi. Přednášel horlivě, se zápalem, ale pořád jako by mu unikala i obyčejná slova, pořád je hledal, děláje sílu drobných pomlček, tak že zřídka promluvil souvisle a plynně několik vět za sebou.

Vědě patřil celou duší, ačkoliv jsme si tehdy ještě nemohli pomyslití, že by k vůli ní také chtěl zůstatí svobodným mládcem až na konec života svého. Ale pro posluchače jeho z největšího dílu byla to věda příliš přesná. V kolegiu o řeckých historiografech ku příkladu mluvil o spisovateli, o kterém se nezachovaly nějaké určitější zprávy, a dvě hodiny za sebou zabýval se kombinacemi o tom, kdy se asi narodil a s kterými vrstevníky asi žil, - na konec pak se posluchači dověděli, že napsal jakási Hellenika a Persika, z kterých však pozdější věkové už ničeho nepoznali. Posluchači se při takových výkladech pořádně nudili; nicméně byl u nich Ludwig oblíben, neboť viděli, že rád by je napájel z nevyvážené studnice svých vědomostí a učinil také z nich velké učence. I to mu bylo u nich na prospěch, že psal zcela zvláštním německým pravopisem, jako pravý revolucionář.

Že profesor Kvíčala jest věkem ještě o nějaký rok bližší svým žákům než Ludwig, nebyl by nikdo řekl ani podle vzezření, ani podle chování jeho. Při něm nebylo zhola žádné nerozhodnosti a rozpačitosti, vůbec žádné slabosti. Vystupoval pevně, jednal řízně a energicky, i uměl si respekt, autoritu a vážnost získati též celou svou učitelskou metodou. Každé jeho čtení vynikalo obsažností a důkladností, každá přednáška jeho byla jako

hojný bystrý proud; přicházel, vykládal a odcházel jako vítr, neznal pohodlí, nemařil okamžiku, a posluchači nemohli si ani na okamžik hověti, museli velmi bystře poslouchati a velmi rychle psáti. V hodině jeho nebylo úchyvky k věcem vedlejší, nebylo vtipu, žertu a veselosti, byla jen plná práce!

Za to se u něho posluchači nejvíce naučili. On k nim byl odměřený, ale ne "chladný až po srdce"; při kolokviích a zkouškách nikomu neslevil, ale také neubližil. Vyučoval arci také pouze po německu, ale byl přece jen dobré české matky syn, tedy více náš, než ti všelicí Bavoráci, Švábi, Prusové atd., kteří se tehdy na učitelské stolice v Praze zdáli míti zvláštní privilej a také českou universitní mládež pokládali skoro za svůj výhradní materiál.

„Jen kdy by také hodně psal,“ žádal si od Kvíčaly kollega Novák, „aby kandidáti a klasičtí filologové vůbec nezůstávali věčně odkázáni jen a jen na knihy z Německa.“... (Vlček:) Už v oktávě jsem pro cvik přeložil kus Sofokleova Edipa na Koloně, podle vzoru Šohajova. Když jsem potom na universitě měl pro Kvíčalu poříditi seminární práci, hleděl jsem si ji co nejvíce usnadnit, i optal jsem se ho, mohl-li bych podati český překlad. „Překlad ano,“ odtušil, „ale pojednání a výklad musejí být německé!“ Však už to byla dost veliká koncese. Kvíčala mou práci nepřidělil žádnému mému kolegovi, nýbrž sám ji v semináři recenzoval. Pochválil ji více, než zasluhovala, vady její odbyl s velikou shovívavostí. Posléze pravil povýšeným hlasem: „Ale jednu podstatnou výtku musím učiniti,“ (Vlček:) Ke konci svého pojednání uvedl jsem také známou pověst, jak prý synové Sofokleovi na svého staříčkého otce u soudu žalovali. Mou povinností bylo pojednati též o této pověsti, probrati celou literaturu, která o ní už byla napsána, přidat se buďto k těm, kdož ji pokládají za historickou pravdu, nebo k těm, kterým jest pouhou vymyšlenou bájí, uvésti všechny důvody svého náhledu a vyvrátiti důkladně důvody náhledu opačného. Já však jsem se pouze vyslovil, to všechno že učiniti nehodlám, jednak proto, že se skutečná pravda v té věci nikdy nedokáže, byť se o ní

ještě stohy knih napsaly, a za druhé, že na rozluštění té zá-
hady konec konců pramálo záleží: i kdyby pravda nakrásně nade
vši pochybnost byla zjištěna, že to počitek slavné Sofokleovy
tragedie ani o vlas nezvyšší, ani o vlas nezmenší. Zkrátka
k svému pohodlí vyhnul jsem se luštění tohoto tvrdého oříšku.
To však vzbudilo nelibost profesora Kvičaly, takové stanovis-
ko prohlásil za chybné, a to s důrazným odůvodněním, které
vrcholilo ve slovech: „Einem wissenschaftlichen Manne ist
nichts zu gering“ ..."

+ +

Portrét profesora Kvičaly patří době ještě dávno před ru-
kopisnými boji. Václav Vlček však jej črtal tehdy, kdy Jan
Kvičala odešel do výslužby (1905), zkompromitoval se obhajobou
padělaných rukopisů k osobním a stranickým cílům a kdy už ne-
byl českou vědou pohřešován

P o z n á m k y

1. Jan Neruda, *Podobizny 1, 1873-1881*. Vyd. M. Novotný, Praha, Čs. spisovatel 1951 (r. 1881, Václav Vlček).
2. F. X. Šalda, *Kritické projevy 7, 1908-1909*. Vyd. K. Dvořák, Praha, Čs. spisovatel 1953, 225 n.
3. *Ibid.*, 226.
4. *Ibid.*, 226.
5. *Ibid.*, 226.
6. *Ibid.*, 226.
7. *Ibid.*, 226.
8. *Ibid.*, 226.
9. V. Vlček, *Kde Vltavu líbá Malše*, 1905.
10. Georg Bippart (1852-1883) profesorem pražské university.
11. Jan Kvičala (nar. 1834, zem. 1908).
12. Alfred Ludwig (1861-1901) přednášel klasickou filologii, později jen srovnávací jazykozpyt.

Z P R Á V Y

ZA PROFESORKOU ANDĚLOU FIALOVOU

Josef Hejnic (Praha)

Dne 18. ledna 1981 skončila životní pouť profesorky Anděly Fialové, o deset dnů později jsme se ve velké obřadní síni krematoria v Praze-Strašnicích loučili naposledy. Tělesné pozůstatky jsou podle přání zesnulé uloženy v rodinném hrobu na pavlickém hřbitově. V Anděle Fialové odešla dobrá pedagožka, pilná pracovnice, obětavá členka vědeckých společností, ale především vzácný člověk.

Narodila se 16. prosince 1917 v Pavlicích na Moravě a po celý život si uchovala důvěrný, krásný a trvalý vztah k rodné vesnici, rodičům a sourozencům. Po středoškolských studiích na gymnáziu v Moravských Budějovicích odešla za vyšším vzděláním na pražskou filozofickou fakultu Karlovy univerzity, kde si zvolila francouzštinu a latinu. Nebyla to snadná léta - probíjela se jen díky své houževnatosti a vytrvalosti - dovedla žít neuvěřitelně skromně z nevelkých příspěvků rodičů a drobných částek, získaných kondicemi. Její studium se chýlilo ke konci v listopadu 1939, který hluboce zasáhl do osudu Anděly Fialové právě tak jako do osudů mnoha jiných jejích starších i mladších vrstevníků. Ještě během válečné doby se společně s několika jinými pracovníky začala věnovat v bývalé České akademii slovníku středověké latiny v českých zemích a této práci zůstala věrna po celý život. Přerušila ji pouze v několika poválečných letech, kdy dokončila vysokoškolská studia a na čas se věnovala pedagogické činnosti v Havlíčkově Brodě a v Praze. R. 1953 se stala v Československé akademii věd jedním z prvních členů nově založeného Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, který se mimo jiné úkolů ujal dokončení a vydání monumentálního středolatinšského slovníku - Lexicon Latinitatis mediaevi Bohemorum. Anděla Fialová věnovala všechny své síly, veškerou píli a leckdy i obětavost tomuto velkému kolektivnímu dílu,

jehož význam plně docení teprve budoucí generace.

Přitom současně, a to již od studentských let a nejednou i za obtížných podmínek, pracovala v bývalé Jednotě českých filologů a později i v nástupnické organizaci, v Jednotě klasických filologů. Po dlouhou dobu zasedala ve výboru této zájmové organizace a zcela nezištně zastávala časově nejnáročnější funkce, zajišťovala chod knihovny, uspořádala spolkový archiv, ba ještě sama finančně podporovala Jednotu, neboť pevně věřila, že antické dědictví má svými kladnými hodnotami trvalé místo v moderním světě. Dokazovala to i podílem na některých edicích a překladech právě tak jako studii z oblasti středolatinšské filologie a spoluprací při vydávání mezinárodní humanistické bibliografie.

Nejvíce nám Anděla Fialová zůstane v paměti jako vzácný člověk. Přes vlastní nesnadný životní úděl s nesmírným citem pro všechny ušlechtilé snahy sledovala život kolem sebe a dovedla vlídným slovem nebo ještě mnohem častěji účinným skutkem pomáhat všude tam, kde viděla potřebu pomoci v životních nesnázích, utrpení a bolesti jiných. Není snad třeba zdůrazňovat, jak veliký vklad tím přinesla do nově se tvořícího pracovního kolektivu Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská, v němž pak působila téměř po třicet let. Její tichá a pilná každodenní činnost připomínala oddanou práci antického rolníka, o němž říká autor Tuskulských hovorů:

"Serit arbores, quae alteri saeculo prosient."

BIBLIOGRAFIE A. FIALOVÉ

Josef Šmatlák (Praha)

- A.Fialová a kol., Latinská čítanka; Praha 1950, 440 str.
- Ke vzniku Listů filologických před osmdesáti lety; LF 78, 1955, 109-116
- J.Burian-R.Hošek-J.Nováková-J.Špaňár-R.Dostálová-A.Fialová, Nynější stav studií antiky v Československu; LF 78, 1955, 259-268
- Znojemský rukopis Dantovy Monarchie; LF 78, 1955, 52-56
- Pracovní porada Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská; VČSAV 65, 1956, 100-106
- ref. G.Moravcsik, Stand und Aufgaben der klassischen Philologie in Ungarn (Berlin 1955); LF 79, 1956, 106-107
- ref. J.Niermeyer, Mediae latinitatis lexikon minus, fasc. 1-2 (Leiden 1954-55); LF 79, 1956, 304-306
- zpr. Schůze komise pro vypracování slovníku středověké latiny; LF 80, 1957, 307
- A.Fialová-D.Martínková, Le dictionnaire du latin médiéval de Bohême et de Moravie; LF 80, 1957, Eunomia 98-99
- ref. Vratislav Šmelhaus, Kobylí pole v Čechách (Sborník Čs. akademie zemědělských věd, Historie a musejnictví 30, 1957, 49-60); LF 80, 1957, 306-307
- Le dictionnaire du latin médiéval de Bohême et de Moravie (État actuel et méthodes des travaux); ALMA 28, 1958, 309-317
- ref. F.Blatt, Novum glossarium mediae latinitatis (Hafniae 1953); LF 81, 1958, 140-142
- Mezinárodní lexikografická konference o slovnících středověké latiny; VČSAV 68, 1959, 303-305
- Mezinárodní lexikografická konference o slovnících středověké latiny; LF 82, 1959, 136-137
- ref. R.Hakamies, Glossarium latinitatis medii aevi Finlandicae (Helsinki 1958); LF 82, 1959, 288-290
- Nové slovníky středověké latiny; ZJKF 2, 1960, 125-131
- ref. Mittellateinisches Wörterbuch I, 1-2 (Berlin 1959, 1960); LF 83, 1960, 370-373
- Připravovaný slovník středověké latiny v českých zemích; ZJKF 3, 1961, 49-50
- zpr. Homérův večer; ZJKF 3, 1961, 145
- zpr. Večer římských dějin; ZJKF 4, 1962, 164

- D.Martínková-P.Spunar-L.Hoch-A.Fialová, Zpráva o činnosti JKF v roce 1965; ZJKF 8, 1966, 118-120
- Několik poznámek k novým učebnicím latiny (J.Špaňár-E.Kettner, Latina pro I.-III.ročník středních všeobecně vzdělávacích škol. Přel.J.Pech; Praha, SPN 1966); ZJKF 9, 1967, 90-97
- Ještě poznámka k novým učebnicím latiny; ZJKF 9, 1967, 169-173
- D.Martínková-A.Fialová-L.Hoch-P.Spunar, Zpráva o činnosti JKF, podaná na valném shromáždění dne 26.ledna 1967; ZJKF 9, 1967, 113-116
- A.Fialová-J.Hejnic, Venceslai Hayder "Miracula iubilei anno Domini 1500 Bohemis concessi" (Editio altera); LF 91, 1968, 133-146
- D.Martínková-A.Fialová-L.Hoch-P.Spunar, Zpráva o činnosti JKF v roce 1967; ZJKF 10, 1968, 118-120
- 100. výročí založení Jednoty českých filologů; ZJKF 11, 1969, 1-5
- Jednota českých filologů a dnešek; ZJKF 11, 1969, 31-40
- D.Martínková-A.Fialová-L.Hoch-J.Janda, Zpráva o činnosti JKF, podaná na valném shromáždění dne 30. ledna 1969; ZJKF 11, 1969, 108-111
- Neznámý list Konráda Celta; ZJKF 11, 1969, 90
- A.Fialová-J.Hejnic, Conradi Celtis ad Petrum de Gedano epistula et eiusdem "Ad Iovinianum Album de republica Pragensium" carmen; LF 92, 1969, 36-41
- D.Martínková-A.Fialová-J.Janda-R.Dostálová, Zpráva o činnosti JKF v r. 1969; ZJKF 12, 1970, 110-112
- Zpráva o činnosti JKF, podaná na výroční členské schůzi dne 26.1.1971; ZJKF 13, 1971, 221-224
- A.Fialová-J.Hejnic, Ioannis Gotii Ragusini "Panegyris Vladislao regi dicta"; Archivum Trebonense 1, 1971, 151-172
- 100 let Listů filologických; ZJKF 16, 1974, 1-5
- A.Fialová-J.Hejnic, Z vyšebrodského rukopisu VB 49 (De codice Altovadensi VB 49); LF 97, 1974, 8-20
- A.Fialová-J.Hejnic, Jan Stalcze et son manuel; Classica atque mediaevalia J.Ludvíkovský octogenario oblata (Brno 1975), 209-222
- A.Fialová-J.Hejnic, Český Krumlov v době husitské (Podle rejstříku městské sbírky z roku 1424); Sborník Národního muzea v Praze, řada A-historie, XXIX, 1975, č.1, 1-48
- A.Fialová-J.Hejnic, Z vyšebrodské korespondence na počátku 15.století. K rukopisu Krajské knihovny v Českých Budějovicích VB 49; ZJKF 18, 1976, 118-127

- A.Fialová-J.Hejnic, Jiří z Litoměřic a jeho Oratio ad studiosos; LF 102, 1979, 133-144
- A.Fialová-J.Hejnic, Dva příspěvky k českokrumlovskému listáři; ZJKF 21, 1979, 51-55
- A.Fialová-J.Hejnic, Z korespondence vyšebrodského kláštera na počátku doby husitské; LF 102, 1979, 238-245
- A.Fialová-J.Hejnic, Z korespondence Jindřicha Egrezze Litoměřického (1464-1467); LF 103, 1980, 167-176
- A.Fialová-J.Hejnic, Z korespondence Hilaria Litoměřického a Bartoloměje z Roudnice; Strahovská knihovna 1981-82 (v tisku)

+ + +

Mimoto se A.Fialová podílela na překladech literárních ukázek obsažených ve Výboru z české literatury doby husitské, svazek 2. (Praha 1964) a spolupracovala při přípravě *Bibliographie internationale de l'humanisme et de la renaissance*, I (1965) - XI (1975) a dalších čtyř ročníků připravených k publikaci.

Vysvětlení zkratk:

LF - Listy filologické, vyd. Kabinet pro studia řecká, římská a latinská ČSAV

ZJKF - Zprávy Jednoty klasických filologů, vyd. Jednota klasických filologů

ALMA - Archivum latinitatis medii aevi, vyd. Union Académique internationale, Bruxelles

Archivum Trebonense, vyd. Státní archiv Třeboň

VČSAV - Věstník Československé akademie věd, vyd. ČSAV

Pozn. aut.

Za pomoc při sestavování bibliografie A.Fialové srdečně děkuji jejímu dlouholetému a věrnému spolupracovníkovi, dr. Josefu Hejnicovi.

ANTICKÁ KONFERENCE 1980
(Zpráva o průběhu a výsledcích)
Jan Burian (Praha)

Antická konference 1980, pořádaná Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská (= KRŘL) Československé akademie věd v Praze ve dnech 26. až 28. listopadu 1980 v Domě vědeckých pracovníků v Liblicích, se uskutečnila jako celostátní setkání pracovníků v oboru věd o antickém starověku působících v ústavech ČSAV a SAV, na vysokých školách v ČSR a SSR, jakož i v dalších badatelských a osvětových institucích ČSSR. Kromě specialistů pořádajícího pracoviště se jednání účastnili pracovníci dalších institucí ČSAV a SAV, a to zejména pražského pracoviště Archeologického ústavu ČSAV, Archeologického ústavu SAV v Nitře, Ústavu státu a práva SAV v Bratislavě, příslušných vysokoškolských kateder pražské, brněnské a bratislavské filozofické fakulty, členové kateder cizích jazyků na lékařských fakultách v Praze, Brně, Bratislavě a Košicích, Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, představitelé pražského a bratislavského výboru vědecké společnosti Jednoty klasických filologů, pracovníci nakladatelství Svoboda a Odeon a další hosté. Celkem bylo na konferenci přítomno téměř 50 účastníků. Dne 26. listopadu konferenci navštívil akademik SAV prof.dr. J.Dekan, DrSc. člen presidia ČSAV, prof.dr.B.Chropovský, DrSc. člen korespondent ČSAV a ředitel Archeologického ústavu SAV v Nitře, doc.dr.J.Vladár, DrSc. ředitel Encyklopedického ústavu SAV v Bratislavě a dr.M.Štěpánek, CSc. ředitel Encyklopedického ústavu ČSAV v Praze.

Program této celostátní konference vycházel z příslušných usnesení stranických orgánů, směrnic ČSAV, týkajících se badatelské a ideové náplně činnosti ústavů ČSAV a řízení jejich vědeckého výzkumu, závěrů Antické konference 1977 a zpřesněné koncepce KRŘL ČSAV, schválené prezidiem ČSAV dne 11. listopadu 1980. V tomto zaměření se jednání Antické konference 1980 soustředilo na tyto hlavní problémy:

Dne 26.11. 1980:

Podíl klasických studií na Státním plánu základního výzkumu (= SPZV) v letech 1976/1980 a 1981/1985. Úvodní referát přednesl doc.dr.J.Burian, CSc.(KŘŘL).

Dne 27.11. 1980:

- a) Příprava konference s mezinárodní účastí Eirene 1982. Úvodní referáty a zprávu a stavu příprav a dalších úkolech přednesli prof.dr.P.Oliva, DrSc. člen korespondent ČSAV, a dr. A.Frolíková, CSc. z funkce předsedy, resp. tajemnice přípravného výboru konference (oba KŘŘL).
- b) Zaměření výzkumu pracovišť v letech 1981/1985 mimo SPZV. Zprávy za jednotlivá pracoviště podali doc.dr.J.Pečírka, CSc.(Katedra věd o antickém starověku FF UK v Praze), prof. dr.J.Češka, CSc.(Katedra starověké kultury FF UJEP v Brně), doc.dr.E.Šimovičová, CSc.(Katedra románské, klasické a semitské filologie FF UK v Bratislavě), dr.R.Dostálová, CSc.(KŘŘL), dr.T.Kolník, CSc.(Archeologický ústav SAV v Nitře) a dr.M.Dufková, CSc.(Národní muzeum v Praze).

Dne 28.11. 1980:

Výsledky a problémy popularizační a překladatelské činnosti na úseku antiky v letech 1976/1980. Úvodní referáty připravili prof.dr.R.Hošek, CSc.(FF UK v Praze) a doc.dr.E.Šimovičová, CSc.(FF UK v Bratislavě).

Jednání konference zahájil Jan Janda, CSc., pověřený vedoucím KŘŘL. Ve svém vystoupení vzpomněl památky prof.dr.L.Svobody, DrSc., člena korespondenta ČSAV, a prof.dr.L.Varcla, DrSc., dlouholetého vedoucího KŘŘL, kteří se významně zasloužili o rozvoj klasických studií v ČSSR. Stručně pak nastínil postavení a hlavní úkoly věd o antickém starověku u nás v současné době a vytyčil nejzávažnější úkoly, k jejichž řešení má Antická konference 1980 přispět.

Na jednotlivých úsecích programu dospěli účastníci konference k těmto závěrům:

I. Podíl antických studií na SPZV 1976/1980 a 1981/1985:

a) V letech 1976/1980 byla antická studia začleněna do hlavního úkolu VIII-4-3 jako dílčí úkol č. 7 (Socialistická společnost a tradice antické kultury), jehož koordinací byl pověřen Archeologický ústav ČSAV v Nitře. Na plnění dílčích témat se podílela pracoviště ČSAV a SAV (kromě KŘŘL Archeologický ústav ČSAV v Brně spolu se svým pražských pracovištěm, Archeologický ústav SAV v Nitře), příslušné vysokoškolské katedry FF v Praze a v Brně a Národní muzeum v Praze. Při realizaci některých témat, koordinovaných i Mezinárodní akademickou unií (Union académique internationale), spolupracovaly ústavy ze socialistických zemí (Ústřední ústav pro starověké dějiny a archeologii AV NDR v Berlíně a Ústav dějin materiální kultury AV PLR ve Varšavě).

Konkrétním výsledkem plnění SPZV je řada analytických studií publikovaných již časopisecky a zejména syntetické monografie, které svým zaměřením a dosaženými výsledky přesahují rámec klasických studií a již ve svém přípravném stadiu vzbuzovaly zájem zahraničních specialistů. Platí to zejména o připravovaných rukopisech Corpus vasorum antiquorum ČSSR II, Tabula Imperii Romani M 33, Politické a sociální teorie antických myslitelů I. Řecko, Der Relativsatz in den indoeuropäischen Sprachen, Mykénská civilizace a Římský stát a církve ve 4. stol. n.l.

Zkušenosti, získané při plnění dílčích témat a při průběžných i závěrečných oponenturách, ukázaly, že SPZV dal řadu závažných podnětů k dalšímu rozvoji výzkumu antiky. Témata, včleněná do SPZV byla zvolena tak, aby byla přínosná nejen pro příslušnou disciplínu, ale aby reprezentovala badatelskou úroveň našich pracovišť, podněcovala další výzkumnou práci aplikací dosažených výsledků a napomáhala i výchově socialistického člověka v ČSSR. Kladné výsledky přinesla realizace úkolu VIII-4-3/7 rovněž po stránce vědeckoorganizační, neboť posílila interdisciplinární spolupráci v rámci celostátním i mezinárodním. V plné míře se osvědčilo začlenění výzkumu an-

tiky a jejich tradic do úkolu koordinovaného Archeologickým ústavem SAV v Nitře, což dalo podnět i k naší spolupráci mezi KŘŘL a našimi hlavními archeologickými pracovišti. V mezinárodním měřítku zesílila tendence k rozvíjení kontaktů mezi KŘŘL a archeologickými instituty socialistických zemí a tato spolupráce je všestranně kladně hodnocena. Práce na úkolech SPZV vedla k výraznému posílení vztahů mezi českými a slovenskými badateli na úrovni akademických ústavů.

Nedostatky při plnění SPZV se někdy projevíly v přesouvání plánovaných termínů, v nedostatečně koordinované součinnosti jednotlivých pracovníků při větších týmových tématech i ve formalismu některých dílčích oponentur. Participace některých vysokoškolských pracovišť na SPZV neodpovídala jejich badatelským možnostem.

b) V letech 1981/1985 bude výzkum antiky vzhledem ke specifickým teoretickým základům jednotlivých disciplín začleněn do tří hlavních úkolů SPZV, a to:

VIII-7-8/8 Tradice antiky a Byzance v dějinném vývoji Československa (Archeologický ústav SAV v Nitře);

VIII-8-2/05 Význam dědictví světových literatur pro formování socialistické kultury (Ústav pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze);

VIII-8-10/03 Studium staré češtiny, latiny a středověké latiny (Jazykovědný ústav L'. Štúra SAV v Bratislavě).

Zpřesnění dílčích témat a kontrolovatelných etap bylo po dohodě s koordinátory provedeno do roku 1983. Na úkolech, plynoucích z tohoto zpřesnění, se zatím podílí KŘŘL a Národní muzeum v Praze. S účastí dalších pracovišť se na všech uvedených úsecích počítá pro léta 1984 a 1985 s tím, že navržená témata budou mít hlavně týmový charakter a budou odpovídat vědeckým a ideově politickým záměrům SPZV.

S živým ohlasem se u všech účastníků konference setkal úkol, vytčený ve zpřesněné koncepci KŘŘL, schválené dne 11. listopadu 1980 presidiem ČSAV, a ukládající jmenovanému pracovišti studovat historický vývoj raného křesťanství a ateistických

proudu v předkapitalistických společnostech, zvláště v antice, s tím, že první výsledky se projeví již v sedmé pětiletce. Ve spolupráci s pracovišti, zaměřenými u nás na výzkum antiky, vypracuje KŘŘL rámcový návrh koordinového postupu a bude usilovat o začlenění práce do SPZV na léta 1981/1985.

II. Ústavní, fakultní a jiné úkoly na léta 1981/1985

Účastníci konference věnovali pozornost stavu a perspektivám fakultních, ústavních a rezortních plánů jednotlivých pracovišť. Výměně informací o těchto úkolech přikládají velkou důležitost z hlediska celkového zaměření jednotlivých ústavů i praktické potřeby předejít možné duplicitě úkolů na této úrovni. Koordinace se jeví naléhavá zejména při plánování vysokoškolských skript a učebnic. V této souvislosti hodnotí účastníci konference kladně podnět k posílení spolupráce mezi vysokoškolskými pracovníky v českých zemích i na Slovensku, jakož i k pružnější výměně informací a ke společnému postupu při zajišťování výuky latiny jako studijního oboru na FF v Praze a v Brně.

III. Příprava konference s mezinárodní účastí EIRENE 1982

Účastníci Antické konference 1980 kladně zhodnotili ohlas, s nímž se setkaly přípravy mezinárodního setkání Eirene 1982 v socialistických zemích. Velký zájem vzbudila připravovaná akce zvláště v SSSR, odkud se již přihlásil velký počet účastníků.

Podnět k této závažné mezinárodní akci, která se bude konat v Praze ve dnech 31. srpna až 4. září 1982, dal mezinárodní komitét Eirene, sdružující vědecká pracoviště a zájmové společnosti v oblasti věd o antickém starověku v socialistických zemích. Plánovaná konference má přispět z různých aspektů k osvětlení vztahů mezi řeckou a římskou kulturou. Kromě tohoto ústředního tématu byla již do programu zařazena i detailní tematika, jako symposium o díle Vergiliově a jeho tradicích, kolokvium o mykénologii a symposium o přechodu mezi pozdní an-

tikou a ranou Byzancí. Tento program byl na jednání Antické konference 1980 zpřesněn na dvou úsecích:

Z podnětu spolupracovníků z NDR bude uskutečněno i jednodenní kolokvium o současném stavu a perspektivách výuky klasickým jazykům na středních školách. Účastníkům konference Eirene 1982, kteří studují vlivy římské kultury mimo hranice impéria, zejména v keltském prostředí, bude dána možnost navštívit areál keltského hradiště na Závisti u Prahy, seznámit se s posledním stavem výzkumů pražského pracoviště AÚ ČSAV a v diskusi řešit otázky, vyplývající ze specifických rysů této lokality i obecných zkoumaných problémů.

Účastníci Antické konference 1980 přikládají zvláštní význam soustavnému politickému, kádrovému, vědeckému a organizačnímu zajištění konference Eirene 1982. Bude nutno využívat všech možností k publikaci přednesených referátů i k plnému propagačnímu využití nadcházejícího mezinárodního badatelského setkání.

IV. Překlady a popularizační práce

Překladatelská i popularizační činnost v letech 1976/1980 přinesla v českých zemích i na Slovensku řadu dobrých a podnětných výsledků. Dokladem, že i vědecky orientovaná publikace může plnit širší popularizační poslání, je i kolektivní dílo Antika a česká kultura (Praha 1978). Při dalším rozvíjení popularizační práce je třeba působit na to, aby vycházela díla vědecky fundovaná a tematicky přínosná pro naše čtenáře. Na popularizačním a překladatelském úseku je třeba uvážně využívat publikačních možností, nepřipouštět k vydání díla, jež nejsou odborně na výši nebo obsahově aktuální, a předcházet tematické duplicitě.

Účastníci Antické konference 1980 ocenili kladně činnost nakl. Svoboda a Odeon, jimž patří hlavní zásluha na edici moderních překladů antických literárních děl. K zdokonalení dosažené úrovně překladatelské práce, která se rozvíjí i v jiných nakladatelstvích, by bylo potřebí věnovat větší pozornost inter-

nímu recenznímu řízení, uveřejňovat větší počet detailních posudků na vyšlé publikace v odborném tisku a pomáhat mladým překladatelům, zvláště při překladech antických básnických děl.

Jak v závěru konference konstatoval J.Janda, CSc., splnila Antická konference 1980 hlavní body vytčeného programu a přispěla především k zajištění úkolů prvního roku 7. pětiletky v rámci SPZV i jiných plánů. Umožnila dále řadu odborných i organizačních jednání za účasti členů různých pracovišť ČSR i SSR. Kladným rysem konference byla přítomnost mladých vědeckých pracovníků a věcná i živá diskuse, do níž zasáhli téměř všichni účastníci. Setkání tohoto zaměření hodlá KŘŘL pořádát i nadále. S příští konferencí se počítá na rok 1984, resp. 1985 s tím, že se v jejím programu konkrétně obrazí i nejzávažnější vědecké problémy, k jejichž řešení naši pracovníci přispívají.

Podněty, které Antická konference 1980 přinesla pro zúčastněné badatele i specializovaná pracoviště, lze shrnout do těchto bodů:

- 1) Pokračovat v plnění dlouhodobých závěrů Antické konference 1977 především na úsecích:
 - a) rozvíjet spolupráci mezi pracovišti na tematickém okruhu Dějiny bádání o antickém starověku v českých zemích;
 - b) usilovat, aby na vysokoškolských katedrách v Praze, Brně a Bratislavě byla zachována trvalá základna posluchačů, z níž by bylo možné plnit požadavky pro výuku nejen na středních školách, nýbrž i na všech univerzitních fakultách, pro potřeby kvalifikovaných specialistů v muzeích a redakcích a zejména také pro nezbytnou kádrovou obměnu v základním výzkumu ČSAV, v resortních ústavech i ve vysokoškolské výuce;
 - c) pokračovat ve spolupráci s bohemisty v řešení otázek přepisu řeckých a latinských jmen a slov do češtiny;
 - d) hledat i nadále cesty k uveřejňování kvalitních čes-

ky nebo slovensky psaných informativních a shrnujících studií o závažných problémech jednotlivých disciplín věd o antickém starověku;

2) v letech 1981/1985 se soustředit na včasné a kvalitní plnění kontrolovatelných etap SPZV do roku 1983 a zodpovědně připravit a splnit kontrolovatelné etapy na léta 1984 a 1985; odborně a organizačně zabezpečit přípravu SPZV na 8. pětiletku;

3) zvláštní pozornost věnovat úkolům, vyplývajícím ze zpřesněné koncepce KŘŘL, zejména na úseku zkoumání historického vývoje raného křesťanství a ateistických proudů v předkapitalistických společnostech, zvláště v antice. Konkretizace tohoto závažného úkolu bude provedena v roce 1981 tak, aby již v 7. pětiletce přinesla práce na tomto úseku první výsledky;

4) zabezpečit všestranně přípravu konference s mezinárodní účastí Eirene 1982 tak, aby úspěšně reprezentovala vědeckou, ideologickou i organizační vyspělost antických studií v ČSSR před mezinárodní odbornou veřejností, aby ukázala na jejich politickou angažovanost v naší socialistické společnosti a dále upevnila a rozšířila badatelské svazky našich pracovišť s pracovníky socialistických zemí.

C. Iulius Victor, *Ars rhetorica*. Ediderunt Remo Giomini et Maria Silvana Celentano. Leipzig, Teubner 1980; XL, 120 str.

Iulius Victor je záhadná postava římské literatury, neboť o jeho životě není nic známo a soudobá literatura skoupě mlčí. Zůstalo však po něm významné dílo, které již půl druhého století znepokojuje klasické filology. Objevitel Victorova díla a jeho první editor A. Mai usoudil, že Victor žil a působil ve 4. stol. n.l. a pocházel z Galie, kde se rovněž vzdělával v umění řečnickém. Další badatelé ztotožňovali Victora s různými historickými osobnostmi, avšak kritický L. Radermacher odmítl jednou provždy jejich nepodložené jistoty a r. 1917 dal přednost podložené nejistotě (PWRE X), opřené o samotné dílo, a potvrdil pouze Maiovy vývoody; jich se přidržují i autoři nejnovější edice.

Victorova *Ars rhetorica* je v obsahu i způsobu podání látky nenáročnou kompilací z děl starších autorů, zejména Cicerona a Quintiliana, ale i mnoha dalších, jež Victor místy doslova opsal. Svůj výklad však podal přehledně a názorně a doprovodil mnoha příklady a stvořil tak antický předobraz dnešních příruček typu "Jak snadno a rychle". Jeho význam podle Radermachera spočívá v tom, že středověku zprostředkoval poznání staré rétorické nauky. S tímto hodnocením však poněkud kontrastuje skutečnost, že Victorova rétorika se v neporušené podobě dochovala v jediném středověkém kodexu z 12. stol. (Ottobonianus Latinus 1968) a fragmentárně ve dvou dalších, jinak ani stopy.

Tato okolnost však editorům ušetřila pouze práci se stemmatem. Ač se mohli též opřít o tři předešlá vydání (Mai 1823, Orelli 1833), Halm 1863), což učinili, nezůstali u pouhé kontaminace. Na svou textově kritickou práci se dobře připravili nejen studiem Victora a victorovské literatury, ale zároveň vyčerpávajícím studiem antické rétoriky a odborné literatury. Jejich pří-

nos spočívá v novém uspořádání a podrobnějším členění Victorova výkladu (mj. opustili tradiční členění na paragrafy a z úcty k dochované podobě textu odkazují v rejstříku podle stránek), ale především v pečlivé a kritické práci se samotným textem.

Za základ vzali rukopisné čtení jmenovaného kodexu a emendovali je v duchu Halmova vydání (ad codicis Ottoboniani honestam interpretationem), neboť Halm se z předešlých editorů nejvíce zasloužil o vědecké zpracování Victorova díla; ovšem ani on se nemohl ubránit ušlechtilým omylům, vyplývajícím z dobového názoru na textovou kritiku. Jeho i předchozí zásahy do textu vyznačili editoři sub coniecturae specie a bylo jich více než dost; téměř každá stránka se "špičatí" a ke cti přišel i crux a lacuna. Mnohá nejasná místa bylo možno opravit přímo podle antických pramenů, Cicerona a Quintiliana. V této souvislosti nejsou nezajímavé loci communes, jež signalizují oblibu a frekvenci argumentu, figury či příkladu (např. str. 38, ř. 7 exemplum 20 dokladů); jejich výčet místy rozsahem konkuruje vlastnímu textu.

Předmluvu věnovali editoři nezbytným údajům o životě Iulia Victora a jeho díle a zvláště podrobně sledují prameny a stavbu Victorovy rétoriky; následuje popis kodexů, stručná charakteristika dosavadních edic a přehled literatury. Za textem stojí rejstřík citovaných autorů a jejich děl, rejstřík terminologický a jmenný.

Hodnocení této edice lze vyčíst přímo z textu a ještě nutno dodat, že nového vydání po stodvacetileté přestávce bylo zapotřebí jako soli a že Teubner se opět vyznamenal.

Josef Š m a t l á k

Bohuslaj Hassensteinii a Lobkowicz Epistulae, ed. Jan Martínek et Dana Martínková, tomus II, Epistulae ad familiares. Leipzig, Teubner 1980, XLVI + 242s.

Po 11 letech se badatelům a všem zájemcům o latinskou humanistickou literaturu u nás dostává do rukou 2. svazek kritické

edice korespondence našeho předního humanisty Bohuslava Hasištejského z Lobkovic, připravené pracovníky Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV Janem a Danou Martínkovými. Do 1. svazku editoři zařadili listy (vlastně spíše krátká pojednání), jejichž společným tématem je stát (Epistulae de re publica scriptae, Leipzig 1969; recenzoval P.Spunar, ZJKF 13, 1971, 213-214). 2. svazek pak obsahuje zbývající Hasištejského osobní korespondenci s přáteli a známými a četnými osobnostmi politického a kulturního života konce 15. a začátku 16.stol.

Při vydávání korespondence tohoto typu je třeba předem vyřešit velmi mnoho otázek různého charakteru. Proto autoři potřebovali pro předmluvu mnohem více prostoru, než bývá u edic tohoto druhu obvyklé. V ní pak naznačili a zdůvodnili řešení mnoha problémů, i když nedostatek místa je často nutil odkazovat na řadu speciálních studií, které předcházely této jejich syntetické práci. Po úvodním zdůraznění ceny korespondence Bohuslava Hasištejského, mezi jehož přátele a adresáty jeho listů patřila řada významných osobností (Konrád Celtis, Hieronymus Balbus, Bernhard Adelmann, Jan Šlechta ze Všehrd, Augustin Olomoucký, král Vladislav aj), podávají editoři stručné hodnocení Bohuslava jako humanistického učenice, vyzdvihují jeho touhu po poznání, jeho všestranné znalosti, charakterizují ho jako vynikajícího stylistu, ale zároveň poukazují i na některé záporné stránky jeho osobnosti. Tato hodnotící pasáž tvoří vlastně doplněk k Bohuslavově biografii, která je součástí 1. svazku jeho korespondence a do níž autoři hodnocení nezahrnuli.

2. díl edice obsahuje celkem 191 dopisů, které jsou rozděleny do dvou skupin: A - dopisy přesně či poměrně přesně datovatelné a seřazené podle časové posloupnosti (č.1-166), B - dopisy nejistého či pouze přibližně určitelného data (č.167-191). Proti poslední Potučkové edici (Budapest 1946) obsahuje navíc 2 listy, Samuela Karocha (č.173) a Augustina Olomouckého (č.42). Přesvědčivými důvody editoři prokázali, že list č.41, adresovaný papeži ve věci Bohuslavova zvolení a ustanovení olomouckým biskupem, stylizoval Bohuslav sám (ne tedy olomoucká kapitula či moravští

páni, jak se domnívali Potuček a Truhlář), což vrhá nové světlo na jeho proklamovanou zdrženlivost v této záležitosti. Naproti tomu nebyly nyní pojaty do edice 2 listy podepsané Bohuslavovým sekretářem a přítelem Sturnem, které se editoři ze stylistických důvodů neodvažují Bohuslavovi připsat (Potuček č.172, 173). Edice též neobsahuje testimonia a listy jiných osob týkající se Bohuslava (jsou k dispozici částečně v předešlých edicích), jejichž množství by neúměrně zvýšilo rozsah knihy.

Text je založen na dokonalé znalosti všech rukopisných i tištěných pramenů, jejichž přehled a rozbor je podán v předmluvě na str. IX-XV. Editoři mohli přirozeně čerpat i z předchozích edic Bohuslavovy korespondence, z nichž vysoko hodnotí práci J.Truhláře (Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, Praha 1893). Za nepřilíživou však považují sbírku Potučkovu, která kromě 2 listů Truhlářovi neznámých nepřinesla mnoho nového a navíc ještě obsahuje některé chyby a omyly. Zejména k textové kritice přispěl značným dílem i Bohumil Ryba uveřejněním do té doby neznámého listu č.1 a textové kritického aparátu k jiným 38 dopisům Truhlářova vydání (Spisy Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, 1, Praha 1933). Pro vyřešení mnoha dílčích problémů, zvláště u listů dochovaných ve dvou nebo třech verzích, bylo nutné provést i detailní srovnání pramenů obsahujících jednotlivé listy, stanovit jejich vzájemnou závislost a hodnotu (str. XVI-XX). Nesporným ziskem takového zkoumání je např. poznání ediční praxe Tomáše Mitise, jehož zásluhou vlastně zůstala zachována značná část korespondence (163 listů), jenž se ale přičinil o mnohé problémy v datacích i znění textů. Výkladům přirozeně prospívá i řada příkladů, kterými editoři dokumentují své závěry. Také kritický aparát jednotlivých listů je vybaven odkazy na příslušná místa předmluvy, kde je analyzován pramen obsahující příslušný list.

Jedním z klíčových problémů při pořádání souboru Hasištejnského korespondence byla otázka datace mnoha listů. I zde se mohli editoři opřít o velice solidní základy edice Truhlářovy. Přesto zbylo mnoho nejasností, dokonce i v Truhlářově řazení

nebylo přirozeně vše zcela jednoznačné. Proto se editoři rozhodli vše znovu přezkoumat a věnovali velké úsilí stanovení takového pořádku dopisů, který by v nejvyšší možné míře odpovídal historické realitě. Výsledky svého zkoumání shrnuli v předmluvě na str. XXIII-XXXIV. Na několika příkladech zde poukazují na omyly Truhláře i Potučka (č.126, 140 aj.) a dále se věnují pečlivému rozboru Mitisových tisků. Podařilo se jim odhalit, že Tomáš Mitis se snažil často zachovat původní pořadí listů tak, jak je měl k dispozici ve svých pramenech. To platí o 2. a zvláště pak o 3., 4. a 5. knize tisku *Lucubrationes oratoriae*, kde zjistili zřetelné stopy původního souvislého pořádku listů. Truhlář a po něm Potuček, kteří vycházeli pouze z obsahu dopisů, došli u 42 listů k dataci, která potvrzuje posloupnost objevenou editory. U 20 jiných však došli k odlišným závěrům. Tyto listy podrobili editoři pečlivé analýze a u většiny dokázali mylnou dataci Truhláře a Potučka. Nová datace, podpořená textovými i historickými důvody, zcela vyhovuje pořádku listů v *Lucubrationes oratoriae*. U těch dopisů, které odporují průběžnému pořádku, vyslovují nakonec domněnku, že jejich řazení je možná výsledkem mechanického poškození kodexu, z něhož Mitis čerpal. U ostatních tisků je situace složitější, ačkoli i zde je podle mínění editorů možno vystopovat zbytky původního pořádku. K problému datace je třeba ještě dodat, že tyto otázky jsou kromě předmluvy řešeny ještě u každého listu zvláště v oddílu *Definitiones*, kde je třeba hledat zdůvodnění četných posunů a zpřesnění datace. A konečně také to, že pouze u 25 dopisů nemohli editoři v dané situaci spolehlivě určit datum vzniku, což je číslo relativně velmi malé.

Osoby, které vstoupily s Bohuslavem v písemný styk, jsou známy často jen jménem, zatímco vše ostatní o nich zůstává nejasné a Bohuslavův adresář se jen pozvolna zaplňuje konkrétními údaji. Tato poslední edice opět přináší dva malé portréty těch, kteří dosud unikali snahám badatelů o bližší určení. Jsou to norimberský lékař Johann Lochner a Christianus Beyer, zvaný Bohuslavem Langheim, blízký přítel Lutherův a Melancthonův.

Edice je dále opatřena obsáhlými srovnávacími tabulkami, v nichž jsou zachyceny jednotlivé listy podle vydání, seznamem nové tematické literatury od vydání 1. dílu korespondence, vysvětlením zkratk. Zvláštní kapitolu tvoří oddíl *Definitiones temporum et explicationes rerum*, který obsahuje podrobné vysvětlivky k dataci každého listu a k podstatným místům obsahu, týkajícím se datování. Na podrobnou interpretaci textu museli editoři z praktických důvodů rezignovat. Mohou však odkazovat na již poměrně bohatou literaturu, řešící některé speciální problémy. Aby ulehčili práci badatelům neznalým češtiny, připojili v oddíle *Prosopographia* životopisy osob často se v listáři vyskytujících, jejichž osudy byly zatím zpracovány pouze česky. I zde jsou řešeny některé zajímavé problémy, např. v kapitole o Janu z Pibry a Viktorinovi ze Všehrd. Edici uzavírají 4 indexy, historický, který vychází z textu listů, biografický (základní údaje o Bohuslavově životě a díle), osob, které vstoupily s Bohuslavem v písemný styk, a jmenný. Indexy jsou velmi přehledné a přispívají k praktické orientaci v textu. Závěrem je třeba konstatovat ve shodě s výše zmíněnou recenzí 1. svazku, že jde o filologicky vzornou edici, s přesným, ale nepřetíženým kritickým aparátem, s velmi pečlivým určením parafrází a citátů, což dává dobrý obraz o Bohuslavově rozhledu a sčtetlosti. Edice se jistě stane předmětem zájmu mnoha badatelů a přinese nové podněty k dalšímu zkoumání života a díla této významné osobnosti naší humanistické literatury.

Jiří M a t l

Milan Kopecký, *Pokrokové tendence v české literatuře od konce doby husitské do Bílé Hory*. Brno, Universita J.E.Purkyně 1979, 202 str.

Kniha M. Kopeckého podává **zpracování** starších a hlavně nejnovějších poznatků o české renesanční literatuře, k nimž naše literární historie dospěla především za posledních 20 let od

vydání prvního dílu akademických Dějin české literatury. K danému období se v posledních desetiletích soustředilo bádání a vznikla řada analytických studií o jednotlivých žánrech, autorech a dílech. Z těchto publikovaných statí vzešla značná část z pera prof. Kopeckého. Práce jeho a řady dalších autorů vytvořily základnu pro novou syntézu, která je v nové knize provedena na vysoké teoretické úrovni. Využití starších autorových prací je patrné zvláště na místech, kam autor zařadil podrobný rozbor obsahu i formy jednotlivých literárních děl.

Vedle shromáždění a zhodnocení materiálu je třeba zvláště ocenit partie teoretické a celkovou koncepci zpracované etapy vývoje. Autor sleduje tři pokrokové tendence: tendenci znázorňující, zlidovující a laicizační, které v renesanci pokračují z doby husitského revolučního hnutí. Neomezuje se zcela na zvolené období, sleduje projevy a uplatňování pokrokových tendencí od středověku až po obrození. V průběhu celé práce studuje vztahy české literatury k literaturám antickým a k středověkým dílům o antice, dále k literatuře německé a polské. Velmi správně ukazuje, že se pokrokové tendence neuplatňují a nesílí v přímé a nepřerušované linii, nýbrž ve střetání s literaturou směřující zpět ke středověku nebo s díly ideově bezvýraznými.

Při hodnocení překladové literatury i adaptací a parafrází odmítá autor starší pozitivistické oceňování literárních děl jen podle původnosti tématu a zastává marxistické stanovisko, že je třeba hodnotit takové práce i podle výběru, úrovně zpracování a společenské funkce a působení.

Látka knihy je rozdělena do pěti kapitol, z nichž první obsahuje časové a obsahové vymezení české literatury období renesance, druhá sleduje přímé i nepřímé působení antického dědictví, třetí až pátá je věnována hlavním žánrům, tj. epice, dramatu a lyrice.

V kapitole o antickém dědictví autor správně konstatuje, že jeho přímé i nepřímé přejímání znal dobře už středověk, ale rozdíl mezi středověkem a renesancí spočívá jednak v tom, co

se přejímalo, ale hlavně v tom, k čemu přejímání sloužilo: ve středověku náboženským cílům, za humanismu řešení společenských a lidských problémů. Tím přispívalo vydatně k laicizaci literatury.

V kapitole o epice jsou na prvním místě probírány kroniky, pak beletrie, tj. povídky a rozprávky, v nichž se uplatňuje kritický pohled na společnost i náboženství. Hrdiny rozprávek jsou namnoze nové lidové typy, postavy nebojácných, náboženskými předpisy nespoutaných lidí prostého původu, spoléhajících na vlastní ruce, rozum a vtip, postavy jako Ezop, Markold, Enšpígl a Paleček.

Kapitola o dramatu obsahuje výklad o satirickém dramatu a dialogu, dále o dramatu biblickém, často s ideovými motivy a projevy vlastenectví, a konečně o morálně didaktických hrách s motivy komickými. Tyto hry prosazují jasně zesvětšování a zlidovění.

Poslední z kapitol je věnována lyrice, satiře a listu, jehož vývoj vrcholí Žerotínovou vlasteneckou Apologií.

V závěru autor shrnuje přehledně výsledky zkoumání vývoje žánrů a dospívá k návrhu nové periodizace. Uvnitř obou hlavních vývojových etap, doby jagellonské (70.léta 15.stol. - 20.léta 16.stol.) a doby od nástupu Habsburků (30.léta 16.stol. - 20.léta 17.stol.), nachází ještě dílčí předěly dané uzlovými doby v ekonomickém, politickém a společenském vývoji a v důsledku jich i ve vývoji literatury. Je to přelom 15. a 16. stol., porážka prvního protihabsburského odboje v l. 1546/7, dále 70.léta 16.stol., kdy se kulturní ruch zčásti přenáší na Moravu, a konečně zlom století 16. a 17. Těmito předěly vzniká šest vývojových úseků ve vývoji české renesanční literatury, které autor jasně vymezuje a charakterizuje. Práce je velmi fundovaná a zdařilá, čtenáři ji jistě uvítají a najdou v ní cenné podněty.

Knihu uzavírá bohatý seznam citované literatury, podrobné ruské a německé resumé a jmenný rejstřík.

Eva K a m í n k o v á

Řečtí atomisté. Přeložil Karel Svoboda, k vydání připravil a doplnil Milan Mráz. Předmluvu napsal Jakub Netopilík. Druhé, přepracované vydání. Svoboda Praha 1980 (Antická knihovna sv. 43), 365 stran.

Překlady textů antických filozofů nevycházejí u nás příliš často. Šťastnou shodou okolností však měli zájemci možnost získat krátce po sobě útlý výbor z Platóna (Dialogy o kráse, přeložil Jaroslav Šonka, Praha 1979) a výbor z dochovaných zlomků díla starořeckých atomistů, především Démokrita. Moderní odborný výklad, doprovázející oba svazky a pocházející v obou případech od J. Netopilíka, pomáhá dnešnímu čtenáři historicky zařadit, pochopit a správně interpretovat přeložené texty. Oba takřka současníci, byli Démokritos (zemřel cca 370 př.n.l.) a Platón (zemřel 348 př.n.l.) první velcí představitelé dvou základních linií antické filozofie, materialistické a idealistické. Jak víme, odmítal Platón Démokritovo učení tak zásadně, že si přál zničit jeho spisy. Vykonal to za něho čas, Démokritovy spisy, kterých antika znala přes padesát, se ztratily a zůstaly nám z nich jen zlomky.

Roku 1953 vydal Karel Svoboda jejich překlad (Zlomky starořeckých atomistů v uspořádání A.O.Makovelského, srov. referát Pavla Olivy z ČsČH 2, 1954, 166-167). Od té doby se však objevily, zvláště zásluhou sovětského badatele S.J.Lurje, který vydal roku 1970 Démokritovy zlomky s překladem a komentářem, nové poznatky. Mráz ve vydání přihlíží k těmto výsledkům, a proto jsou některé zlomky jinak uspořádány, některé nově zahrnuty a jiné vypuštěny.

Pro druhé vydání bylo samozřejmě použito nových, v mezidobí vydaných překladů autorů, kteří zachovali zprávy o řeckých atomistech a jejich autentické výroky (včetně překladů Aristotela, které jsou dosud v tisku). Týká se to především Diogena Laertia, jehož překlad vydal roku 1964 A. Kolář, ale i jiných autorů. Přehled všech použitých překladů je uveden na str. 355-356.

Formální úprava svazku je poněkud odlišná od prvního vydání. Především byly u citovaných autorů názvy děl vždy přeloženy do češtiny, ale ponechány bez určení knih, kapitol a paragrafů. K odstranění těchto údajů se snad sáhlo proto, že Antická knihovna je určena širokému okruhu čtenářů, u nichž se nepředpokládá potřeba znát přesnou citaci. Přesto nepovažují tento zásah za šťastný. Poněkud v rozporu s tím byl ve druhém vydání na str. 344-346 otištěn Seznam zlomků neobsažených v základních sbírkách (tj. v H. Diels-W. Kranz, Die Fragmente der Vorsokratiker, Berlin 1935-37 a H. Diels, Doxographi Graeci, Berlin 1879, 1929), sestavený podle běžných zásad citování v odborné literatuře.

Jak je v Antické knihovně zvykem, dostaly se poznámky, jen nepatrně změněné oproti prvnímu vydání, až za text. Převzat byl i Seznam pramenů a Seznam osobních jmen. Svazek zakončuje Ediční poznámka a Obsah.

Kromě jiného může být tato knížka i názorným poučením o tom, jakým způsobem se nám informace o řadě antických autorů zachovaly. Většinou jsme odkázáni na zprávy z druhé ruky, často polemicky zaměřené. Je většinou velmi obtížné proniknout skrze text prostředníka k originálnímu tvaru myšlenky autora, o kterém se hovoří. Autentických zlomků je málo. Bylo proto třeba vykonat mnoho namáhavé badatelské práce, než mohl čtenář dostat do ruky tento jasně utříděný a dobře přeložený svazek. Zasluhou K. Svobody a M. Mráze můžeme však znovu číst i tyto antické filozofické texty - i když jsou samozřejmě přeloženy. Je to zvláštní a nenahraditelný zážitek také proto, že někteří antičtí filozofové - a mezi nimi i Démokritos - vyjadřovali své myšlenky krásným, barvitým jazykem a jejich styl měl mnohem blíže k uměleckému dílu než k odbornému pojednání. I z tohoto důvodu je třeba vydání zlomků řeckých atomistů v Antické knihovně vřele uvítat.

Alena F r o l í k o v á

Platón, Dialogy o kráse. Přeložil J.Šonka. Doslov napsal J.Netopilík. Praha, Odeon 1979.

Není dobře pochopitelné, že se po celá dvě desetiletí, kdy se u nás intenzivně organizovala překladatelská činnost, zavíraly oči před skutečností, že jazyk Novotného překladu Platóna již zastaral. Je proto tím větší zásluhou nakladatelství Odeon, že se pokusilo prolomit toto tabu a otisklo tři z Platónových dialogů v jazyce odpovídajícím moderní české próze. Jde o dialogy s estetickou tematikou: Ion, Hippias větší a Faidros.

Překlad je v mnohých partiích čtivý a srozumitelný, je tu patrné úsilí najít ekvivalentní formu pro vtipný a přirozený dialog. V řadě míst se však projevuje interpretační nejistota, jsou tu neobratnosti a omyly. Uvádím jen pro ilustraci několik příkladů, které je možno stručně naznačit: "bude rozdíl mezi člověkem, který ... nebo to bude týž" (str.14) místo "bude to jiný člověk nebo týž"; "i když tak nevypadají, přece přesahují, protože musejí být veliké" (str.76) místo "i když tak nevypadají, ale přesahují jiné věci, nutně veliké musejí být"; "Mohl by někdy někdo udělat něco, co by neuměl a ani by nemohl? (str.81, tj. k čemu by neměl schopnosti). Je otázka, proč se překladatel nepoučil z interpretačně spolehlivého překladu Novotného, který má na uvedených místech i jinde správný překlad.

K řadě jazykových deformací dochází tím, že překladatel zachovává úspornost řeckého vyjadřování tam, kde to v češtině není možné nebo obvyklé. Ponechává sloveso bez objektu (osobního nebo neutrálního "to"). Dochází tak k nežádoucím stylistickým posunům typu "Dozvíš se, máš-li kdy jít kousek se mnou a poslouchat" (str.107), "Chápu, Ióne" (str.19) nebo vznikají věty v češtině nepřijatelné: "A co to je, o čem Homér mluví a já neznám?" (str.25), "spíš najdeš, kdo bude hoden" (str.116) atd. Často bývá také nevhodně zachována úsporná forma odpovědi: "dovedeš to snad lépe vyložit ty nebo z některý z dobrých věštců? - Věštec." (str.12).

Snaha dát dialogu přirozenou formu zavedla překladatele někdy příliš daleko, totiž k volbě výrazů, které patří do obecné češtiny. Platonský dialog by se měl pohybovat podle mého názoru v mezích hovorové formy spisovného jazyka, srov. např. "v jednom malém hnízdě" (str.46), "pro kočku" (str.57), "otrávovat" místo obtěžovat (str.78), "posvítit si" (str.193). Kontrastují s tím příznakově spisovné výrazy a archaismy typu "leč, jak pravím, velice" atd. Ani jinak nevolí překladatel vždy výrazy uvážené a přiměřené (srov. "ve válce jako v čas jiné důležité potřeby" str.131), a to i v partiích filozoficky nenáročných. Milostný vztah nazývá Šonka nadneseně "nejvyšším dobrem" (str.116; v řečtině τὸ βέλτιστον), milostný vztah "skutkem" ("po skutku" str.119). Literární reminiscence jsou překladatelským problémem, a je proto asi nejjednodušší se jimi příliš nezatěžovat. Věta "Myslíš, že poslechnout si o tvé a Lysiově zábavě bych jako Pindaros nepovažoval za důležitější než to, že nemám kdy?" (str.108) však asi málokterého čtenáře bez komentáře uspokojí. Nepochopitelné je, že si neodpovídají místa, kdy jsou ve Faidrovi citovány věty z předchozí části dialogu (str.124n a str.109).

Platónovy dialogy zaujímají mezi odkazem řeckého písemnictví jistě přední místo. Dialog Faidros má velmi půvabné zarámování a poutavou vlastní náplň, je jedním z umělecky nejhodnotnějších (líčení scenerie u řeky Ilissu, na jehož literární krásu upozorňuje J.Netopilík v doslovu, není přeloženo ekvivalentně). Mělo by se proto přistupovat k překladu Platóna s větší péčí a odpovědností. Není to jen poznámka na adresu překladatele. Věty, které nedávají dobrý smysl, jsou většinou nápadné již při povrchním čtení. Vyvstává proto otázka, jak je zajištěna redakce překladů.

Helena K u r z o v á

Vitruvius, Deset knih o architektuře. Přeložil A.Otoupalík. Praha, Svoboda 1979, 430 stran, 32 obr.příl. (Antická knihovna 42).

Vitruviův spis o architektuře nepatří do tradičního kánonu řeckých a římských spisovatelů, ale přesto představuje závažný pramen k hlubšímu poznání antické kultury a řadí se k dílům, jejichž prostřednictvím se lidé pozdějších epoch seznamovali s praktickými poznatky antického období. Vitruviovo dílo mělo ohlas již ve starověku a působilo na architekty i v době renesance, baroka a později za klasicismu v 19. století. I v dnešní době si Vitruviova práce zachovává věcnou aktuálnost svým obsahem a hlavně komplexním přístupem k výběru a zpracování látky a její historický význam se zdaleka nevyčerpává uznáním jejího místa v latinské odborné próze.

Alois Otoupalík, který se rozhodl přetlumočit do češtiny Vitruviův spis, se ujal obtížného úkolu, neboť překlad vyžaduje speciální latinské i české terminologické vědomosti a předpokládá detailní technické znalosti zpracovávané látky. Tento požadavek, vyvstávající mutatis mutandis před každým překladatelem z antické literatury, nabývá ve Vitruviově případě širších rozměrů i tím, že autor do svého výkladu zahrnul i popis některých speciálních technických zařízení, jako je šlapací kolo na čerpání vody, říční čerpací kolo, vodní šnek, Ktésibiova tlaková pumpa, vodní varhany apod. Předmětem jeho zájmu byla i vojenská střelná zařízení, obléhací stroje aj., což překladatele uvedlo do zcela jiných sfér, než je vlastní odborná problematika ústředního tématu. V této situaci bylo nezbytné konzultovat nejasné otázky se specialisty a přihlížet samozřejmě zvláště pečlivě ke stavu, v němž se dochoval latinský text.

Otoupalíkovou zásluhou vyšlo Vitruviovo dílo poprvé roku 1953 v tehdejší Státním nakladatelství krásné literatury, hudby a umění v Praze. Překladatel se snažil čtenáři zprostředkovat nejen věcně odpovídající české znění, ale i přiblížit se nevyumělkovanému a strohému původnímu latinskému textu. Úsilí

o věcnou názornost si vynutilo četné poznámky k nejasným místům i rozsáhlý průvodní obrazový materiál ve formě perokreseb i křídových černobílých příloh.

Kvalita Otoupalíkova překladu se projevila kromě jiného tím, že dílo bylo schopno bez hlubších zásahů a změn reedice po dvaceti šesti letech. Překladatel sám se jeho nového vydání nedožil. Revize českého znění se po věcné stránce ujali J.Bouzek a M.Honzík a svazek redakčně zpracovala S.Prepuřová-Matoušková. Z textu byly odstraněny některé výrazy, působící dnes archaicky, byla zpřesněna terminologie a některé podávané výklady a doplněny byly kratší pasáže, jež Otoupalík ve svém díle původně vynechal. Poznámkový aparát byl ve srovnání s dřívějším vydáním zkrácen, stejně jako byl zmenšen počet perokreseb v textu. Nově byly vybrány záběry pro křídovou přílohu, pro niž dodali snímky E.Sládek a J.Martinovský.

Podobně jako vydání Vitruviiova překladu z roku 1953 je i text Antické knihovny uveden předmluvou, jež shrnuje vše podstatné o Vitruviově životě, díle a působení v jeho současnosti a pozdějších obdobích. V prvním případě převzala redakce SNKLHU úvodní stať k ruskému překladu Vitruvia z roku 1936, kdežto pro vydání v Antické knihovně napsal nový úvod J.Bouzek. Jeho výklad je do jisté míry ovlivněn myšlenkově a v začátečních odstavcích i formulačně úvodem převzatým z ruského vydání. Svou charakteristiku Vitruvia uzavřel J.Bouzek výkladem o Vitruviiovi a dnešní architektuře, tj. tématem, k němuž se znovu vrací M.Honzík v doslovu. Ve své nové úpravě je překlad Vitruviových Deseti knih obohacem Antické knihovny i celkového fondu překladů římských děl do češtiny. Závěrem snad nebude bez zajímavosti připomenout, že roku 1953 vyšel Vitruvius nákladem 2 200 výtisků, kdežto v roce 1979 bylo vydáno 13 000 exemplářů.

Jan B u r i a n

Alena Hakenová a kol.: Učebnice latiny pro gymnázia I, II.
Praha, SPN 1978 (I.díl, 131 str., 16 str.il.), 1979 (II.díl,
161 str., 16 str.il.).

Dva roky, které uplynuly od vydání uvedené učebnice latiny, přinesly dostatek zkušeností při práci s ní ve studijním procesu na gymnáziu. Ráda bych se o své zkušenosti podělila s ostatními kolegy latináři, kteří s touto učebnicí pracují.

Jazykové učebnice bývají nejčastěji koncipovány tak, že uvádějí na základě příslušného vzoru pro skloňování nebo časování vždy všechny tvary (pády, osoby). Alena Hakenová si zvolila zcela netradiční metodický postup, který odůvodňuje faktem, že latina je mrtvý jazyk sloužící pouze k četbě a překladu, a proto řadí jazykové jevy podle toho, nakolik je jejich znalost k tomuto účelu potřebná. Má to pochopitelně své oprávnění, neboť jistě i na žáka působí povzbuzujícím dojmem, mohli si třeba i na samém začátku studia cizího jazyka (a to hned v 1.lekci) přečíst text, který má smysl i souvislost - pověst o založení Říma. Je k tomu totiž zapotřebí znát pouze nom. a ak.sg. a pl. substantiv 1. a 2. deklinace a 3. os.sg. a pl. sloves 1. - 3. konjugace. Žáci tak již v této lekci poznají skutečně nejužívanější tvary a zároveň hned mají možnost srovnání týchž tvarů v různých deklinacích a konjugacích. V dalších lekcích přistupuje znalost ablativu, dativu a genitivu. Po zvládnutí prvních šesti lekcí tedy žák zná všechny pády 1. a 2. deklinace a 3. os.sg. a pl. ind.préz. a impf. 1. - 3. konjugace a slovesa esse. V 7.lekci přistupuje 3. deklinace, a to opět pouze nom. a ak.pl., v 8. a 9. lekci všechny ostatní pády 3. deklinace a dále ind. fut. 3. a 4. konjugace (pouze 3. os.sg. a pl.), substantiva 5. deklinace ve všech pádech a zájmena ukazovací. Zatímco prvních šest lekcí zvládne žák poměrně snadno, v lekcích 7 - 13 je uvedeno velké množství nových jevů a žáci obvykle v této době začínají mít v hlavě tak trochu i zmatek. Bývá proto obvykle potřeba zařadit opakovací cvičení, nejlépe formou písemné práce, čímž jsou žáci přinuceni

samostatně si probrané učivo srovnat a shrnout. Učebnice přináší dvě opakovací lekce (6 a 11), které obsahují opravdu velký výběr cvičení vhodných pro procvičení učiva i pro kontrolní písemnou práci. Ve zbývajících lekcích poznává žák některé základní číslovky, konj. impf. a cum historicum, akuzativ a infinitiv, part.préz., věty podmínkové a deponentia. I.díl má celkem 23 lekcí, za nimi následuje 6 stránek snadných textů k překladu (ukázky z Nepota, Hygina a Apuleia), stručný přehled literatury o antice a 4 stránky gramatických přehledů (skloňování substantiv, přehled nepravidelného stupňování adjektiv, přehled probraných slovesných tvarů). Na závěr je připojen přehled probraných tvarů ind.pf.akt., přehled vlastních jmen, latinsko-český slovník a 16 stránek obrazových příloh. V prvním roce studia absoluuje žák skutečně "rychlkurs" latiny a zná nejužívanější tvary tohoto jazyka. Osvojí si i jisté množství slovní zásoby, i když autorka počítá s pasivní znalostí jazyka, což vyplývá z celé koncepce učebnice; ve cvičeních a člancích se procvičuje pouze překlad z latiny do češtiny a nikdy naopak. (Autorka sama se v besedě s vyučujícími latiny vyjádřila, že doporučuje i při prověřování znalostí žáků požadovat pouze pasivní znalost a nenutit je například, aby se učili slovíčkům zpaměti.)

V druhém dílu jsou probírány složitější morfologické a syntaktické jevy: vazba nom. s inf., gerundivum a gerundium, významy ablativu a genitivu, věty tázací, ind.pf., plqpf. a fut. II., konj.pf. a plqpf., participia, věty účinkové. Látka je rozvržena do 20 lekcí. Četba (5 str.) je vybírána z Hygina, Ovidia, Vergilia, Horatia, Catulla, Caesara, Cicerona, Sallustia a Tacita. Následuje stručný přehled literatury o antice a gramatické přehledy (stejně jako v 1.dílu), navíc přehled skloňování osobních zájmen, přehled osobních přípon, přehled slovesných tvarů probraných ve 2.roce studia, přehled tvarů končících stejnou hláskou nebo skupinou hlásek, přehled vlastních jmen a latinsko-český slovník. Rovněž ve II.dílu je obrazová příloha (16 stran).

Lekce v obou dílech učebnice jsou bohaté na články a cvičení pro překlad z latiny do češtiny, takže probrané jevy je možno důkladně procvičit. Kladem učebnice je skutečnost, že žáci jsou při překladu nuceni samostatně vyhledávat slovíčka ve slovníku vzadu v učebnici. Bylo by však dobré, kdyby žáci co nejdříve poznali 1. os.sg. u sloves, která sice nepatří k tolik užívaným tvarům v textu, její znalost je však nanejvýše potřebná, zejména má-li se žák naučit orientovat se v kterémkoliv slovníku, vyjma právě slovník za učebnicí, kde je možno slovesa vyhledávat podle jejich infinitivů. Tento slovesný tvar je zařazen až do druhého roku studia. Zcela netradiční (a zvláště pro latináře s delší praxí i dosti nezvyklá) je skutečnost, že se v celé učebnici prakticky nesetkáváme s paradigmaty. Autorka pro to má své odůvodnění - vylučuje z výuky drill - ovšem metoda studia jazyka na základě vzorů je léty osvědčená a bylo by dobré od ní neustupovat, nadále vysvětlovat nové jevy na vzorech a nikoliv na nahodile vybraných slovech. Po probrání více tvarů, např. pádů u substantiv, by bylo vhodné uvést všechny tvary souhrnně s pomocí vhodného vzoru a přimět tak žáky k tomu, aby se pádům naučili tradiční metodou. Je totiž dokázáno psychology, že dospělý člověk má potřebu mít ve všem systém; totéž potvrzují i slova studentů samotných, kteří se často dotazují po vzorech a po přehledech. Je sice pravda, že žáci - pokud si právě nezvolí latinu jako předmět dalšího studia - nikdy neuplatní v praxi překlad z češtiny do latiny. Pro zapamatování jevů a procvičení učiva by však bylo vhodné občas zařadit i překlad z češtiny do latiny, nehledě k tomu, že je pro žáky, jak sami uvádějí, zábavný. Učebnice by s tím měla počítat, i když překladů z češtiny do latiny nebude užíváno jako podkladů pro klasifikaci. Nakonec by bylo vhodné, aby slovník byl vytištěn samostatně, aby ho žáci mohli mít k dispozici po celou dobu studia latiny.

Jarmila Hackenschmiedová

Homér, Ílias. Z řeckého originálu (Homer Iliad, ed. T.W.Allen 1931) přeložil Rudolf Mertlík. Doslov a poznámky napsal a rejstřík sestavil Ladislav Vidman. Praha, Odeon 1980, 512 + 4 str.

Homér má u nás zatím krátkou překladatelskou tradici. Odhlédneme-li od prvních pokusů obrozenců a přejdeme-li časoměrné překlady Antonína Škody, dostáváme se k imponujícímu dílu Otмара Vaňorného, od něhož mnoho očekával Jaroslav Vrchlický a jehož dílo pokládal F.X.Šalda za první průlom do filologické úzkoprstosti. Ovšem i dílo Vaňorného mělo své chyby.

Proto od základu znovu přeložil Iliadu Rudolf Mertlík. Jeho překlad můžeme považovat za maximálně civilní a aktualizovaný v kladném i záporném smyslu slova. Zdá se mi však, že překladatel se příliš spoléhal na básnickou licenci a míru aktualizace nepatříčně překročil, zejména ve volbě výrazů, ale i významů.

Homérská řeč je velebná, už Aristoteles ji považoval za nejuzdálenější běžnému hovoru, což bylo jistě především v metru, ale srovnáme-li třeba originál Iliady s originálem Aristofana, vidíme, jak se Homér vyhýbá choulostivým výrazům lidové mluvy. Jistě i u něho se nacházejí např. nadávky, neboť člověk doby homérské neměl tytéž zábrany dob pozdějších, ale jsou spíše ojedinělé. V Mertlíkově překladu se však lidové, ba vulgární výrazy hemží. Uvedu některé konkrétní příklady: II,263 byť s brekem; IV,35 schlamstla; VIII,104 ἡμεθας neobratným přeloženo trdlo; VIII,232 chlastali víno; XXIII,477 kukadla, XXIII,673 na cucky rozbiju.

Čistě hovorovou řeč s vulgárním podbarvením nelze vždy vkládat zejména do historického eposu. Někde se ovšem Mertlík opíral o našeho vynikajícího homérologa Františka Lepaře, který sám některá místa překládal "šťavnatě".

Další nedostatek vidím v přílišné konkretizaci některých obrazů. Je to menší nedostatek než předchozí, ale stejně tak stírá ráz homérské poezie. Například XIII,6 pijících kozí mléko, ačkoliv doslovně by bylo mlékojedů (γλακτοφάγων) - ho-

měřští hrdinové jinak nekonzumují mléko; XIV,170 ἀμβροσίου překládá božským mýdlem, ačkoliv mýdlo Řekové a Římané poznali mnohem později, snad až stykem s Kelty a Germány; XIV,182 náušnice s třemi perlami je smělá interpretace, poněvadž Homér o perlách nemluví a Lepař, na jehož autoritu Mertlík většinou spoléhá, mluví o náušnicích s třemi kameny, nehledě k tomu, že pro Homérovu dobu nelze předpokládat běžné užívání perlových šperků.

V prostém slově κύνες, psi, rozeznává Mertlík neoprávněně několik ras. Homér nikdy nemluví o jednotlivých rasách psů a je velmi pochybné, že by dnešní plemena byla známa už v době homérské. Jeden příklad za mnohé: verš XVII,725 hovoří o chrtech, kteří pronásledují kance. Z hlediska kynologického jde o absurdum, neboť chrt je určen ke štvání drobných zvířat, zajíců apod. Jinde se mluví o ohařích; pochybuji, zda bychom našli starověký doklad o ohaři v dnešním slova smyslu.

Rovněž pochybuji, má-li překladatel právo rozšiřovat obsah pojmu; viz verš XXIII,839, kde poměrně vzácné slovo σόλος překládá jako touš, ale označení touš Slovník spisovného jazyka českého rezervuje pouze pro hokejový kotouč. Slovo ἄνδρες (muži) překládá jednou jako chlapi a toto slovo např. z úst Hektora zní poněkud nepřírozně a plebejsky, podruhé volí význam vojáci, ovšem slovo vojáci navozuje představu uspořádané armády, zatímco v Iliadě by i ten nejhorlivější historik vojenskosti sotva našel nějaké zárodky taktiky.

Jiné výrazy, typické pro Homéra, působí v doslovném překladu barvitěji jako pastýř lidu (ποιμήν λαῶν) než civilně prosté vůdce lidu. Věcí vkusu a dobrého svědomí překladatelova je užití spojení srdce zaječí místo jelení srdce (καρδίη ἑλάφοιο). Zajíc má v češtině význam zvířete bázlivého, ale

trochu přihlouplého; výrazy jako macek, janek, ušák to potvrzují. Jelen však přes svou bázlivost vyvolává spíše dojem vznešenosti.

Za vyloženě pochybnou pokládám interpretaci XVIII,318 lvíce s mohutnou hřívou. Originál mluví o lvu, který brání

svá mláďata. Lepař sice vykládá o lvici s mohutnou hřívou, avšak není známo, že samice lva by kdy měla hřívu, která je důležitým druhotným sexuálníím znakem samce. Verš XXII,88 s výrazem zámožná choť je příliš volné vyjádření o ženě, jež byla získána mnohými dary. Také se mi nelíbí verš XXII,189, kde se nejdříve mluví o srnčím mláděti (v originálu jelením) a pak náhle o lani. Laň označuje Trávníčkův slovník za samici jelena nebo soba a stejně tak i myslivecké příručky, kde rovněž kolouch je vyhrazen jen pro mláďata savců jelenovitých a nikoliv pro mladé srnčí. I verš XXII,494 je příliš volný ve výrazu o sklence, neboť homérští Řekové sklo neznali, tím méně z něho vyráběli poháry. Někde se zdá, že překladatel si dovolil významovou volnost z důvodů metrických, např. v XXIV,269 bukové dřevo místo zimostrázové; zimostrázové dřevo je velmi tvrdé, ale přívlastek zimostrázové je metricky dlouhý.

Dokladů o nadměrné a snad nadbytečné aktualizaci bylo by lze předložit mnohem více, ale cílem tohoto referátu není předkládat katalog nepřesností a přehmatů.

Překladateli se také nepodařilo, aby přímá řeč začínala se začátkem nového verše, což je pro Homéra typické; patrně básník či rapsod tu cítil logickou a rytmickou odmlku. Je to sice maličkost, že začátek přímé řeči klade Martlík na konec verše, což při přednesu snad zanikne, ale grafický obraz veršové soustavy to ruší.

Jako poslední věc, která je odborníkovi nápadná (laik to nepozná, leda by měl po ruce starší český nebo cizojazyčný překlad), je značné přeskupení veršů v II. zpěvu vůči originálu. Odborníka by jistě zajímalo, jak k tomu překladatel přišel, zda se opíral o jiná vydání, nebo si dovolil smělou konjekturu, ale tato diskuse by asi čtenáře málo zajímala. Zato však mně a možná řadě dalších čtenářů chybí označení pořadí veršů, třebaš místy při volnějším překladu došlo ke smíšení dvou nebo tří, poněvadž přesná citace je žádoucí. Ze strany tiskárny mi vadí množství tiskových chyb a redakce snad mohla svazek zpestřit ilustracemi z maleb na vázách, pompejských

fresek nebo výtvarného dědictví mladších dob.

Doslov i stručný rejstřík vlastních jmen, jakož i poznámka překladatele jsou nutné jako sůl a určitě by neškodilo je rozšířit. Další vydání by mělo být revidováno a vedle něho by snad nebylo marné vydat znovu i překlad Vaňorného. Jsem přesvědčen, že by to bylo únosné, neboť dvojjazyčné vydání (tak běžné v jiných zemích), kde na jedné straně je originální text a na druhé straně překlad, třebaš někdy značně volný, u nás bohužel nepřichází v úvahu.

Hjalmar K o p ř i v a

Gaius Valerius Catullus, Zhořklé polibky. Výbor sestavila, úvodní esej, komentář, kalendárium a ediční poznámky napsala Eva Stehlíková. Přeložili Dana Svobodová, Zdeněk Hron a Jiří Žáček. 1. vyd. Praha, Československý spisovatel 1980, 137 s., ill. (Klub přátel poezie)

Nový překlad Catulla si klade za cíl maximálně přiblížit modernímu českému čtenáři, v mladší generaci většinou neznalému latiny, dílo předního římského lyrika novým čtivým českým textem. Obsahuje výbor 90 básní z celkového počtu 116. Starší překlad Smrčkův obsahuje 102 básně a je doplněn o invektivy a zlomky Rad. Hoškem. Klub poezie má však jiný účel, usiluje, aby překlady cizích autorů byly co nejčtivější. To znamená těžký úkol pro překladatele, antická metra jen těžko nalézají adekvátní přízvuknou obdobu a některé napodobit by znamenalo odporovat duchu českého jazyka. Antická metra svou různorodostí se dají, a to ještě vzdáleně, srovnat jen se složitými rýmovými útvary středověké a renesanční, především románské poezie.

Proto si pořadatelka výboru Eva Stehlíková pozvala ke spolupráci současné básníky Zdenka Hrona a Jiřího Žáčka; Dana Svobodová zastupuje mladou generaci klasických filologů. Samozřejmě, že z toho vyplynul předpoklad úplné volnosti překladu, kte-

rý se někde blíží parafrázi. Oprávněnost parafráze prokázal v českých překladech Aristofana a Sapfy jeden z velmistrů české klasické filologie Ferdinand Stiebitz, i ten však většinou dával přednost Královým zásadám metrické věrnosti v přízvучné podobě a doslovnosti nejvyššího možného stupně v českém jazyce. Ovšem v tomto případě zdůraznili překladatelé, že jakékoliv učené, v jazyku (kromě překladů) nevžitité metrum a jakékoliv uhlazenost by pohltila komický, ironický i satirický tón, který vytváří duchovní tvář Catulla básníka. Někde na újmu věrnosti bylo nutno přestavět celou báseň v duchu dnešní doby; jako příklad uvedu č. 84 (cituji podle Corpus Catullianum, ed. A. Riese, Leipzig, Teubner 1884), kde jakýsi Arrius se snaží dokázat, že umí mluvit s přídechem (H), tedy spisovně, ba knižně latinsky a dává jej i na nesprávná místa. Doslovněji se to pokusil upravit Otakar Smrčka, ale musím přiznat, že nový překlad Jiřího Žáčka naznačuje polovzdělanost tohoto Arria, snad propuštěnce, výrazněji tím, že cizí slova, běžná v dnešní češtině, vyslovuje domněle ortoepicky. Podobně i jiné verše, v překladu označené jako Schůzky s přáteli a Nemám chuť se ti zalíbit, užitím vulgarismů vhodně charakterizují "rozpustilost" (lascivitas) Catullovu, pro kterou dlouho nebyl připouštěn jako autor do středních škol a již mu tvrdě vytýkal J.A.Komenský ve své Velké didaktice.

Rytmicky se jen jednou objevuje sapfická strofa v překladu č. 51 (Ille mi par esse) v ryzí formě i v českém překladu; za složitá řecká metra se objevují složitě rýmové útvary, které aspoň zčásti dodávají zvláštního básnického zabarvení.

Těžší úlohu měli překladatelé v oddílu, který nazvali Básně a kde se nacházejí obě svatební písně, Attis a Ariadna.

Svatební píseň, podle řeckého vzoru v originále psaná hexametrem, se v překladu neobjevuje jako perfektní šestiměr, v podobě kanonizované Vaňorným a Stiebitzem, ale jako verš daktylotrochejský (počítáme-li občas se vyskytující iambický začátek jako předrážku), ne volný, ale do jisté míry pravidel-

ný, výrazný přerývkami hlavními a někdy i vedlejšími, o délce třinácti až čtrnácti slabik.

Podobně uvést v nějaké přesné metrum původně glykonejské verše hymnu na Dianu by bylo obtížné; ovšem zase vznikl verš podobný antickému, ovšem volnou stavbou, jehož jediná důslednost je v přerývce.

Veliká škoda je, že z epyllia č. 64 o Ariadně je přeložen jen zlomek od v. 30 do v. 364, i když, jak se zdá, v originálu je báseň rovněž zlomkem. Pokud můžeme něčeho litovat, pak je to kromě tohoto dílka básně č. 66, Vlas Bereničín. Ostatní básně a zlomky Catullovy už nejsou tak významné, v lyrice má své místo vkus pořadatelů a překladatelů.

Pokus překládat antické básně či dramata netradičně není novinka, kromě Stiebitze (překlady Sapfy a Aristofana) se o to pokusili před válkou s větším či menším zdarem Otakar Pallán a Vladimír Šrámek, později i jiní. V zemích románských a anglosaských je vžitý volný překlad, zatímco u nás snad by byl považován za parafrázi a čtenář by snad ani jiný neuznal. Zdá se tedy, že těsná spolupráce mezi básníky a filology povede k většímu úspěchu, a sice ke snaze o poměrnou věrnost při "lidovější" dikci. Za takový totiž považují trend vývoje, jak se jeví v této publikaci. Neupírám, že některé básně poměrně zhrubly, ovšem ruku na srdce: dá se vyjádřit nějakými eufemismy výraz, který se pohybuje v originále takřka v oblasti pornograficko-skatologické a tradiční překlad se vyjadřuje tak jako člověk, který chce jadrně zaklít a místo toho začne koktat.

Nakonec můžeme říci, že Catullus je vlastně v jistém smyslu praotcem "rozpuštělé" poezie žakovské, že snad vedle ní mohl inspirovat Françoise Villona, jako i některé humanisty, např. Ullricha v. Huttena. Bez studia Catulla mnoho nepochopíme z pozdější poezie. Napsat druhý život Catullův, to bude teprve úkol budoucnosti.

Redaktorku sborníku musíme rovněž pochválit, že mistrně přidala také úryvky z Ciceronových spisů a Lucretiovy didak-

tické básně. Ukazují bez dlouhých oklik pravděpodobnou návaznost Catulla na epikurejskou filozofii, ačkoliv to není autor, který ve svém díle podává nějaké filozofické výklady. Citáty z Cicerona ukazují, že klasický starověk nebyl jen dobou bezstarostné radosti, nýbrž že mnohem dříve existoval přísný morální kodex, podle něhož Řekové i Římané posuzovali život i s jeho erotickou složkou neobyčejně vážně a přísně. Nápisy z Pompejí (přeložené, bohužel však nepřepsané v originálu do běžné latiny) doplňují zase bohémství a uličnictví Catullovo dobovým lidovým koloritem.

K textu je připojeno několik reprodukcí z období helénistickořímského, někdy nazývaného helénistickořímským rokokem. Toto spojení je trefné, třebaže je to spíše jakási licentia poetica. Rokoko předcházelo svou hravostí a galantností přesné období francouzské revoluce s jeho klasicismem a pozdněhelénistická hravost klasicismus Augustova období.

Místo komentáře je chronologická tabulka historických událostí a abecední seznam jmen.

Catullus a jeho doba je vděčné téma a tato publikace je užitekvala. Dílu přejeme reedici, eventuálně ještě doplněnou o nepřeložené básně a doplňky.

Hjalmar K o p ř i v a

S P O L K O V É Z P R Á V Y

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF ZA ROK 1980

Valné shromáždění se konalo 31. ledna 1980. Výbor pracoval i nadále pod vedením svého předsedy prof.dr.Karla Janáčka a zabýval se především náplní přednášek, stavem členstva a financí a publikační činností, jež je stále spojena s obtížemi.

Schůze výboru se konaly 31.1., 19.6. a 30.10.1980. Mimořádná schůze výboru se konala 27.10.1980 v Liblicích při antic-ke konferenci, kde se projednával návrh zásad stanov vědeckých společností při ČSAV. Počet členů JKF činil ke dni 31.12.1980 343, z toho 245 v Praze a 98 v Brně.

Hlavní náplní práce JKF byla stejně jako v uplynulých letech činnost přednášková. Pražské ústředí uspořádalo 7 přednášek.

Brněnská pobočka pracovala pod vedením svého předsedy doc. dr.O.Pelikána; pokračovala ve spolupráci s Krajským pedagogickým ústavem. Uspořádala celkem 5 přednášek, vždy hojně navštívených, před každou přednáškou se konaly výborové schůze k projednání běžných záležitostí.

Odborná skupina brněnské pobočky se sídlem v Olomouci, vedená dr.S.Sedláčkem, uspořádala 3 přednášky, spolupracovala s Krajským pedagogickým ústavem, s Filozofickou fakulkou UP a s Kabinetem ochrany historického jádra Olomouce.

Odborná skupina pro medievalistiku, vedená dr.Pavlem Spunarem, uspořádala deset přednáškových večerů, spojených s diskusí, jedno specializované setkání table-ronde a dvoudenní autokarový zájezd do severozápadních Čech (Teplicko, Broumovsko). Ve výběru přednáškových témat se projevovala snaha představit výsledky práce hlavních společenskovědních disciplín. Úroveň přednášek byla většinou vysoká a vedla k poměrně značné návštěvnosti i účasti v diskusích. Aktivní podíl mladší generace na činnosti skupiny se projevil v tom, že výsledky je-

jich práce jsou postupně zařazovány do přednáškového programu. Dobré zkušenosti a příležitost k lepšímu vzájemnému poznání přinesl první dvoudenní zájezd skupiny. Za jeho úspěch vděčíme především dr.Vlastě Dvořákové, která připravila odborný komentář ke všem navštíveným lokalitám.

Přednášky v medievalistické skupině: H.Mirvaldová, Kronika o Bruncvíkovi a folklorní pohádka (8.ledna 1980); A.Molnár, Soudce chebský (12.února 1980); I.Raková, Čeněk z Vartemberka a Oldřich z Rožmberka v počátcích husitské revoluce (11.března 1980); J.Lehár, Nejstarší české veršované legendy (8.dubna 1980); I.Hlaváček, Všední život a styky roudnických augustiánů (20.května 1980); V.Dvořáková, Typy a schémata v dvorském umění Karla IV. (10.června 1980); F.Šmahel, Táborská republika (21.října 1980); K.Večerka, Platón a Čechy ve středověku (4.listopadu 1980); J.Kolár, Středověké literární žánry a husitská literatura (25.listopadu 1980); J.Horálek, Sémantický vývoj slova šelma na pozadí vývoje společnosti 14. a 15. století v Čechách (9.prosince 1980); M.Loos, Diskuse o ikonoklasmu (table-ronde, 16.prosince 1980).

Školská skupina uspořádala ve spolupráci s Kabinetem cizích jazyků Pedagogického ústavu hl.m.Prahy dva metodické semináře. Na prvním (19.2.) promluvila prof.Zdeňka Berčuková "K prvním zkušenostem s výukou podle nových učebnic latiny pro gymnázia" a dr.Bohumila Mouchová "O učebnicích latiny z hlediska obecné jazykovědy". Oba referáty vyvolaly podnětnou diskusi. Na druhém semináři (28.10.) promluvil prof.Jiří Pech a prof.Miroslav Soukup na téma "Latina z hlediska potřeb vysokoškolského studia". V diskusi vystoupili zástupci jednotlivých fakult. Závěrem podala dr.Alena Frolíková informaci o konferenci "Eirene" 1982 a plánovaném školském kolokviu.

Redaktorem Zpráv JKF byl prof.dr.Ladislav Varcl, po něm převzala tento úkol redakční rada v čele s prof.dr.Evou Kamínkovou; redakčním tajemníkem byl prom.fil.J.Šmatlák. V roce 1980 vyšel ročník 21, 1979 číslo 1-3 a ročník 22, 1980 číslo 1-2.

Bibliografická komise pracovala ve stejném složení jako dříve. Do tisku byla připravena Bibliografie řeckých a latinských studií v Československu za léta 1978-1979, sestavená dr.E.Stehlíkovou a prom.fil.Z.Vaněčkovou.

Činnost knihovny JKF (prom.fil.J.Šmatlák) záleží především ve výpůjční službě čtenářům, členům JKF, ve výjimečných případech i nečlenům. Knihovna nemohla být v r. 1980 soustavně doplňována publikacemi čs. produkce z oboru pro nedostatek finančních prostředků. Výměna se zahraničím probíhala jako v jiných letech. Část knihovny JKF, přesunutá do nově získaných místností v Praze 2. Mánesově ul. č.82, ještě čeká na definitivní revizi. Knihovna měla ke dni 31.12.1980 26.892 inventárních čísel v celkové hodnotě 161.377,62 Kčs. Novou hospodářkou JKF namísto odstupující dr.B.Mouchové byla zvolena dr.Z. Pospíšilová.

Slovenská jednota klasických filologův je samostatnou společností, ale její předseda je l. místopředsedou Jednoty klasických filologů při ČSAV. Slovenská jednota tiskne také ve Zprávách JKF své příspěvky, odebírá je pro své členy a přispívá na ně i finančně.

Jednota klasických filologů je členem FIEC (Fédération Internationale des Associations d'Études Classiques). Stálým zástupcem Jednoty klasických filologů ve FIEC je prof.dr.P.Oli-va. Navrhovaná spolupráce s Winckelmann-Gesellschaft v NDR nebyla dosud schválena příslušnými orgány ČSAV.

Ladislav V i d m a n

ZPRÁVA O HOSPODAŘENÍ JKF ZA ROK 1980

Příjmy:

Počáteční hotovost k 1.1.1980	Kčs	451,94
Členské příspěvky a zápisné	Kčs	6.402,--
Prodej publikací (Zprávy JKF)	Kčs	8.596,20
Ostatní příjmy (prodej ze skladu)	Kčs	134,--
Dotace ČSAV	Kčs	43.300,--
Příjmy celkem		Kčs 58.884,14
=====		

Výdaje:

Mzdový fond	Kčs	29.338,--
Odměny za práce	Kčs	1.991,50
Cestovní výdaje	Kčs	524,60
Materiálové výdaje (včetně tisku ZJKF)	Kčs	19.507,40
Práce a služby	Kčs	3.356,90
Finanční náklady	Kčs	2.954,--
Výdaje celkem		Kčs 57.672,40
=====		

Zůstatek k 31.12.1980	Kčs	9.682,40
z toho: na běžném účtu u St.spořitelny	Kčs	9.260,86
v pokladně	Kčs	155,04
záloha Brno	Kčs	266,50

Základní prostředky

Inventář: ZP, DKP	Kčs	53.602,53
Materiálové zásoby: sklad učebnic a ZJKF	Kčs	91.484,30
Knihovna (vč. Brna)	Kčs	161.377,62
Základní prostředky		Kčs 306.464,45
=====		

Jmění k 31.12.1980

Peněžní prostředky v Praze	Kčs	9.415,90
Peněžní prostředky v Brně	Kčs	266,50
Základní prostředky	Kčs	306.464,45
Jmění celkem		Kčs 316.146,85
=====		

Bohumila M o u c h o v á

DODATEK KE ZPRÁVĚ O HOSPODAŘENÍ JKF ZA ROK 1980

Jednota klasických filologů mohla plnit v r. 1980 své plánované úkoly díky dotaci ČSAV (43.300.-- Kčs) a díky zárojkům vlastních příjmů, tj. členským příspěvkům, prodeji publikací a učebnic. Vlastní příjmy JKF byly proti plánovaným vyšší o 3.132,20 Kčs, přesto v pražském ústředí dluží 28 členů 875.-- Kčs (z celkového počtu 245 řádných členů), v brněnské pobočce dluží 18 členů 525.-- Kčs (z celkového počtu 98 členů). Podle platných stanov vědeckých společností při ČSAV je třeba vyvodit důsledky vyplývající z neplacení členských příspěvků u těch členů JKF, kteří jsou dlužní za dva roky. V příštím roce bude opět nutno upomínat placení členských příspěvků 6x do roka, jako tomu bylo v letech minulých.

Hodnota celkového jmění JKF se v porovnání s rokem 1979 zvýšila o 4.281,80 Kčs. Revize inventury majetku bude provedena při předání agendy JKF nově zvolené hospodářce.

Spolupráce s brněnskou pobočkou byla i v tomto roce velmi dobrá. Hospodářskou a finanční agendu vedl náležitě dr.Karel Čupr, účetní doklady pobočky jsou uloženy v hospodářské a finanční agendě pražského ústředí. Úspěšná byla i spolupráce se Slovenskou jednotou klasických filológov v Bratislavě díky jejímu vědeckému tajemníkovi dr.D.Škovierovi. Obě společnosti se vzájemně informovaly o svých akcích, členové slovenské společnosti měli možnost přednášet v JKF a publikovat ve Zprávách JKF, na jejichž vydávání se slovenská společnost podílí i finančně.

Spolupráce s ekonomickými orgány ČSAV, zejména se s.Bažan-tem byla velmi dobrá. Výbor JKF mu vyslovuje svůj dík za to, že se u něho setkával vždy s pochopením pro svou činnost.

Bohumila M o u c h o v á

REVIZNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF ZA ROK 1980

Revize hospodaření, inventáře a činnosti JKF za rok 1980 byla provedena dne 26. ledna 1981 revizorkami dr.R.Dostálovou a dr.D.Řezníčkovou. Revizi byla přítomna zaměstnankyně JKF I.Lukešová.

Revizorky zkontrolovaly účetní doklady za r.1980, pokladní knihu i deník a shledaly, že účetní evidence je vedena řádně a že JKF hospodárně a účelně nakládá se svými finančními prostředky podle schváleného rozpočtu. JKF mohla plnit i v roce 1980 své plánované úkoly díky dotaci ČSAV, poněvadž zdroje příjmů byly tytéž jako v letech předcházejících.

Spolupráce s finančními orgány, hlavně se s. Bažantem, byla velmi dobrá. Výbor JKF mu vyslovuje svůj dík za to, že se u něho vždy setkával s pochopením pro své finanční problémy.

Revizorky konstatují, že vědecká společnost Jednota klasických filologů úspěšně plnila své poslání v našem vědeckém i kulturním životě.

Rižena Dostálová - Dana Řezníčková

KNIHY ZASLANÉ REDAKCI:

- C. Iulius Victor, *Ars rhetorica*. Ed. R. Giomini et M. S. Celentano. Leipzig, Teubner 1980; XL, 120 str.
- B. Hassensteinii a Lobkowicz *Epistulae*, tomus II (*Epistulae ad familiares*). Ed. J. Martínek et D. Martínková. Leipzig, Teubner 1980; XLVI, 242 str.
- Lúkiános, *O bozích a lidech*. Vybral a usp. V. Bahník, přel. V. Bahník, M. Říhová a L. Varcl, předmluvu napsal R. Hošek. Praha, Svoboda 1981; 399 str. (Antická knihovna 45)